

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

1956

6. Årgang

Juli Nordsjællan

Når julemaden står for tur,
de små med tungen smækker —
for på et ANKER gaskomfur
blir maden altid lækker...

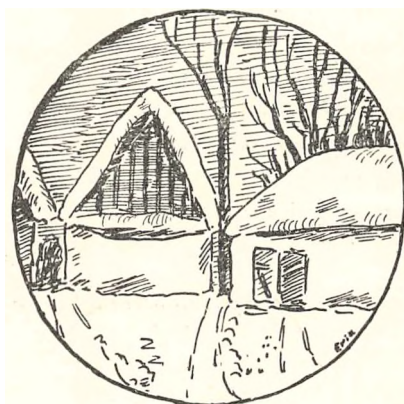

JUL I NORDSJÆLLAND

UDGIVET AF
ERLAND GRIBSØ OG ERIK GRIBSØ

1956

SEKSTENDE AARGANG

HILLERØD
C. NORDLUNDES BOGTRYKKERI
OSWALD TERKELSEN

INDHOLD

Morgenrøden. Af Emus Jensen.	3
Valby gør Krav paa Lysekronen fra Helsingør	4
Eftersyn af Nordsjællands 700 Oldtidsminder. Af J. Kortzau-Hansen	5
En Tour med den nye Nordsjællandske Jernbane. Af Knud Rasmussen	9
Paa Hundested Kro for 40 Aar siden. Af Laurits Mathiesen	12
Latinskole-Minder fra Hillerød. Af H. C. Nielsen	14
Frederiksværks fyrstelige Guldmager. Af Erland Gribso	18
Gille Mølle, »Gillelejes Grundlægger«. Af Jørgen Leve	20
Nordsjællandske Skæmtesprog.	23
Som de spiste i Nordsjælland. Af Susanne	24
Præstens Krus. Af Erland	25
I Familie med hele Farum. Af Bene Larsen.	29
Dansk Film begyndte hos Snedkeren i Nellerød. Af Anders Hansen	32
Efterlod sig »Museum« paa 5000 Numre	36
Moderne Industri paa Frederikssunds Stenalder. Af Erik Pagh Jensen.	37
Fra Kongevej til Motorvej. Af Niels Friis	40
Den lille Garde i Hillerød. Af James B. Giern	43
Julenissens Avislæsning	44
Til Revolutionsmøde i Hørsholm Præstegaard. Af Eyvind Rafn	45
Gammel Farum-Tegning. Af E. R.	47
Lænkerne i Birkerød Kirke. Af Borella-Hansen	48
Skattefuldmægtig - og Naturlyriker i Nordsjælland. Af Vagn Heiselberg	51
Stenløse-Præsten, der blev ordineret som Biskop. Af Nils Gustafsson	53

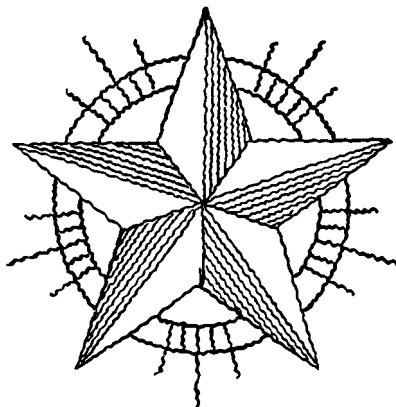
✻

Forside: Familietur i St. Dyrehave ved Vintertid

Foto: Prestehuset

✻

Eftertryk af Artikler i »Jul i Nordsjælland« kun tilladt i Uddrag og mod Kildeangivelse

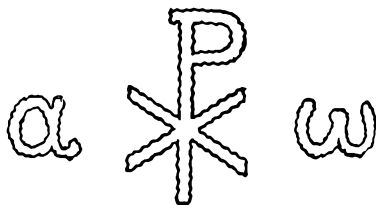
Morgenrøden

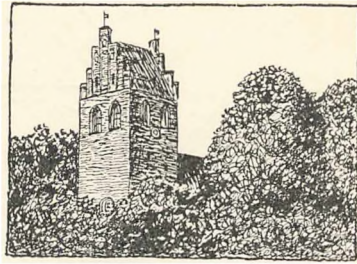
Den virkelige Kender har nu og da en Aladdin-Glæde, naar han paa et tilfældigt Pulterkammer finder et Billede, der var gemt væk mellem alt dét, man ikke kan bruge og alligevel ikke nænner at kaste bort. Upaaagtet staar det der, ældet af Aarene og sløret af Tidens og Menneskenes Smuds, indtil hans nænsomme Haand finder det frem og faar fjernet det Dække, som Tankeløshed og Glemsomhed har lagt over en Kunstners Værk.

Julen har ofte delt Skæbne med det miskendte Billede, Barnet holdt af, men som senere Dage og Aar gjorde mat. Det fik sin Plads paa Sindets Pulterkammer mellem alle de ubrugelige og umoderne Ting, der ikke kan gøre direkte Nytte i en Nutidstilværelse.

Miskendt, — ja, fordi man ikke aner, hvilke Farver og hvilken Dybde, Billedet har, og har glemt, at det er skabt af den Kunstnerhaand, der har givet Himmeldybet en uudgrundelig blaanende Transparens og stadig forvandler en Dugdraabe til en skinnende Juvél, naar den sitrer paa et Straa, der gynger i Morgenvinden. Denne Mesterhaand tændte ogsaa den Stjerne, der ikke alene staar som et geniult Dekorativ i Julenatten, men som ogsaa i mere end een Forstand er Forrideren for Morgenrøden, naar den forkynder for en nattemørk Verden og en Menneskeslægt, der famler i Uvisshed over for Livets inderste Væsen og Tanker og ængstes for, hvad Mulmet gemmer paa, — og ikke aner noget om, hvor den Vej, de vandrer paa, fører hen, — forkynder for dem, at han, der blev født under Stjernens Skær og voksede op som en gryende Dag, der løser Mørket af, at i Ham skal Livets Gaade løses og Mennesker forstaa sig selv og Livet, hvis de vil følge ham, fordi han er Livets Lys. Derfor har Julen dybe Perspektiver, bag Støvet og Glemselens Spind, dybe som Stjernehvælvet. Perspektiver, der lader os ane, at de skønneste af alle Slægtens Drømme kan blive Virkelighed, naar Mennesket kommer til at leve i Fred med sig selv og sine Omgivelser og i Pagt og Fred med Livet.

EMUS JENSEN

Helsingør Kirke

Valby gør Krav paa

Lysekronen fra Helsingør

Traditionen siger, at Valby Kirke for ca. 100 Aar siden udlaaente en Lysekronen til Helsingør Kirke i Anledning af en Festgudstjeneste dær. »Men vi fik aldrig Lysekronen tilbage igen! Helsingørerne beholdt den og vilde ikke af med den, selv om der var Bud efter den flere Gange, og vor Lysekronen hænger i Helsingør Kirke den Dag i Dag!« Saadan siges der i Valby.

De fire Lysekroner, som nu findes i Helsingør Kirke, er fra 1701, 1900, 1929 og 1931. Der kan følgelig kun være Tale om den fra 1701, der er Kirkens største.

Der er graveret to Vaaben paa Lysekronen, og Inskriptionen paa den lyder: DENNE LYSEKRONE ER TIL GUDS ÆRE OCH DENNE KIRCKIS † CIRAET FORÆRET AF HERREN JACOB HANSEN CONSUL † AF DEN FRANSCHE NATION UED ØRESUND OCH † HANS KIERISTE MARIA BUHRS ANNO 1701.

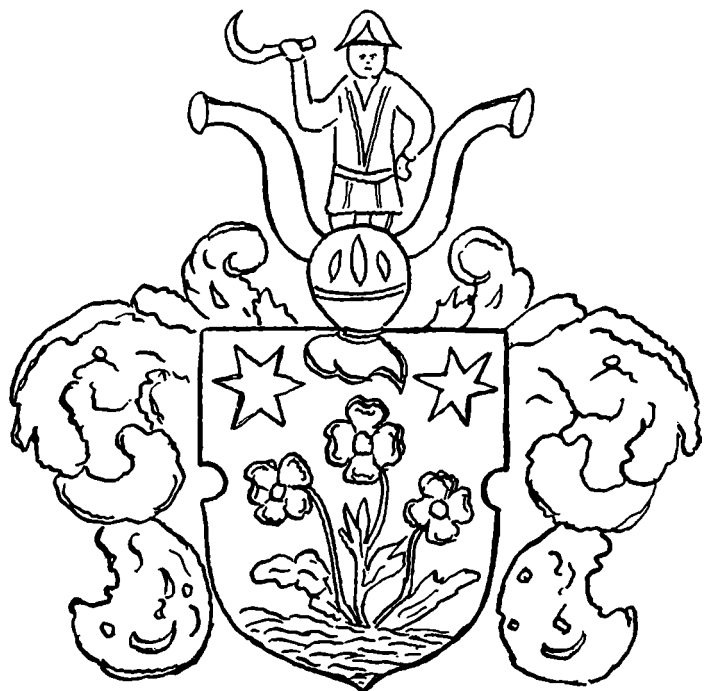
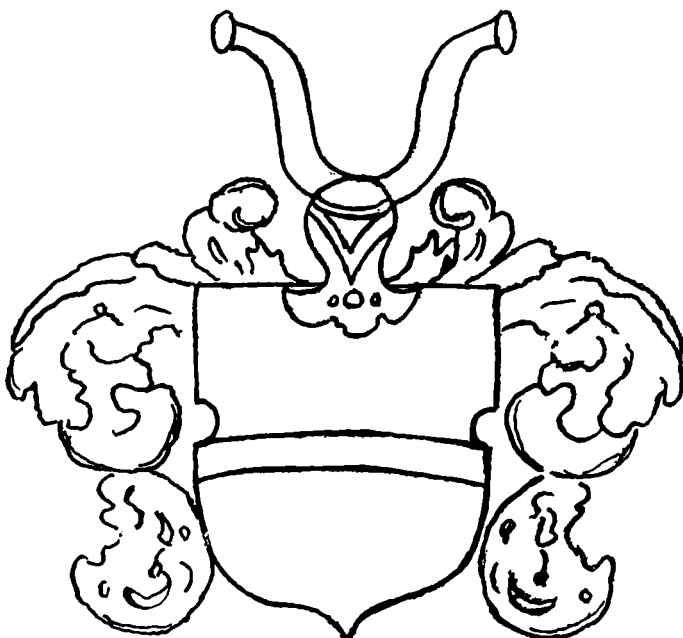
»Kieriste« betyder i dette Tilfælde »Hustru«.

Denne Jacob Hansen var Helsingørs rigeste Købmand og Skibsreder. I 1690—94 udrustede han alene 11 Skibe med Korn, Tømmer, Jern og Kobber, især til Bordeaux, hvorfra han hjemførte Vin, Cognac, Brændevin og Eddike. Af Jacob Hansens store Købmandsgaard ses endnu den vestlige Sidelænge i Industriforeningens Gaard, Stengade 49, Helsingør.

Efter den Form, som Lysekronens Inskription har, ejes Kronen altsaa af »denne Kirke«. Den lyder paa Ihænde-haveren!

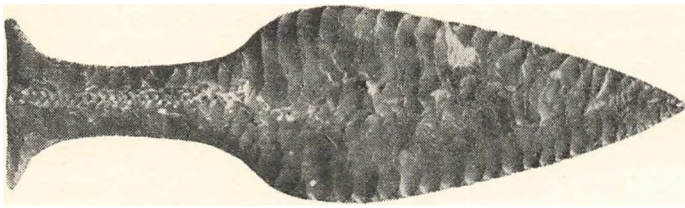
For den Sags Skyld kan Kronen være skænket til hvilken som helst Kirke — altsaa ogsaa til Valby — selv om den nu hænger i Helsingør.

En Festlighed i Helsingør Kirke for et Hundrede Aar siden kan maaske have været en Gudstjeneste i Anledning af Soldaternes Hjemkomst fra Trearskrigen 1848—49—50.

De to Vaaben paa den omstridte Lysekronen

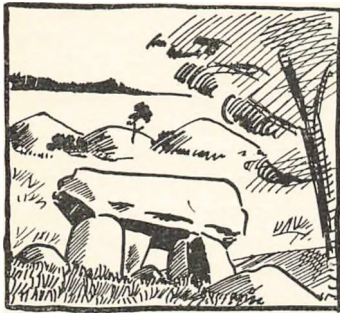
EFTERSYN AF NORDSJÆLLANDS

700 Oldtidsminder

Af J. KORTZAU-HANSEN

Dommer J. Kortzau Hansen, tidl. Frederikssund, mangeaarig Sekretær og Stedfortræder for Formanden for Fredningsnævnet for Frederiksborg Amt, fortæller om nogle af Nordsjællands Oldtidsminder og deres Værdi for os alle.

Alvorligt taler ved Alfærvej
med Grønsvæt tækket de gamles Grave.
Henfarne Slægter, forglem dem ej!
I Arv de gav dig en ædel Gave.
Henfarne Slægter
i Landets Marv
sig ej fornægter
Bevar din Arv!
Jobs. V. Jensen.

i forrige Aarhundrede, og som i særlig Grad saa som en af sine Hovedopgaver at vække Interessen for Danmarks Oldtid, skulde have kunnet bevirke, at Oldtidsminderne nu skaanedes, ikke af overtroisk Frygt for Følgerne, men af Veneration for vore Forfædre, hvis Grave de dog er. Men det maa erkendes, at dette saa langtfra var Tilfældet. Tværtimod — den samme Bonde, der paa Højskolen med Begejstring lyttede til Saxos malende Skildring af Forfædrenes Liv og Færden og Bedrifter, gik med Sindsro igang med at rydde sine Marker for Forfædrenes Grave.

Naturligvis var der Undtagelser, og adskillige, ofte nogle af de smukkeste Oldtidsminder, blev fredede ad Frivillighedens Vej i Perioden fra 1860erne til dette Aarhundredes Begyndelse, men i Forhold til hvad der forsvandt, var det kun lidet.

Heldigvis fik vi i 1937 den nugældende Fredningslov, der i § 2 bestemmer: Alle jordfaste Fortidsminder saasom Gravhøje, Gravpladser, Stendysser og Bøvægstene . . . er fredet.

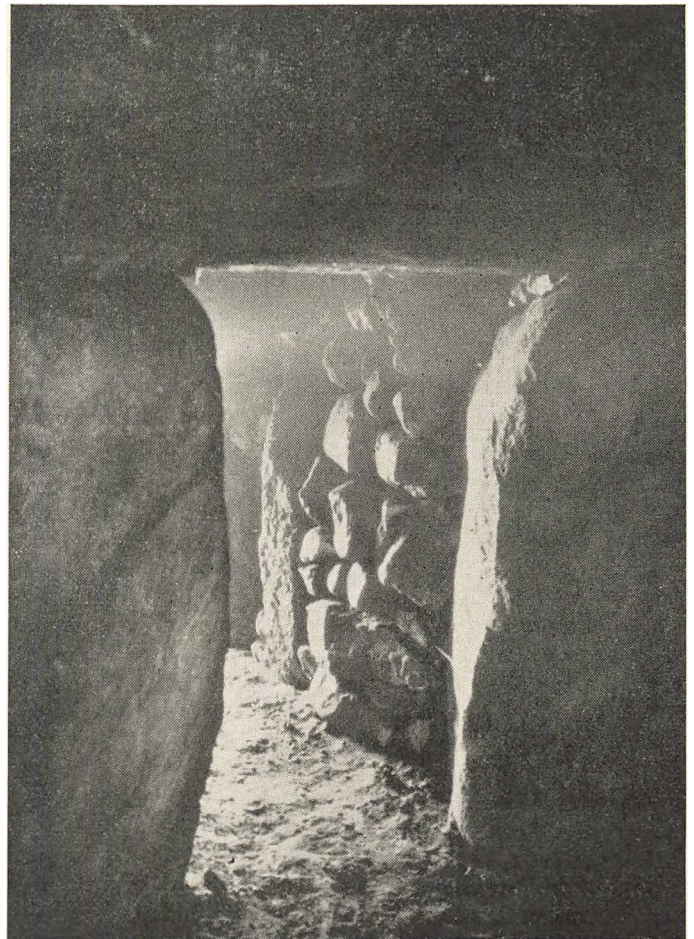
Op dermed skulde Ødelæggelserne altsaa være standsede for

Vort Land besidder i sine tusinder af Oldtidsminder en aldeles uvurderlig Skat, som vel de færreste tænker synderligt paa til daglig. Vi er saa vant til overalt i Landet at træffe Gravhøje liggende paa Markerne, paa Bakkerne, tegnende deres Silhuet mod Himlen, eller Dyssernes karakteristiske Stenkammer, at vi ikke tænker paa, hvad Landskabet vilde tabe i Værdi, hvis Gravhøjene og Dysserne forsvandt. I Tidens Løb er der forsvundet i tusindvis, og naar der alligevel stadig er saa mange tilbage, at de flere Steder kan præge Landskabet og ligefrem give det Karakter og Skønhed, skyldes dette i første Række to Ting: Overtroen og Fredningsloven af 1937.

I Begyndelsen af forrige Aarhundrede var det en endnu udbredt omend ikke meget omtalt Opfattelse, at man skulde lade være med at forgribe sig paa Oldtidsminderne, for det kunde afstedkomme sælsomme Hændelser, oftest af ubehagelig Art, saasom Uheld med Høsten, Brand, Sygdom og endogsaa Dødsfald blandt Mennesker og Dyr. Dette udsprang af en ældgammel Forestilling om Trolde og Nissers Forkærlighed for at tage Bolig i Gravhøje og Dysser, jfr. ogsaa H. C. Andersens vidunderlige Eventyr »Elverhøj«.

Med den stigende Oplysning forsvandt efterhaanden disse Fabelvæsener og henvistes til Barnekammeret, og desværre viste det sig, at deres Forsvinden ogsaa medførte, at et stort Antal Oldtidsminder forsvandt. Der er adskillige Eksempler paa, at der for ca. hundrede Aar siden i et Sogn var bevaret et halvt hundrede Gravhøje, en Snes Dysser og Jættestuer, medens Sognet i Nutiden er totalt blottet for ethvert Oldtidsminde. Man kunde vel med noget Ret have ventet, at netop den grundtvigske Aand, der prægede en væsentlig Del af Oplysningen paa Landet

Jættestue ved Ølstykke

Stengrav, Frederikssund-egnen, udgravet af unge Arkæologer

Fremtiden, navnlig da Overtrædelser er forbundet med Straf af Bøder, der i adskillige Tilfælde har været af anseelig Størrelse.

Jeg har i den sidste halve Snes Aar gennem mit Arbejde i Fredningsnævnet for Frederiksborg Amt haft Lejlighed til at erfare, i hvilket Omfang Loven hindrer Gentagelser af Fortidens Synder. I Sommer havde jeg til Opgave at efterse samtlige Amtets Oldtidsminder, ialt mere end 700. Som Hovedregel respekteres Lovens Forbud mod Beskadigelser af Gravhøje, Dysser og Jættestuer — heldigvis, for selv den største Bøde kan jo ikke genskabe det, der een Gang er ødelagt. Men jeg konstaterede dog i adskillige Tilfælde, at man pløjede saa tæt op ad en Gravhøj, at Siderne undermineredes og skred ned, at man gjorde ligesaa ved en Dyse, saaledes at Stenene kom ud af Balance og væltede ud til Siden, at man anvendte et Dyssekammer som simpel Affaldskule (eller det som værre er), at man lod Kreaturerne trampe rundt paa Gravhøjen eller Dyssen til den største Ødelæggelse, ja endog i et enkelt Tilfælde, at man ganske enkelt havde sprængt et Dyssekammer væk, fordi »det laa i Vejen for Redskaberne«.

*

Den Slags Vandalisme virker særdeles forstemmende. Vi danske holder af at tale om vort høje kulturelle Stade, vor gode Folkeoplysning o.s.v. og det kan vi ogsaa i mange Henseender gøre med en ikke ringe Ret. Men med Hensyn til Veneration for Fortiden og dens haandgribelige Minder staar vi langt tilbage

for en Nation som f. Eks. den italienske, trods dennes ringere Oplysning. Det falder ikke en italiensk Bonde ind at begaa Hærværk mod Minderne fra Romertiden, selvom han hverken kan læse eller skrive korrekt. Selv Tyskere, der ikke iøvrigt kan aftvinge os nogen Art af Beundring for Resultaterne af deres »Folkeoplysning« m.v., har større Forstaaelse af og Respekt for Fortidens Minder. Der findes kun faa Gravhøje og Dysser i Tyskland uden for den Del af Slesvig, der er gammelt dansk Land, men naar man har set, med hvilken Interesse og Omhu Oldtidsminderne i Sydslesvig behandles af alle, kan man nok føle sig en Smule beskæmmet paa sine Landsmænds Vegne, — selvom det maa indrømmes, at man smiler lidt (eller irriteres, alt efter sit Temperament) over Tyskernes noget bombastiske Demonstration af »Tysklands eneste Runestene«, d.v.s. Danevirkestenene og Vedelspangstenene, »Tysklands prægtigste Gravhøje«, naar det dog er Danskerne og tildels ogsaa Svenskerne, der har frembragt baade Stene og Høje og disse dog ligger i en af Tyskland fra Danmark erobret Landsdel, der i Tusind Aar var saa dansk som nogen anden Del af Landet.

Man maa have Lov at haabe, at det efterhaanden maa gaa op for Danskeren, at det er et i visse Henseender enestaaende Land, dette Danmark. Det er enestaaende, hvad der findes af Minder fra en Tid, der ligger 3-4000 Aar tilbage, nogle endog fra endnu ældre Tid, det er — set i Sammenligning med andre Lande — fantastisk, at man, som Tilfældet er flere Steder her i Nordsjælland, kan have en Dyse, bygget af kæmpemæssige Stenblokke for ca. 4000 Aar siden, liggende paa Græsplænen i Baghaven! Ethvert Menneske med blot en Smule Fantasi maa betages vore den blotte Tanke om, at disse Stene staar, hvor Menneskehænder anbragte dem i den Hensigt at skærme de Døde, for mere end hundrede Generationer tilbage, paa en Tid, hvor Danmark saa ganske anderledes ud, at de anbragte Stenene netop her, dyrkede disse Marker, fødtes, levede og døde her paa disse Egne, der dannede Rammen om deres Liv og Færden, at de talte et Sprog, som vilde være uforstaaeligt for os (uden visse Forkundskaber), at deres Forestillingskreds var helt forskellig fra vor, — og at de er vore Forfædre, vore Landsmænd, Danskere, om man vil. Man skal aldrig kaste Vrag paa Fortiden, vi staar alle i Gæld til dem, der gik forud, det er altid af afgørende Betydning, at Sammenhængen, Kontinuiteten, bagud erkendes og bevares.

*

Her i Nordsjælland findes en Mængde prægtige Oldtidsminder, hvoraf jeg i det følgende skal omtale nogle af de smukkeste og bedst bevarede, saa kan De selv finde dem til Sommer og glæde Dem over, at de stadig ligger, hvor de blev lagt for Aartusinder tilbage. Og naar De saa staar og betragter Gravhøjen, Dyssen

Dyssekammer ved Selsø

(Dette og følgende Fotografier ved Forf.)

Fem smukke Høje, deraf fire paa Række, ved Melby

eller Jættestuen, tænk saa paa det — maalt med Deres eget Liv — ufattelige Tidsrum, der er hængaet siden denne Bolig for den Døde blev opført, forestil Dem det Sceneri, der har udspillet sig ved Gravlægningen, se for Deres indre Øje Sørgetoget komme gaaende op mod Højen, den døde Høvding lagt paa sin Baare, hvilende paa sine trofaste Mænds Skuldre, den sørgende Familie bagefter, derpaa Husstanden med Trælles Skare bagest — og tænk paa, at deres Øjne har hvilet paa den samme Høj, som De nu staar og ser paa, Vinden har hvisket i Græsset ganske som idag, de samme Blomster har nikket i Vejkanten, Spurvenerne har pippet, Bierne summet, Hylden duftet, — og fornem saa den dybe Samhörighed med disse Landsmænd, Tusinder af Aar tilbage og lad Deres Kærlighed til Deres Land faa Glans og Dybde ved det Perspektiv, en saadan Tilbageskuen giver, føl Dem som en Ener, en enkelt, i den lange, lange Række af Mænd og Kvinder, der har levet og virket i deres og vort fælles Fædreland.

Et af de mest storslaaede Oldtidsminder i Nordsjælland er den velbevarede Langdysse ved Dæmpegaard i Store Dyrehave, den saakaldte »Kongedysse«. Der er to Gravkamre og en imponerende Række af svære, tætstillede Randsten, Desværre er der lidt for mange Træer i og ved Anlægget, saa det ved Sommertid delvis skjules af Løvhanget, men se det i Vinterhalvaaret og fryd Dem over Stedets Skønhed og Ro. Disse vældige Sten, der har staaet her og oplevet Tusinder af Somre og Vintre, staar i deres Alvor og Tavshed som et Vidnesbyrd om den Omsorg, man i hine Tider viede sine Døde.

I vore Statsskove findes en lang Række Oldtidsminder bevaret, de har haft bedre Chancer her, hvor Dyrkningshensyn ikke har spillet ind.

I Valby Hegn, (Afdeling 28, 29, 43 og 52) findes fem store Langdysser, hvoraf navnlig den i Afd. 28 er imponerende og

smuk. Den har ialt 49 Randsten om Anlægget og hele tre Gravkamre, hvoraf især det midterstes Overligger er kolossal.

*

Vort Land maa i hine Tider have vrिमlet med enorme Granitblokke, og det har ofte været diskuteret, hvorledes man har baaret sig ad med at faa disse Giganter anbragt paa den ønskede Plads. Brug af Reb og Tovværk har sikkert ikke været kendt, man har klaret sig med Løftestænger og rigelig menneskelig Arbejdskraft. Man kan imidlertid meget vel flytte selv meget store Sten ved Hjælp af Træstænger, naar det blot sker ganske langsomt. Man har formentlig lavet et Skraaplan af Jord og Sten og flyttet Stenene op ad dette og vipet dem paa Plads, hvilket har været et baade vanskeligt og slidsomt Arbejde. Stenalderens Folk har været særdeles dygtige til dette Arbejde, saa dygtige, at deres Værk staar endnu, hvor senere Tidens Folk ikke har forgrebet sig paa det og bragt Anlægget ud af Balance. Jeg kan i denne Forbindelse oplyse, at da man for en Aarrække siden skulde

*Dysse ved Svaleklint ud mod Roskilde Fjord
— — rigtigt og kønt anbragt i Landskabet*

Nærbillede af Dyssen ved Svaleklint

genrejse en Dysse, hvilket blev udført med alle vor Tids tekniske Hjælpemidler, saasom Kran, Tovværk, Talje, Dunkraft m.v., kom Arbejdet til at vare 5 Dage og kostede, trods en Del gratis Arbejdskraft, over 500 Kr. Og om dette Anlæg kan staa i Aartusinder ved man jo endnu intet om.

I Snostrup Sogn ligger Jættestuen »Ullershøj« ved Vejen fra Lille Rørbæk til Landevejen mod København. Gravkamret er velbevaret og regelmæssigt med nogle enorme Sten som Loft. Imellem de store flade Sten, der danner Væggene, er stablet en Mængde mindre Sten, saakaldt »tør Mur« for at hindre Jorden fra den omgivende Høj i at trænge ind i Kammeret.

Gaar vi til Horns Herred finder vi ved Selsø et frit og smukt beliggende Dysssekammer paa Bakken ved Landevejen fra Østby til Selsø Kirke. Placeringen er valgt med stor Sans for det dekorative, man har villet, at Anlægget skulde kunne ses viden om, og det er lykkedes særdeles godt.

En Dysse, der ogsaa er anbragt med megen Omtanke, er den, der ligger paa Marken vest for Lille Rørbæk ud mod Roskilde Fjord ved Svaleklint. Den er anbragt paa en græsklædt Høj og tager sig storartet ud paa alle Aarets Tider. Den Døde har skullet kunne se ud over Fjorden, hvor han har sejlet og har skullet kunne ses og mindes af dem, der sejlede forbi hans Grav.

I Kæderup ved Helsing ligger Gaarden »Østergaard«, der paa Græsplænen i Baghaven har et pragtfuldt Dysssekammer, hvis Overligger desværre er skredet noget ud til Siden p. Gr. af, at en tidligere Ejer har pløjet for tæt ind til Randstenene saaledes, at en af disse er kommet ud af Balance og har givet efter for Overliggerens Tryk. Den nuværende Ejer, der med en velgørende Stolthed viste mig Anlægget, fortalte, at Nationalmuseet i 1940 havde lovet at restaurere det og vilde komme i April Maaned. Som bekendt kom der nogle helt andre i April 1940 og Museets Folk kom aldrig, hvilket er en Skam. Overliggeren burde lægges paa Plads igen.

I Græse Sogn ved Frederikssund ligger ved Vejen fra Græse mod Hørup den længste Jættestue i Landet, ca. 12 m lang. Desværre er den en Ruin, idet kun Sidestenen er bevaret, alle Dæksten mangler, men den er alligevel et Besøg værd.

Paa de tidligere Femkronesedler var der et Billede af en Dysse, der laa ved en Fjord med Skov. Modellen var »Karlstøsten« i Grønnæsse Skov paa Halsnæs, et smukt og velbevaret Anlæg med en køn Beliggenhed.

Hvis man kommer ad Vejen fra Landerslev i Horns Herred til Herregaarden »Orebjerg«, finder man paa højre Side af Vejen, ud mod Isefjord, et stort og smukt Dysssekammer med flere mandshøje Randsten omkring, atter et godt Eksempel paa i hvor høj Grad man har taget dekorative Hensyn ved Anbringelsen af Gravanlæg, det hele ligger frit og højt med Udsigt over Fjorden.

Stort og smukt Dysssekammer ved »Orebjerg« i Horns Herred

Da Stenalderen sluttede, ophørte man med at opføre Dysser og Jættestuer og gik over til at begrave de døde i Høje. Disse lagde man ofte i Grupper, enten paa en Bakkekam, et højtliggende Plateau, eller langs de Veje, der fra ældgammel Tid gik gennem Landet. Et Eksempel paa det sidste kan man se i Horns Herred, hvor der langs Kysten fra Jægerspris Bugt op mod Kulhus ligger en Mængde Gravhøje ud mod Fjorden, en Art »Gravgade«. Paa Bakkekammen ved Melby Præstekod ligger 5 smukke og velbevarede Høje, deraf de 4 paa Række, et smukt og betagende Syn fra Vejen ved Melby Jernbanestation. Hele Omraadet var i Fare for Aar siden, idet der var et Udstykningsprojekt fremme, der ganske vilde have ødelagt den fine Profil, men Fredningsnævnet fik heldigvis i Tide forhindret dette. En Mand, der allerede havde opført et Sommerhus i Omraadet maatte — mod Erstatning — rive det ned igen.

En anden Samling af Gravhøje, den mest imponerende i Nordsjælland, findes ved Bakkebjerg, øst for Raageleje. Her ligger ialt 10 store Høje, deraf de 9 tæt sammen. Højene er usædvanligt fint proportionerede, fra 7 til 10 m i Højden, og velbevarede. Hele Anlægget synes at være udført indenfor et kortere Tidsrum, og Højene har et mærkeligt ensartet Præg. De frembyder et virkelig storslaaet Syn.

Ved Sonnerup ved Frederiksværk ligger ud mod Arresø en smuk Gruppe paa 4 Høje (den ene dog noget ødelagt af et Vandtaarn). Højene er delvis lyngklædte og passer særdeles fint ind i det kønne Landskab.

Naar man arbejder med Bevarelsen af Fortidsminderne og nærer et stærkt Ønske om at faa saa mange Mennesker som muligt til at forstaa disses store og betydningsfulde Plads i Landskabet og i Historien, er det vel naturligt, om man — netop i denne søde Juletid — beder dem, der er saa lykkelige at have et Oldtidsminde paa deres Ejendom, om at give en lille og beskeden Julegave til deres Land, bestaaende i, at de skænker det en lille Strimmel Jord uden om Oldtidsmindet og ikke pløjer helt ind til dettes Fod og derved med Tiden ødelægger det, saa det en skønne Dag falder i Ruiner. Ødelæg ikke paa et Kvarter, hvad der har staaet i Aartusinder — noget saadant bør forekomme alle en formastelig Tanke. Husk hvor vi alle begræder Tabet af Guldhornene, som en tysk Guldsmed stjal og smeltede om for ussel Vindings Skyld, hvorved »evigt bortsvandt Helligdommen« og betænk, at vi alle bør værne om den Arv, Forfædrene har givet os, saaledes at vi kan give den videre til de kommende Slægter i uskadt Stand, at den stadig kan staa for Øjnene af vore fremtidige Landsmænd og i sin højtidelige og tavse Alvor minde dem om, at dette Land, der nu er deres, engang var vort.

EN TOUR MED

DEN NYE NORDSJÆLLANDSKE JERNBANE

Af KNUD RASMUSSEN

Forfatteren Knud Rasmussen, Langstrup, fortæller her om et »Gensyn«. I en Bogkasse finder han en Touristfører fra Nordsjælland, — og den har tilhørt en af hans Barndomshjemms Gæster, »Gamle«.

Med »Gamle« tager vi Turen fra Københavns nye Banegaard, over Frederiksborg til Helsingør.

Det var ved en af den Slags Sammenkomster, der her paa Egnen endnu kaldes »et Kaffegilde«, at en ældre Mand sagde: — Næh, L'hombre spilles næsten aldrig mere — nu er det Bridge eller »Knaster« eller hvad det hedder.

Han spyttede foragteligt Navnene paa de to ny-modens Kortspil fra sig, mens det gode, gamle Spil blev udtalt med en Undertone af Længsel. Hans Ord var ikke henvendt til mig, men de satte Liv i en Krog af Hukommelsen, der ikke har været i Virksomhed i en Menneskealder.

L'hombre — min Far spillede det Spil. En bestemt Aften i Maaneden kom der en lille Trop mørkkledte Mænd, lige betids nok til at sige Godnat til mig, der stod i Natskjorte og havde fulgt min Far, der satte Spillebordet og Jetonkassen med Kortene og Spillemærkerne af Elfenben frem med en Højtid som gjaldt det en hellig Handling. De høje Mænd tændte Cigarer, hvis Røg sved i Øjnene paa en træt, lille Mand, og Resten var bare højroestet Latter der trængte ind i Barneværelset til mig.

En af Fars Spillemand hed »Gamle«. Han var endnu højere end de andre, med et hvidt Haar, der stod lige i Vejret. »Gamle« udmærkede sig ved at kunne gale som en Hane, ved at gaa med Fjederstøvler og endelig derved, at han havde en graa Kavaj, der var saa tung, at den hang i smaa Jernkæder paa to Knager.

Saaledes kom — bare ved Ordet »L'hombre« — det støvede Billede af »Gamle« frem, og lidt af Glemselen blev pudset af det.

Et Aars Tid efter staar jeg saa og er gaet fast paa Grund ved en af de Bogkasser som Antikvarerne lumskeligt stiller op som Fælder for saadanne som mig. Kassen rummer alle Muligheder fra Knaldromaner til Kursus i Biavl og alt for en Krone pr. Bind. Jeg lader Øjnene løbe over Bøgenes Rygge, men een har intet trykt bagpaa — den er for smal. Jeg lader ingen Chance gaa fra mig og tager den op. Den er i rødt Shirting og forpaa staar Titlen trykt i Guld: »Touristen i Nordsjælland«. Jeg blader og finder foran i den et Navn, trykt med Gummistempel: Thorolf

Københavns nye Banegaard fra 1864, hvor Touristen starter sin Tour op til Nordsjælland...

Schröder. Det var »Gamle«s borgerlige Navn! Det er som han staar ved Siden af mig i sin graa Kavaj og med Fjederstøvlerne. Den lille, røde Bog er slidt i Hjørnerne af at sidde i hans Kavajlomme. Den har fulgt ham paa Turene som hans eneste Følgesvend, Ungkarl og sær som han var.

Jeg blader lidt i Bogen og lister mig efter ham, lister et lille hundrede Aar ned i Tiden — og altsaa i Hælene paa »Gamle«s Fjederstøvler.

Bogens Forfatter — Fr. Algreen-Ussing er hans Navn — maa have været en omhyggelig Herre. Bag i Bogen er saavel Køreplan som Taksttabel, og vi gaar til Københavns nye Banegaard, idet vi følger den smukke Voldpromenade med dens forskellige Udsigter. Paa vor Rejseførers Opfordring tager vi den i arkitektonisk Henseende udmærkede Bygning i Øjesyn, bemærker Perronens sieldne Hvælving og studerer det smagfulde Sparreværk. Banegaardsbygningen er flunkende ny og toges i Brug saa sent som her den 14. October 1864, kun nogle faa Maaneder efter at den hele Nordsjællandske Jernbane var aabnet. »Gamle« skal helt til Helsingør, men han flatter sig ikke ved Lugen med en Billet til 1ste Klasse til 1 Rigsdaler og 32 Skilling, ogsaa den 2den Klasses til 1 Rigsdaler springer han over og vælger 3die Klasse til 72 Skilling for en enkelt Billet. Alligevel faar han en Rejse ud af det, for han tager det blandede Person- og Godstog, der afgaae Klokkeren 11,15 Formiddag og naaer Helsingør mellem halv to og et kvart i to, Eftm., efter hvad Kjøreplanen oplyser.

Med sin knirkende Stemme forklarer »Gamle«, at naar han rejser paa Tredje, er det fordi han der uhæm-

met kan pulse paa den Cigar, han altid har i Munden — paa Første er Tobaksrygning ikkun tilladt, naar Alle, der reise i samme Vogncoupe, tilstede det. Men lur ham, om det ikke ogsaa er en Smule for at spare paa de kære Skillinger.

*

Vel anbragt i Coupeen føler »Gamle« sig behageligt tilpas. Denne nymodens faren afsted med Damp, har givet hans Tilværelse nyt Perspektiv, har ligesom gjort hans Verden større. Hvem kunde før tænke paa saa lange Rejser som til Helsingør, uden i Ferier? Men nu gøres Rejsen bekvemt paa en enkelt Dag, mens man sidder mageligt og lader det hele flimre forbi. Og dog er der ikke længere mellem hvert Stands, end at man faar Tid til at trække Pusten. Allerede paa det første Stræk til Hellerup kører vi gennem frodige Marker, og paa en Søndag standser Toget kun her af Vane. Der er mennesketomt omkring det smukke Landsted Hellerup, og der er just ikke meget at se. Men Søndagaften, naar Kildevognene i lange Rader jage hinanden forbi, naar Folk i Tusindviis drage ind fra Skoven med den friske Guldregn i Hatten og Bøgegrenen i Haanden og synger ret af Hjertens Lyst — da er her Liv.

Ved Hellerup deler Banen sig i to, og vi drejer af mod Gjentofte, men »Gamle« kan ikke dy sig. Han peger foragteligt med Tommelfingeren ud mod Endestationen i den anden Retning: Klampenborg.

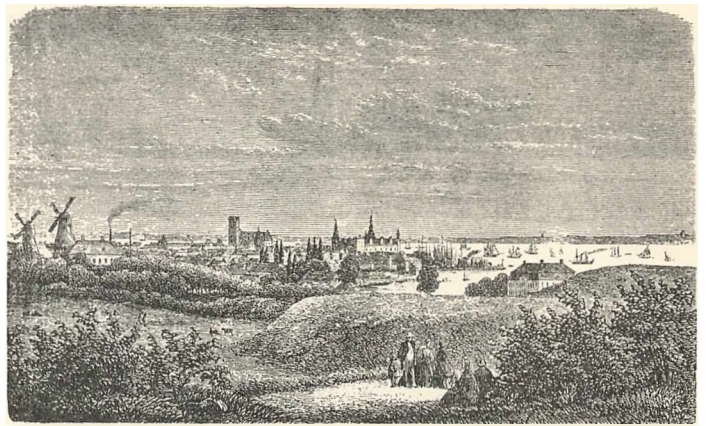
Stedet kalder et smerteligt Minde frem hos ham. Men føler man sig af Skoven og de idylliske Omgivelser fristet til at tro, at Mindet er af amorøs Karakter, da tager man fejl. »Gamle« fortæller hellere end gerne om de skammelige Priser, man tog paa KLAMPENBORG VANDKUURANSTALT, dengang han søgte den med sin Nyre.

»Gamle« ser ud paa de smaa Stationer Gjentofte, Lyngby og Holte med en Mine som kan skyldes Røgen fra hans Cigar, men som ogsaa kan være Blasert-hed. Ak, han kender jo disse smaa Steder ud og ind. Hvormange Gange har han ikke taget Hest omnibussen »Victoria« fra Kongens Nytorv til Lyngby, derfra travet til Ordrup og saa igen med Omnibus tilbage til København.

*

Nej, i Dag vil han have Luft under Vingerne og mærke Bruset af den nye Tid. Derfor haler han den røde »Touristfører« af Lommen, sætter Lorgnetterne paa Næsen, og vi kigger ham over Skulderen under hans Studier.

Birkerød — se det er straks noget andet end de kendte Steder. Her er, ifølge Bogen, en landlig Kro, hvor man kan faae Fjervogn til Udflugter i Omegnen. Og vi kunde da vælge en Udflugt til Farum. — I

Udsigt over Helsingør i 1860'erne

Nærheden af Stationen ligger Ruderhegn, en Skov som strækker sig fra Rudegaard, det Sted, hvor Landeveiene fra Frederiksborg og Helsingør støde sammen, ned mod Hirschholm; paa den anden Side ligger det deilige Farum, hvortil man herfra har den nærmeste men ikke den smukkeste Vei. Tung og sandet gaar den i Sydvest igjennem de to Landsbyer Bidstrup og Stavsholt, hvis velbyggede Gaarde vidne fordeeltigt om Bøndernes Velstand og Sands for Livets ydre Behageligheder. Farum har en Kro, hvor man med nogen Beskedenhed i sine Fordringer kan befinde sig taaleligt, og hvorfra der daglig er direkte Forbindelse med København ved Dagvogn, som hver Søndag Kl. 4½ Em. og hver Søndag Middag Kl. 12 afgaar fra København (Frederiksborggade 12) over Farum og Slangerup til Frederikssund (Gjæstgivergaarden Dannebrog).

*

Ved Lillerød mener Forfatteren ikke, der er nogen Grund til at forlade Coupeen, maaske i sin Iver for at naa frem til Hillerød, denne lille Kjøbstad, som er skudt frem ved Slottet og har faaet sin Betydning ved dette. Her følger en indgaaende Beskrivelse af Slottets Historie, men det materielle er ikke glemt for det kulturelle. Den bedste Gjæstgivergaard er Brygmans, hvor man finder ordentlige Værelser, et velbesat Frokost- og Middagsbord og billige Priser. Ved Indgangen til Slottet ligger det andet af de bedre Gjæstgiversteder, Rasmussens.

At Hillerød føler sig som Storstad, fremgaar deraf, at der findes en Poststation som udfører Personbefordring gennem Byen fra og til Nyhusene. Taxten for en Person er 8 Skilling, en Kuffert 6 Skilling og en Vadsæk 4 Skilling. Den eneste større Udflugt fra Hillerød, der varmt anbefales Touristen, er den til Tisvilde og til den gives der nøje Anvisninger:

Hver Formiddag afgaar fra Hillerød Posthus Kl. 10½ en lille Eenspændervogn med Plads til 3 Passagerer (Taxt: for Voxne 52 Skilling, Børn under 10 Aar

det Halve) som bringer Posten og Reisende til Helsing, en stor og velbygget Landsby bag Grib Skov. Her findes en fortræffelig Gjæstgivergaard, men det er ogsaa den sidste, man møder paa denne Vei. Er man ikke saa heldig at støde paa en Bondevogn, der skal længere ud, maa man gaae; Veien — en rundelig Miil — fører over Rækker af Bakker, bestandig med nye og udstrakte Udsigter.

Der findes ingen Kro i Tisvilde, men Skovridergaarden er bekendt for sin Gjæstfrihed, og Sognefogden, Niels Olsen, er den mest forekommende Øvrighed man kan træffe paa: kan han ikke selv huse de Reisende, skaffer han sikkert Udveie hos Andre.

*

Vel tilbage i Frederiksborg anbefaler Forfatteren varmt Spadseretouren til Fredensborg, og har man Raad til at offere to Dage paa Touren, saa bør man uden Betænkelse gjøre en Afstikker ind i Grib Skov og see de Skjønheder den har at byde paa. Skoven er fredelig nok, og man behøver ikke at frygte hverken for Røvere eller for »Den hvide Kone i Grib Skov«, selv Ulykkeshuset i den vestlige Kant af Skoven er trods sit ildevarslende Navn et venligt lille Sted. Den eneste Personlighed, der kaster en romantisk Skygge over Skovene er den navnkundige Jens Omgang, til hvis Biografi der stadig samles nye Bidrag i Kronborg vestre Birks Justitsprotokol; men han indskrænker sin Virksomhed til Krybskytteri og holder sig borte fra Veiene.

Efter en Rundgang i Skoven ender vi med den røde Bogs Forfatter ved Nøddebo Holt, som er Fredensborgens stadige Valfartssted. Her drager man over i Baad, koger sin Thee eller Chokolade »paa Gaffelen« og gjør sig det bekvemt paa Zigeunerviis. Underlige Lyst, der finder mest Behag i Naturtilstanden — naar den blot ikke er tvungen!

Der er ingen Færge ved Holtet, thi »Skipperen« paa Skipperhuset ved Fredensborg har Privilegium exclusivum paa at befordre Passagerer paa og over Søen, men i Almindelighed ligger der Baade ved Holtet, og da Fredensborgenserne er saare gjæstfrie, faar man let Leilighed over Søen. Ellers maa man anvende en Fiirskilling for at faae et Barn — og Børn er her uden Undtagelse til enhver Tid paa Dagen — til at »stikke« op til Nøddebo og lade sætte Signal efter Baad. Man vil da, imedens man ligger i Græsset og ryger en Cigar, meget snart see det hvide Seil, som fører Peter Matros over de dandsende Bølger, eller høre hans lange, orlogsmæssige Aareslag. Touren over Søen er kun kort; naar man roer tager den en halv Times Tid.

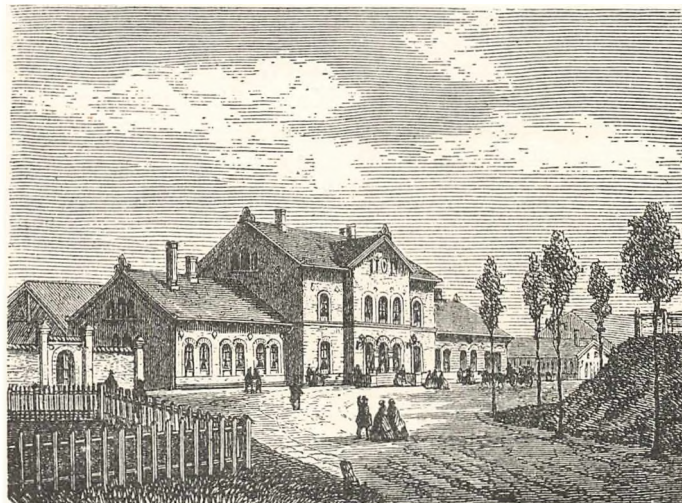
*

Den Tur frister, og vi forlader Coupeen og »Gamle«, som med en kongelig Gestus overlader os den Cigar af sit Etui, som skal ryges i Ventetiden i Græsset. Selv agter han sig helt til Helsingør, ja, til Julebæk. I Bogen har han indstregt Forfatterens pertentlige Oplysninger om de udmærkede Strømbade, der er indrettede med ordentlige Badekamre, hvorfra der ved en Vippebro er aabnet Adgang til dybere Vand. I samme Etablissement faaes endvidere Douche-, Regn- og Styrtebade.

— 16 Skilling for et Bad er mange Penge, siger »Gamle« og stryger sig tænksomt over Hagen. — Men i Dagens højtidelige Anledning, og naar man nu har vovet sig ud paa saa lang en Færd, saa burde man maaske.

Han aabner sin ternede Vadsæk og overbeviser sig om, at han har husket de sribede Svømmebukser. Saa tænder han sig en frisk Cigar og læner sig velbehageligt tilbage med halvtlukkede Øjne.

Han fortsætter for fuld Damp sin Rejse med den nye Nordsjællandske Jernbane.

Og En-stationen, Helsingors Banegaard, i forrige Aarhundrede

PAA HUNDESTED KRO FOR 40 AAR SIDEN

Af LAURITS MATHIESEN

Fra venstre til højre:

Frederik Mathiesen (Far til Hans og Laurits Mathiesen), Laurits Mathiesen, Kammerraad Jens Peter Mathiesen, Den kgl. Skydebane (Farbror til Hans og Laurits Mathiesen)

(Billedet er taget 1926-27 foran Kroen i Frederiksværk)

★

Restauratør Laurits Mathiesen, Frederiksværk Kro, fortæller her Træk fra Livet i den gamle Hundested Kro, hvor han — mens Broderen, Hans Mathiesen, ejede den — var Tjener fra 3. Februar 1914 til 1. Maj 1920. De to Mathiesen'er var Brodersønner af den kendte Kammerraad Jens Peter Mathiesen paa Den kongelige Skydebane i København. Familien stammer fra den berømte Lars Mathiesen, hvis Navn er gaaet over i Litteraturhistorien, og som i et halvt Aarhundrede var Værtshusholder i »Haabet«, Traktørstedet i Allégade paa Frederiksberg, det nuværende Etablissement »Lorry«. Lars Mathiesen var Tipoldefar til de to Brødre Hans og Laurits Mathiesen. Hans kom til Hotel »Frederiksværk« i 1924 og ejede det til sin Død i 1933. Hans Hustru, Fru Karoline, døde 1934. Laurits, hvis Hustru, Fru Ebba, døde i 1951, har været Forpagter af Kroen i Frederiksværk siden 15. Juni 1920.

Der er løbet meget Vand i Stranden, siden jeg serverede i den gamle Hundested Kro, men de gode og muntre Dage, man havde der, staar stadig levende i Erindringen. Mange af de Gæster, der var med til at sætte Præg paa Datidens Hundested, er nu forlængst døde og borte — men de huskes endnu.

Da jeg var kommet til Kroen i 1914, slog den kendte Skuespiller og Forfatter *Elith Reumert*, Poul Reumerts Far, sig ned hos os for Sommeren. Han sad paa sit Værelse og syslede med skønlitterære og teaterhistoriske Arbejder, men kom jævnligt ned og snakkede med os — altid med sin lange Pibe i Munden.

Ogsaa »Knud« — altsaa Polarforskeren *Knud Rasmussen* — besøgte tit Kroen. Det var, før hans Villa blev bygget oppe ved Spodsbjerg.

Knud Rasmussen havde af og til Direktør *Nybo* fra Grønlandske Handel med sig. Det var *Nybo*, der købte et gammelt Hus af *Fisker Corneliussen* oppe paa Bakken, og paa Jorden, der hørte til Huset, blev »Knud«s Villa bygget.

Naar »Knud« kedede sig for meget, kom han gerne ned til os, og saa blev der Humør i Krostuen. Vi spillede Sjavs med den gamle Lods *Jørgen Jensen*, der boede oppe ved Lille Carlsmindevejen.

En Dag, da der var Havnefest i Lynæs, mødte »Knud« nede paa Kroen og stak Hovedet ind ad et aabentstaaende Vindue.

»Se at faa noget andet Kluns paa, Laurits, for du og jeg skal til Fest og svinge Fiskerpigerne!«

Den, der gerne vil hoppe, er let at lokke, saa jeg fulgte med, og vi festede til ud paa de smaa Timer.

*

Min Broder, Hans, var flere Gange om Efteraaret paa Jagt ude paa Hesselø hos *Holstein-Rathlous* for at hjælpe med til at udtynde Bestanden af Harer og Fasaner, og *Holstein-Rathlou* og Fruen gæstede ogsaa Kroen tit. Ogsaa Fru *Bauditz* fra Rørvig kom somme-tider over med Baaden og slog sig ned hos os.

Mens Havnen og Jernbanen blev bygget, og især forud, var der mange Møder paa Kroen, hvor Planerne drøftedes. Hotel »Strandborg«, som Købmand *Søren Jensen Sørensen* byggede, var dengang lukket om Vinteren.

Banens Indvielse ved Juletid 1916 husker jeg tydeligt. Der var rekvireret 10—12 rutinerede Taffeldækere fra Den kongelige Skydebane. Det var kort efter, at den nye Kro var blevet opført. Ved samme Tid var det, at Konservesfabrikken byggedes. Direktøren, *Andersen* hed han, boede og spiste hos os, mens Byggeriet stod paa. Direktør *Andersen* var, hvad man kal-

der »en flinker Mand«. Han var ikke med til Baneindvielsesfesten, men sad ude hos os i Køkkenet, hvad vi var godt tjent med, for dér vankede ogsaa Champagne! Vi var vist for Resten ved at komme til at »synge« derude i Køkkenet, for vi drak jo ogsaa Skaaler paa Banens Velgaaende!

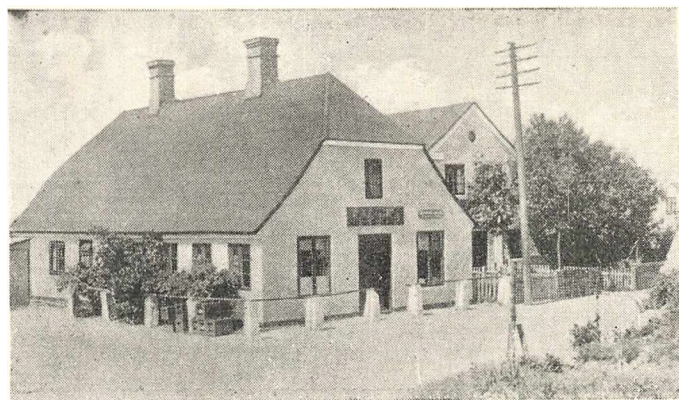
*

En Infanterikaptajn fra Lynæs — han boede i en Ejendom bag Gasværket — hørte ogsaa til vore Stamgæster. Han kom gerne gaaende langs Strandbredden, eller ogsaa roede han til Hundested Havn. Naar han kom, skulde der serveres Absinth eller Whisky. Sommetider havde han Fruen med, og jeg husker engang efter et af deres Besøg, at vi — eller rettere Lods *Peter Hansen* — maatte fiske hende op af Havnebassinet, hvor hun ufrivilligt havde faaet en Dukkert. Fruen havde, da Hjemturen skulde tiltrædes, sat sig til Rette

Laurits Mathiesen (i Hundestedtiden, 1917)

i Baaden, og saa hoppede Gemalen ned til hende. Han traadte paa Rælingen med det Resultat, at Baaden vippede, og Fruen gik udenbords. Heldigvis kom hun, som sagt, paa det tørre igen, men hun havde faaet nok

Den gamle Kro i Hundested, som den saa ud, da Hans Mathiesen købte den af Chr. Olsen (f. Krudtskipper) i 1912.

af Sejlturen den Dag og foretrak — drivvaad, som hun var — at vende tilbage til Lynæs i Ilmarch langs Strandbredden.

Mine Hundestedaar faldt paa en Tid, før der var kommet Gang i Udstykningerne til Sommerhuse. Egnens Sommergæster boede paa Kroen eller hos Private. Bl. a. husker jeg Skotøjsfabrikant *Jørgen Petersen* og hans Familie fra Nørregade i København. Sviigersønnen var Formand for Grosserersocietetet. De holdt til paa Kroen.

Saa var der ogsaa et Par Frøkner, der hed saadan noget som Piddiggas. De boede hos Marie Skovfogeds lige ved Kroens Have, men de spiste hos os. I Sparekassen hos Frøknerne *Bülow* og *Hörmann*, der havde været hos Proprietær *Nissen* paa »Grønnæsegaard«, var Grosserer *Nathans* faste Gæster.

Det var i Badehusenes Tid, før man gik i Vandet fra fri Strand, og gamle Barber *Graff*, der ogsaa virkede som Fotograf, havde en fin Forretning med — paa Bestilling — at »ta' Folk a'«, mens de var i Vandet.

*

Hvor husker man tydeligt, naar Byen og Egnen blev sat paa den anden Ende i Sildetiden!

Hele Flaader af Baade kom i Lygteskær ind med deres Fangst, og Opkøberne fik travlt. To af de Handelsmænd, man erindrer bedst, var *Gotfred Olsen* og *Charles Poulsen* fra Frederikssund. Naar *Gotfred* havde faaet købt, hvad han vilde, ringede han hjem til Staldmester *Jens Larsen* paa Gæstgivergaarden »Dannebrog« med Ordre til at lade Bytrommen gaa: »Sild er godt! Sild er godt!«

Ja, det var dengang!

LATINSKOLE-MINDER FRA HILLERØD

Af H. C. NIELSEN

Frederiksborg Statsskole i Hillerød skal have nye Bygninger til 5 Mill. Kr. — Paa Faldrebet giver Skolens ældste nulevende Lærer, Lektor *Kaj Bredsdorff*, et Stemningsbillede fra sine første Aar paa Chr. IV's gamle, lærde Skole

Kaj Bredsdorff som ung Lærer paa Frederiksborg Statsskole

Hver Fredag gaar en gammel Lærer gennem Porten ind paa Frederiksborg Statsskole. Han skal ind og have en Kop Kaffe og en hyggelig Sludder med sine yngre Kolleger. Han underviser ikke mere. Men den gamle Skole, hvor han har undervist i 37 Aar under tre Rektorer, er ikke saadan at give Slip paa. Den gamle Lærer har efterhaanden naaet de 76 Aar, og han er den ældste nulevende Lærer ved Chr. IV's gamle Skole.

Lektor *Kaj Bredsdorff* repræsenterer en Epoke i den gamle, lærde Skoles Historie, som det vil være værd at fastholde, inden selve den gamle Skole forsvinder og erstattes af en Statsskole paa Vognmandsmarken ved Siden af den nye Byskole. Allerede om tre Aar skulde den ny Statsskole være klar til Indflytning ... for en Pris af 5 Millioner Kr.

*

Første Gang, *Kaj Bredsdorff* gik gennem Gitterporten, var han 31-aarig Timelærer. Tænk tilbage engang. Det var i 1911. Klunketidens let støvede Plydsatmosfære! Knækflip, løse Manchetter ... »Maa-ske et lille Stænk Rom mere i Teen, Hr. Konference-raad?«

Fuld af Mod paa sin nye Gerning finder den unge Timelærer frem til Lærerværelset. Han møder ikke som Novice. Tre Aar har han bag sig paa Rungsted Kostskole, derefter fire Aar som Lærer forskellige Steder i København, bl. a. paa »Amalienborg højere Almenskole«, hvor der kun var to Elever — den nuværende Kong Frederik og Arveprins Knud. Han banker paa, træder ind, ser sig om i Kredsen af nye Kolleger ...

*Frederiksborg Statsskoles Lærerstab, da *Kaj Bredsdorff* tiltraadte i 1911*

I Stedet for Rektor Hude, som var paa Studierejse, da Billedet blev taget, ses her (første Række i Midten) den vikarierende — Skolens tidligere Rektor — Iversen. Lærerne er fra venstre bageste Række: Bøggild, Meinhardt, Andersen, Bredsdorff, Velschow. Midterste Række: Høj, Østergaard, Boisen, Carstens, Repstock, Godskesen. Forreste Række: Johansen, Kjølnér, Frk. Melskens, Frk. Wimmer, Frk. Jacobsen

*Frederiksborg Statskoles Lærerstab
under Rektor Hude:*

Fra venstre bageste Række: Østergaard, Bredsdorff, Boisen, Andersen. Midterste Række: Velschow, Brandt, Carstens, Repstock, Godskesen, Høj. Forreste Række: Frk. Kemp, Johansen, Hude, Frk. Jacobsen, Frk. Wimmer, Bøggild

Een mangler. Det er selve Chefen. Rektor *Hude*. Han er paa Studierejse. Men hans Forgænger, den gamle Rektor *Iversen*, rejser sig og byder den unge *Bredsdorff* velkommen. Derimod er der et Brev til ham fra den fraværende Rektor *Hude*. Heri udtrykkes Ønsket om, at den nyankomne maa befinde sig vel, og der staar nogle Vink om en bestemt Klasse med lidt vanskelige Elever. Dette Brev faar den unge Lærer til at forstaa, at hans nye Chef er af usædvanligt Format. Ingen anden Rektor paa den Tid vilde sandsynligvis have vist samme Hensyn.

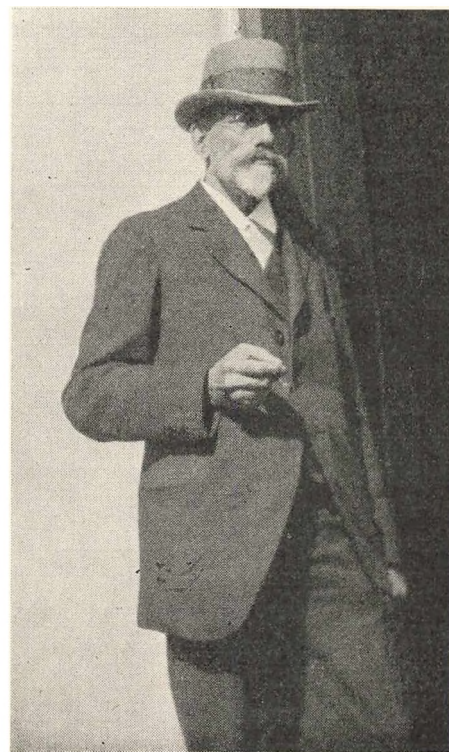
Den nyankomne hilser rundt. Den første, som kommer ham i Møde, er den hjertelige, velmenende og aabne Matematiklærer *Bøggild*, som elsker at servere en munter Historie. *Bredsdorffs* første Indtryk af denne lystige og festlige Mand er, at han er en ældre jovial Herre. Siden erfarer *Bredsdorff*, at *Bøggild* paa det Tidspunkt næppe var over 45 Aar! Men saadan er maaske unge Medarbejderes Førsteindtryk af bare lidt ældre Kolleger . . .

De tre ældste gentlemen paa Lærerværelset er den spinkle *Godskesen*, lille af Statur, men stor af Aand, et spillevende Menneske, der interesserer sig for alle Materier mellem Himmel og Jord, hvilket kan siges at være meget heldigt, eftersom hans Fag er Naturhistorie — dernæst den ejegode *Buldrebasse Høj*, stor, tyk, hidsig, men uden at mene et ondt Ord med det, han underviser i Fransk og Tysk — og endelig den høje og muntre Latinlærer *Velschow*, der ogsaa underviser i Dansk. Han gør straks Indtryk af at være en ren Charmør; han har ogsaa sit sydlandske Udseende med sig, og hans Væsen er muntert. Forøvrigt er han en meget fin Humanist med mange vittige Indfald, baaret frem af hans klassiske Studier.

Saa kommer Turen til de lidt yngre Lærere, dem i Fyrrerne. Udover den »gamle« *Bøggild* er der en lille,

livlig Mand, der præsenterer sig som Inspektør *Johansen*. Han underviser i Dansk og Religion. *Carstens* er tavs, indsluttet, han er kendt for sine hvasse Bemærkninger, lidt af en Særling betragtes han som, men han kan sit Fag: Matematiken. Man siger, at han er en udmærket Matematiklærer . . . navnlig for de begavede Elever!

Af unge Lærere paa *Bredsdorffs* egen Alder er der Naturfagslæreren *Repstock*, en djærv og ligefrem Mand, som forøvrigt i en lang Aarrække beklæder en af de socialdemokratiske Pladser i Byens Raad, *Østergaard* med det temperamentsfulde Kunstnersind — og den stiltfærdige Forsker *Boisen*. Baade *Østergaard* og *Boisen* underviser i Tysk, Latin og Historie.

Rektor Hude

Frederiksborg Statsskoles Lærerstab
under Rektor Ring:

Bageste Række fra venstre: Fru Brandt, Kretzschmer, Gjerløff, Petersson, Boisen, Repstock, Carstens, Kjølner, Bredsdorff. Forreste Række: Frk. Jacobsen, Frk. Melskens, Frk. Hansen, Ring, Grove, Johansen, Bøggild.

Der er ogsaa Kvinder tilstede . . . tre Læreriuder — den ene er Frk. *Wimmer*, som ikke gør meget Væsen ud af sin Eksistens, men stiltfærdigt færdes blandt Kollegerne, der holder meget af hende, for hun er baade dygtig og fuld af Lune. Den, som holder allermest af hende, er Forskeren Boisen, og de gifter sig. Frk. *Wimmer* er engelsk Translatrice. En anden af Læreriuderne, som snart giftede sig og flyttede bort, er Frk. *Melskens*. Den tredie, Frk. *Jacobsen*, faar Kollegerne kun Lov at beholde nogle faa Aar. Hun dør ung, og det er sikkert af Overanstrengelse. Frk. *Jacobsen*, som underviser i Dansk og Historie, er baade dygtig og ihærdig og under sig ikke megen Ro.

Lidt udenfor Kollegernes Kreds staar den begavede Fysiklærer *Andersen*. Skolens fysiske Laboratorium er hans Verden, og der opholder han sig mest. Han er Jyde, lidt tung og lidt mistænksom af Sind. Hans Modsætning er Skolens Sanglærer, den vittige Organist *Brandt*, som ustandselig kommer med nye, lyse Indfald, naar han dukker op. Man ser ikke meget til den ene af Gymnastiklærerne, *Meinhardt*, hvorimod den anden Gymnastiklærer, *Kjølner*, nu og da tager Del i Lærernes Debatter, navnlig naar der staar økonomiske Spørgsmaal paa Dagsordenen.

*

Saa kommer Rektor Hude en Dag hjem. Han regerer næsten enevældigt den lærde Skole, ialt Fald i administrativ Henseende, har Mod og Evne til at tage et Ansvar og optræder med stor Myndighed. Han er klassisk Filolog, lærd, lidt verdensfjern og kejtet . . . men ikke mere fjern, end at han til enhver Tid præcis ved, hvad der foregaar paa hans Skole. Bredsdorff finder med Aarene en Ven og uvurderlig Støtte i Rektor Hude.

Af hele den smukke Buket bliver der dog navnlig seks, som Bredsdorff og hans Hustru i Aarene frem-

over kommer sammen med: Boisen og Frk. *Wimmer* (den senere Fru Boisen), Østergaard, Frk. *Jacobsen*, Velschow og Bøggild.

Og Bredsdorff selv? I 10 Aar var han Skolens yngste Lærer, underviste i Engelsk, Dansk og Fransk, naaede en Popularitet som de færreste, blev tidligt Bestyrelsesmedlem i Frederiksborgensersamfundet, gennem hvilket han siden har holdt Forbindelsen vedlige med de mange Elever, han gennem Aarene har undervist. En livlig Skribentvirksomhed har Lektor Bredsdorff bag sig paa Dansk og Engelsk . . . sine Erindringer har han fornylig skrevet færdige i et smukt og ligefremt Sprog, som vil glæde alle, der har Tilknytning til Skolen, naar de engang udkommer.

*

— Jeg havde paa sin Vis nogle Begyndervanskeligheder paa Frederiksborg Statsskole, siger Lektor Bredsdorff . . . det var med at faa Eleverne i Klassen til at opføre sig naturligt. Enten sad de musestille og turde daarligt trække Vejret — eller ogsaa var de ganske overordentligt overstadige og skulde lave saa meget Halloj som muligt. Jeg brød mig ikke om for meget Halloj. Jeg brød mig heller slet ikke om den over-artige Klasse. Det lykkedes mig dog snart at finde frem til den rigtige Balance og det harmoniske Forhold, som jeg tilstræbte.

Der er ikke Tvivl om, at der er sket en Mentalitetsændring i Ungdommen siden dengang. Og Ændringen er sket til det bedre. De unge er blevet mere frimodige. Hvis vi f. Eks. gik med Piger i min Skoletid, skete det i al Hemmelighed. Pokker var løs, hvis ens Forældre eller Lærere opdagede det. I Dag er det jo anderledes. Jeg tror i det hele taget, at det erotiske ikke spiller den Rolle for vore Gymnasieelever, som det gjorde dengang. Mange Ting viser ogsaa, at Gymnasieeleverne i Dag er mere modne og selvstændige end tidligere. De arbejder bedre, og kan de faa Lov til det, tænker de bedre, end vi gjorde. De er maaske nok lidt udisciplinerede og mangler ydre Form. Men det er Hjemmenes og Skolens Opgave at rette paa dette. Det forfriskende ved Ungdommen er, at den tror, hvad den ønsker, Problemerne forenkles, Frygt og Tvivl har ingen Magt over den.

Lektor Kaj Bredsdorff

Der er ogsaa sket en Mentalitetsændring hos Lærerne, vil jeg tro. Vor Tid er mere »sports-minded« — heldigvis. Den moderne Lærer prøver ogsaa i højere Grad end Læreren af den gamle Skole at lytte sig til Børnenes og de unges Væsen, at lære af dem, han er sat til at være Lærer for.

Nogen egentlig Karakteristik af Eleverne fra mine Aar paa Skolen synes jeg ikke at ville indlade mig paa, fortsætter Lektor Bredsdorff. Men jeg husker naturligvis dem alle. Jeg kan fra mit allerførste Aar paa Skolen nævne fra III. G. Brorson-Fich, nu Rektor ved Marselisborg Skole, og fra II. G. Aase Hansen, den kendte Forfatterinde bl. a. af de meget smukke Frederiksværkbøger, Kjeld Johansen, som nu er Direktør for Københavns Kommunes statistiske Kontor, Moe, der er Civilingeniør og Medlem af Elevsamfundets Bestyrelse, Kristian Müller, som nu er Direktør for Kraks Legat. Lad mig fra samme Aars I. G. nævne Frederik Begtrup, senere Forstander for Faderens Højskole, Ellen Bøggild, som var Datter af min Kollega Matematiklæreren, Sv. Aage Christensen ... ja, nu kaldes han jo Reerslev og er Præst og Forfatter i Vendsyssel, William Frisch-Jensen, nu Købmand i Hillerød og Medlem af Elevsamfundets Bestyrelse, Tage Kemp — Professor og Leder af arvebiologisk Institut, Bjørn Kornerup, som er Dr. theol., Arkivar og kgl. Ordenshistoriograf og Forfatter af Frederiksborg Statsskoles Historie, Knud Larsen, nu Bibliotekar ved Købmandsskolen og Handelshøjskolen, Børnepsykologen og Filmanmelderen Ellen Siersted ... alle disse husker jeg særligt godt, fordi de var med i den første Skolekomedie, jeg instruerede ved Skolen, bistaet — som ved de næste 25 Skolekomedier, det lykkedes at faa gennemført uden een

eneste Gentagelse — af Regissør ved Det kgl. Teater Kaare Borchsenius. Jeg kunde ogsaa nævne en Elev som Bernt, der en Dag overraskede mig med noget aldeles ekseptionelt. Han afleverede en Fristil paa Engelsk helt efter sin egen Idé. Han var en meget begavet Elev. Ja, det er Højesteretssagfører Bernt Hjejle.

Nu, vi taler om Skolekomedierne, maa jeg ogsaa nævne Jacob Friis — en Søn af Maleren Andreas Friis, hvem jeg forøvrigt havde haft som Elev i mine Aar paa Rungsted Kostskole — Jacob Friis, der gjorde et dybt og, jeg tror paa mange uud-sletteligt, Indtryk med sin Replik fra »Købmanden i Venedig«, som vi opførte et af de Aar, da Jødefølgelserne i Tyskland foregik. Han spillede Jøden Shylock og skabte en stærk Virkning med Shakespeares Forsvar for Jøderne ... stærkere sikkert, end Shakespeare egentlig har ment, for i »Købmanden i Venedig« har Jødedommen jo ingen Helterolle ... men husker De Repliken:

»Har en Jøde ikke Øjne? Har en Jøde ikke Hænder, Organer, Ledemod, Sanser, Instinkter og Lidenskaber? Hvis I stikker os, bløder vi da ikke? Hvis I kilder os, ler vi da ikke? Hvis I forgiver os, dør vi da ikke? Og hvis I krænker os, skal vi da ikke hævne os?«

Samme Jacob Friis er nu Bestyrer af Nødebo Kostskole.

Med Aarene skete der naturligvis en Udskiftning af Lærerkollegiet. I 1921 flyttede Rektor Hude til Metropolitanskolen. Hans Efterfølger blev en fremragende Lærer i Fysik og Kemi, Rektor Ring, der ikke havde saa enevældige Tilbøjeligheder som Rektor Hude, men til Gengæld noget vanskeligere ved at bære et Ansvar alene. Det var med ham, Skolen fik de lige nævnte Skolekomedier, og det var med ham, den store Omvæltning kom, som medførtes af, at Idræt, Fritidsskjold, Lejrskole og Folkedans ligefrem blev Dele af Skolens Væsen. Hvor dygtig og interesseret han end var i sin Gerning, tror jeg, det var med et lille Lettelsens Suk, at han sagde Farvel til Rektorbyrden umiddelbart efter at være fyldt 65 Aar. Efter Ring fulgte i 1939 min gamle Studiefælle fra Universitetet, Rektor H. M. Jensen, en varmhjertet Fynbo, beskeden, lidt formel, klog og myndig. Han var forresten den første af de tre Rektorer, som indtog sin Frokost sammen med Lærerne. Det knyttede ham nær til os. Skolen ledes nu af Rektor H. W. Larsen.

Af Lærere kom i de sidste Aar under Rektor Hude Peter Grove, der nu er Lektor og er bekendt for sine ægyptologiske Studier. Han tog Hebraikum med Udmærkelse som 60-aarig! Hans Bog »Jakob, den velsignede«, som udkom forrige Aar, er blevet meget læst i Nordsjælland. Han er den af Kollegerne, som min Hustru og jeg staar nærmest og ser hyppigst. Senere kom Lektor Gjerløff, Fru Gandil, Frk. Esther Hansen, Vagn Petersson, Neergaard, Tvies, Berg-Sørensen ... efterhaanden blev hele det gamle Lærerkollegium udskiftet — og efterhaanden som ens tidligere Elever dukkede op som Lærere: Chr. Ræbild, Bernhard Andersen, Vagn Andersen, ja, saa begyndte man virkelig at føle sig ældre ...

... men aldrig for gammel til at erindre de Ord, der lyder saa smukt i en gammel Skolemands Øren, og som Godskesen sagde ved den Afskedsfest, som blev holdt for ham, Høj og Velschow i 1923:

»Det er godt at føle sig iblandt en Flok Børn, der følger dit Blik, fordi din Vilje er blevet deres Lov. Det er endnu bedre at se de Glimt af Iver og Forstaaelse, der farer henover deres Ansigter, mens de arbejder under din Vejledning. Men det bedste og største er, hvis du virkelig kan vinde deres Tillid og Hengivenhed. Da kan du gøre med dem, som du vil, de følger dig gennem tykt og tyndt, du bæres selv oppe af deres Livfuldhed.«

FREDERIKSVÆRKS

fyrstelige GULDMAGER

Af ERLAND GRIBSØ

Her fortælles om Prins Carl af Hessen, der ejede Frederiksværk omkring Aar 1800, og om hans Forsøg paa, i et hemmeligt Laboratorium paa Værket, at omdanne uædle Metaller til Guld.

Prins Carl af Hessen, der ejede Frederiksværk med tilhørende Gods fra 1793 til 1804, var paa flere Maader i Slægt med det danske Kongehus. Han blev gift med sin Fætters, Frederik den Femtes, Datter Louise og var følgelig Svoger til Christian den Syvende. Carl af Hessen var endvidere Svigerfar til Frederik den Sjette, som var gift med hans Datter Marie. En Søster til hende, Louise Caroline, blev Mor til Christian den Niende — altsaa var Carl af Hessen Christian den Niendes Morfar.

*

Meget i Frederiksværk og paa Egnen minder endnu om den meget foretagsomme Prins Carl — bl. a. Stednavnene Carlsgave og Store og Lille Carlsminde. Ikke alene Jern og Kobber og Krudt interesserede Prins Carl sig for, han havde mange andre Strenge paa sin Bue. Forskellige Haandværksmestre knyttedes til Værket paa hans Tid: Hattemagere, Naalemagere, Brændevinsbrændere, Garvere, Skomagere, Bogbindere o.s.v. At han ogsaa ansatte en Alkymist, er der næppe mange, der ved. Og det var vel at mærke ikke en Alkymist i Betydningen af Kemiker, men en »rigtig« Alkymist, altsaa en Guldmager.

Der har altid hvilet et hemmelighedsfuldt Slør over de gamle Guldmagere og deres Meriter, ikke alene nu i vor Tid, men ogsaa mens de levede. Der var noget mystisk ved dem, og man troede — det gjorde mange af dem vel ogsaa selv — at deres Laboreren og Destilleren var Mørkets Gemninger. Her i Landet florerede Guldmagerkunsten især i det syttende Aarhundrede, men allerede Christian den Anden fik Skyld for at »gøre Guld«, og om Mor Sigbrit ved man med Sikkerhed, at hun eksperimenterede. Iøvrigt er Kunsten meget ældre — allerede de gamle Ægyptere forsøgte at forvandle uædelt Metal til Guld, og man hører første Gang Guldmagerkunsten omtalt i Europa i det ottende Aarhundrede.

Meget gamle Forfattere beretter om, hvordan det var lykkedes ved Hjælp af en hemmelighedsfuld Tinktur eller Elixir at omdanne ringere Metal til Guld, og denne Metalforvandlingskunst kaldes Kymia eller Kemia. Da Araberne erobrede Ægypten i det syvende Aarhundrede, lærte de Ægypterne Kunsten af, og de

*Prins Carl af Hessen, —
forsøgte at gøre Guld i Frederiksværk*

kaldte den Al-kymi. Langs Afrikas Nordkyst bredte Kendskabet til Al-kymien sig saa, indtil Maurerne indtog Spanien og bragte deres Viden med dem dertil.

*

De gamle Kemikere — for Alkymi var til at begynde med Kemi — havde iagttaget, at Kobber kom til at ligne Guld, naar det blev behandlet med Galmei, og Sølv, naar man anvendte Arsenik paa det. Ved at uddrive Svovl af Blyglans kunde man faa rent Bly, og man antog da, at Blyet ved en eller anden Behandling maatte kunne forvandles til f. Eks. Sølv. Metalforvandling var iøvrigt i den nøjeste Overensstemmelse med de Dages Videnskab, og blandt Guldmagerne fandt man mange virkelige Naturforskere Side om Side med »Guldkokkene«, der kun vejrede Forretning og foregav at have fundet »de vises Sten«, som man kaldte den Tinktur, der kunde skaffe Guld.

Nu ved man, at Eksperimenterne, som de udførtes dengang, paa Forhaand var dømt til at mislykkes. Men man ved ogsaa, at man nu — i vor Tid, i Atomalderen — kan lave Guld. Naar man ikke gør det, skyldes det, at Bekostningen vil blive alt for stor. Med andre Ord: »Man kan ogsaa købe Guld for dyrt!«

*

Selv om Guldmagerne omgav deres Forsøg med megen Hemmelighedsfuldhed, saa var der dog visse Grundregler, som de fleste af dem kendte — ogsaa den fyrstelige Guldmager i Frederiksværk.

Det gjaldt allerførst om at skaffe sig det rigtige Grundstof, »Materia prima«, »Adamsjorden« eller »Jomfrujorden«, som Stoffet ogsaa blev kaldt, og det

var ofte meget svært. Ganske vist, hed det sig, var dette Stof udbredt overalt, men man skulde høre til de indviede for at finde det. »Har man imidlertid først Jomfrujorden«, sagde Guldmageren Isaac Hollandus, »saa er Tilvebringelsen af de vises Sten kun en Kvindegering, et Børnespil«. Der anvendtes mange Fif for at finde Jomfrujorden. Alt blev prøvet, selv Urin og Gødning, da man jo ikke kunde vide, om Substansen ikke var skjult paa de mest usandsynlige Steder. Hvis de gode Frederiksværkere havde tænkt sig det, havde de ikke behøvet at spekulere paa, hvorfor der blev kørt Ajle og Gødning fra Arresødal og Grønnæsegaard til Værkets Laboratorium.

Naar Guldmageren mente at have fundet Jomfrujorden, tog han »det filosofiske Æg«, en Skaal med Laag, og fyldte Ægget med Jorden. Ved en eller anden Behandling blev den nu omdannet til »de vises Mercurius«, som undertiden ogsaa blev kaldt »Dragen« eller »den grønne Løve«. Dette Stof blandedes med et andet, »de vises Guld« eller »Liljen«. Saa kom det i den hermetiske Ovn og blev opvarmet, og naar Ægget blev taget ud, indeholdt det »de vises Sten«.

Hvis man havde Lyst til at se, hvordan Processen udviklede sig under Opvarmningen, kunde man i Stedet for Ovnen bruge en stor Glaskolbe. Man saa da, at Blandingen først blev sort, og saa hed den »Ravnehovedet«. Derefter blev den hvid, »den hvide Svane«, og lidt efter antog den mange andre Farver. Saa havde man »Regnbuen« eller »Paafuglehale«. Til sidst fik man et rubinrødt Pulver, og det var »de vises Sten«.

Som man ser, var det ikke saa helt ligetil, og Eksperimentet mislykkedes tit. Men naar man ikke havde Held med sig, kom det simpelthen, mente man, af, at Jomfrujorden ikke havde været af den rigtige Slags, og saa kunde man begynde forfra igen at lede om den.

Guldmagerne, Alkymisterne eller Adepterne — alle tre Navne anvendtes — drev et helt Frimureri med hemmelige Udtryk og Tegn. Man nævnte saaledes aldrig de forskellige Metaller ved deres Navne og skrev dem heller ikke. Solen var Guldtegnet, Maanen betød Sølv, og andre Planeters Navne: Mars, Merkur, Venus, Jupiter og Saturn benyttedes som Betegnelse for Jern, Kviksølv, Kobber, Tin og Bly.

*

Det er en given Ting, at det ikke var enhvers Sag at lave Guld. Der maatte Driftskapital til, og det var derfor navnlig fyrstelige Personer og Adelsmænd, man udenfor Videnskabsmændenes og Bedragerens Kredse træffer som Guldmagere. De fleste laborerede dog ikke paa egen Haand, men søgte sagkyndig Medhjælp, og paa dette Omraade var det, at mange durkdrevne Lykkeriddere skabte sig en Arbejdsmark. Fik de Sølv til Forsøgene, beholdt de det

selv, og Resultater saa Arbejdsgiveren ikke noget til. Undertiden smuglede »Guldkokken« dog lidt Guld ind i Smelteovnen, naar den, han arbejdede for, var ved at tabe Taalmodigheden, og saa gik Spillet igen et Stykke Tid.

Ogsaa Prins Carl havde sagkyndige Medhjælpere, og der er adskilligt, som tyder paa, at han har haft Forbindelse med den kendte Joakim Coppel, der absolut ikke var nogen Svindler, men arbejdede i god Tro, med megen Indsigt og med megen Forsigtighed.

I Slutningen af det attende Aarhundrede blev København sat paa den anden Ende ved Rygtet om, at en af Stadens største og dygtigste Apotekere, Assessor Joakim Coppel, havde fundet »de vises Sten« og havde lavet Guld. Coppel lod dog ikke Meddelelsen slippe ud i Byen, før han flere Gange havde konstateret Guld i Smelteovnen. Til Forsøgene anvendte han Arsenik, og det viste sig da ved nærmere Undersøgelse, at det Guld, der uomtvistelig hver Gang var fundet, havde været indeholdt i den urene Arsenik og sammen med den var kommet i Ovnen.

*

Assessor Coppel i København og Prins Carl i Frederiksværk var Danmarks sidste Guldmagere — i hvert Fald de sidste, man kender Navnene paa. Ingen af dem blev rige — tværtimod, selv om det dog ikke gik dem som Valdemar Daa paa Borreby, om hvem det hed, at han »fordestillerede tre Herregaarde og blev en fattig Mand, ikke alene ved sit Skibs Byggeri, men ved sit alkymistiske Væsen, da han saa længe gjorde Guld, til Gaard og Gods i en forgylt Røg gik op igennem hans Skorsteen«.

Guldmagers Laboratorium, med Løven som Guldets Symbol
(Efter gl. Tegning)

Gilleleje-Fiskere drager deres Baade paa Land
 Gammelt og sjældent Billede (udlaant til »Jul i Nordsjælland« af Digteren *Anders W. Holm*)

Gille Mølle, »Gillelejes Grundlægger«

Af JØRGEN LEVE

✧ Gille Mølle — den nuværende Gilleleje Kro, hvis Historie gaar mere end 400 Aar tilbage, var Forudsætningen for Byens Industri og Forretningsliv. ✧

Nordsjælland var Majestætens personlige Len. Korn skulde males, og Kongen lod derfor Møller bygge, fortrinsvis Vandmøller, der var de mest stabile. Og hvilket Sted var mon bedre egnet end i det kraftige Vandløb fra Søborg Sø til Gilleleje? Det skulde lige være, hvor Esrum Aa løb ud i Havet, og hvor det nuværende »Dronningemølle Slot« ligger. Paa dette Sted blev Egnens Hovedmølle anlagt, den havde Ret til at male Aaret rundt, medens Gille Mølle fik Status af Græsmølle, der kun havde Ret til at male Korn fra Mikkelsdag til Valborgsdag, og det vil sige i Vinterhalvaaret.

Møllen i Gilleleje kan føres mere end 400 Aar tilbage, og den nuværende Gilleleje Kro er en Rest af den. Stigbordene til at stemme Vandet op med og paa den Maade give Kraft til Møllehjulet, havde deres Plads, hvor den nuværende Aalekistebro fører over Kanalen. Paa dette Sted havde Kongen en Aalekiste, en Slags Ruse af Træ, som det paahvilede Mølleren i Gilleleje at føre Tilsyn med.

Det var en besværlig Rejse for Bønderne at gøre til Gilleleje med de tungtlæssede Vogne. For at de ikke skulde omkomme af Sult, medens de ventede paa Kornet, fik Mølleren Gæstgiverbevilling, og hermed var Gilleleje Kro grundlagt. Kanalen delte sig saaledes, at Mølle-Kroen i Virkeligheden laa paa en Ø med det andet Løb, hvor den nuværende Peter Fjelstrupsvej gaar, og her var Møllehjulet placeret. Græsmølleren skulde ogsaa have noget at leve af i Sommertiden og

drev derfor Landbrug paa de tilgrænsende Jorder. Møllen var saaledes sikret Gæsterne, og der blev oprettet baade Brænderi og Bryggeri paa Møllen. Brænderiet blev forholdsvis hurtigt nedlagt, men Bryggeriet bestod til kort før Aarhundredskiftet. Kromanden solgte sit Øl af Klasse II under Parolen: »Kromandens Nr. 2 er Nr. 1.«

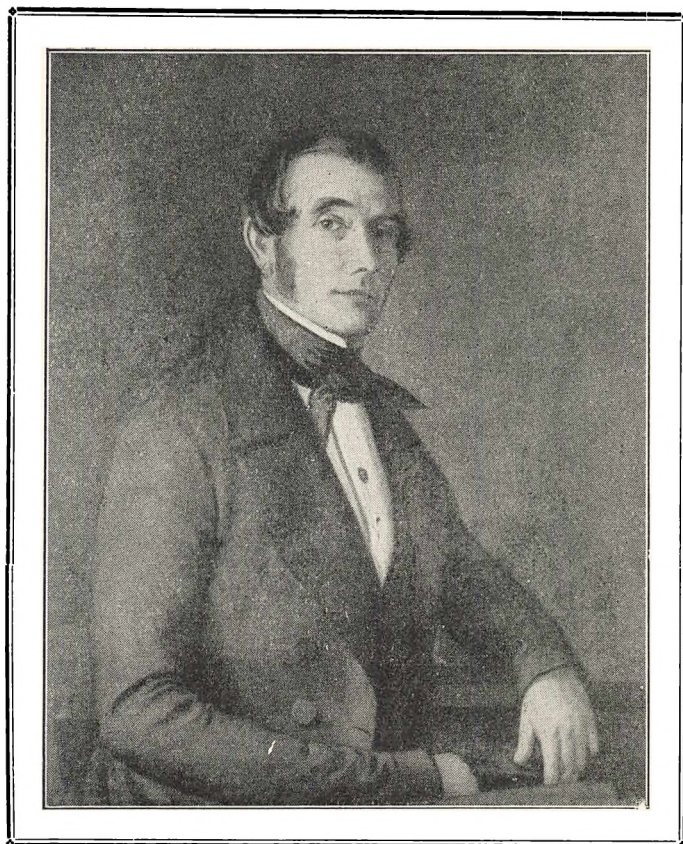
Gillelejes første Industrier er altsaa skabt af Møllen, men herved blev det ikke. Byens første Købmandsforretning blev indrettet i Møllegaarden med Mølleren, Gaardmanden, Kromanden, Bryggeren og Brændevinsbrænderen som Købmand.

Gilleleje var efterhaanden blevet et Sted, der var værd at gæste. Fiskeriet fik en Opblomstring, fordi der var nok af Kunder. Flere og flere slog sig ned paa Stedet. Der blev solgt fra Møllejorden, og Udviklingen bidrog til at øge Møllerenes Formue, der var størst under *Kristoffer Georg Jacobi Mentz*, som i 1831 erhvervede Møllen og opnaede at blive baade Distriktskommisær og Kammeraad.

*

Gilleleje laa som en Enklave ud til Havet med Skov paa de tre Sider. Det lille Samfund klarede sig godt. I en Rapport, Socialøkonom C. Pram i 1806 indsendte til Kongen om Forholdene i Nordsjællands Smaabyer, hedder det om Gilleleje: »Deres Huse er ej saa usle som andre Steder. Nogle af dem synes endog i nogen Grad at vidne om Velstand«. Denne Velstand var af gammel Dato, men det huede ikke Folk i Nabobyerne, specielt ikke Fæsteren paa Dronninge Hovedmølle, da Rigdommen i Gilleleje for en stor Del var skabt paa Bekostning af ham.

I 1689 var der indført Mølletvang i Nordsjælland med Paabud til Bønderne om at søge ganske bestemte Møller. Bestemmelserne blev ilde overholdt paa Egnen, og Bønderne tog hen, hvor de fandt størst Fornøjelse ved at være, og det vil sige til Gille Mølle. Paa samme Vis brød Mølleren sig fejl om, at han kun havde Tilladelse til at male i Vinterhalvaaret, og det var saa meget mere ærgerligt for Nabomølleren, som Mølleskylden var langt lavere for en Græsmølle. Resultatet blev en lang Række Stævninger mod Fæsteren paa Gille Mølle, der foruden at male hele Aaret blev beskyldt for at fralukke andres Møllegæster ved slesk Tale og flittig Skænken. Bønderne i Fjellenstrup og Søborg, hvis Enge stødte ned til Aaen, og som havde Pligt til at lade male paa Gilleleje, rottede sig sammen med Mølleren i Dronningmølle. De fik ikke den samme fine Behandling i Gilleleje som andre, og ved at undlade at tage Stigbordene op 1. Maj blev deres Jorder sat under Vand. I 1705 tog Bønderne sig selv til Rette ved at sætte Laas for Aalekisten og derved hindre Gille Mølle i at faa Vand fra Søen. I Kampens Hede stjal de endvidere en Vogn fra Gille Mølle samt en Tønde Øl, som de forlystede sig med. Amtmanden mæglede i Sagen ved at lade Bønderne føre Vognen tilbage og betale Øllet. Daarlig Oprensning af Aaen fik Skyld for Oversvømmelserne, og Bønderne blev derfor sat til at rense op. Man havde ikke glemt denne fæle Historie 20 Aar efter, da *Mathias Olsen Bang* paa Dronninge Hovedmølle lod udtage Stævning mod Løjtnant Møller, der drev Gille Mølle. Forinden havde Bang sammen med to troværdige Vidner opsøgt Løjtnanten for at gøre Forbud mod, at han malede efter Valborgs Dag. Dronninge Hovedmølles Næring var de sidste Aar gaaet stærkt tilbage, og Mølleloftet laa ofte ganske tomt, medens der holdt talrige Møllevoerne i Gilleleje.

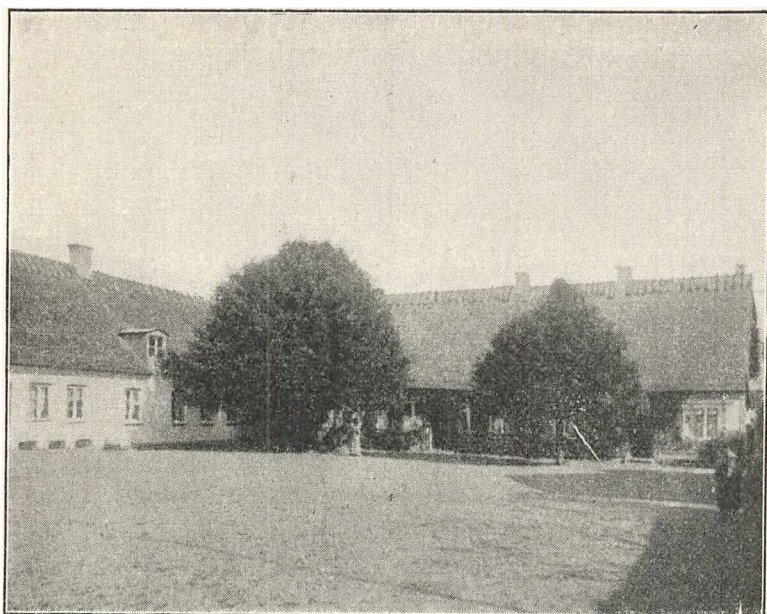

Kristoffer Georg Jacobi Mentz,
Kammeraad og Distriktskommisær, erhvervede Gilleleje Kro i 1831
(Gilleleje Museum)

- Saa længe jeg har Vand, maler jeg for hver ærlig Mand, der kommer til Mølle, svarede Løjtnanten.
- Gille Mølle er i Matriklen og i Kongens Jordebog anset for Græsmølle?
- Det siger en Nar! Hvorfor handler I ikke saaledes med Eders Møllegæster, at de kommer til Eder?
- Hvorsaa?
- Bønderne klager over, at I ser for dybt i Sækkene, og at de mister Halvanden Skæppe for hver Sæk.
- Hvad? har jeg stjaalet af deres Sække?
- Det ser I til. Jeg siger ikke, at I har stjaalet noget af deres Sække, men Bønderne klage, de mister.

Løjtnant Møller bad en vis Mand føre dem paa Døren. Stigbordene blev ikke optagne, og Løjtnanten malede med sin Kværn lige fort.

Sagen kom for Kronborg Rytterdistrikts Birketing. Løjtnant Møller havde i Mellemtiden faaet Aalekisten i Brug og Leje og var saaledes kommet i det heldige Tilfælde at kunne regulere Tilløbet. Derved fik han ogsaa Bymændene i Holt og Paarup mod sig, men det hele udviklede sig til en Proces om Injurier. Bang klagede til Kongen, og en Kommission blev nedsat for at bringe de stridende til Rolighed — »uden Fornærmelse paa nogen af Siderne, allerhelst da alle Møllerne er Os tilhørende. Kommissionen bør derfor paase, at hverken Møllerne bliver fornærmede, ej heller Vore Bønder med for lang Kørsel besværet«. Det sidste var under Processen af Bønderne udlagt som Grunden til, at de havde søgt en anden Mølle. Kongen tiltraadte Kommissionsbetænkningen, hvorefter Løjtnant Møller fik Paabud om at holde sig efterrettelig, at Gille Mølle var en Græsmølle. Bønderne blev beordret til at anlægge en bedre Vej til Dronninge Hovedmølle, og endelig bestemtes det, at Aalekisten skulde nedlægges, men det blev rigtignok Bang, der skulde yde Erstatning herfor til

Det indre af Kroens Gaard,
som den tog sig ud i 80-erne med lurer lave straaetækte Bygninger
(Gilleleje Museum)

Løjtnant Møller — som derfor ikke tog sig Kendelsen synderlig nær. For det første vedblev han at male om Vinteren, og for det andet fandt man for nogle Aar siden ved en Udgravning i Nærheden af Gilleleje Kro Resterne af en anden Aalekiste, som Løjtnanten sandsynligvis i al Stilhed har ladet bygge.

*

Gillelejes noget »afsidens Beliggenhed« gjorde, at Stedet var et godt Skjulested for Folk, der tog sig Loven endnu mindre efterrettelig end Løjtnanten. Saa tidligt som i 1580 var der en Gang for alle blevet udstedt et Dekret om, at fremmede Lovbrydere var uønskede og ikke tillodes at nedsætte sig paa Stedet.

I Aarhundreder holdt man sig Loven efterrettelig, men kun naar det gjaldt fremmede, for der er taget yderst lemfældigt paa Synderne, blot de var fastboende og »en af vore«. Hans Rasmussen gjorde i 1613 Fredkøb formedelst 5 Rigsmark for et Manddrab, han gjorde paa Claus Nider i Gilleleje. Slagsmaal hørte i de Tider til Dagens Orden, og Bøderne varierede fra 1½ Dtl for Knivstik til 6 Mark, som f. Eks. Else Rasmusdatter i 1620 maatte betale, fordi hun havde slaaget Zitze Laursdatter med en Stav. Aarsagen til den megen Ufred var næsten altid den samme: umaadeholdent Drikkeri i Krostuen paa Gille Mølle. Her var der altid Kunder — saa mange, at flere tænkte, det var rentabelt at gaa Kromanden i Bedene, bl. a. Jens Skaaning, der i 1660 af yderste Formue maatte betale 6 Rd. i Bøde for Krohold. Degn og tidligere Skoleholder L. W. Hersom, der i 1770-erne kom til Egnen, var en af de flittigste Krogæster. Efter Gudstjenesten i Gilleleje Kirke tog han ofte ind paa Kroen, hvor han drak og svirede, yppede Trætte og Slagsmaal og udgød Eder og Banden. Resultatet blev da ogsaa til sidst, at han kom for en Provsteret og mistede sin Bestilling.

Nogle Aar senere blev der ligesom lidt mere sædeligt i Gilleleje. I sin Beretning omtaler Socialinspektør Pram endda Byens Befolkning som yderst ædruelige, men det varede sandelig kun til Aaret efter, da Kaperkrigen brød ud i 1807. Det statsautoriserede Søroveri tiltalte Gillelejerne som faa, og Prisepengene væltede ind over Byen. 100 Mill. Rd. havde Landet tjent paa Kaperiet, da Freden blev sluttet i Kiel i 1814, og Gilleleje havde haft 7 Kaperskibe i Aktion uafbrudt. En væsentlig Part af Pengene blev omsat hos Mølleren.

Møllertvungen i Amtet blev ophævet i 1774, bl. a. fordi Kronen afhændede 5 af Møllerne til Privatejendom, deriblandt Gille Mølle, der købtes af Fæsteren Peter Tønnesen for 1000 Rd. Samtidig ophævedes Græsmølleklausulen. Tønnesen udbetalte hele Beløbet mindre end to Maaneder efter Overtagelsen. Det var et billigt Køb, selvom Summen i sig selv efter Datidens Forhold var svimlende. Tønnesens Søn blev senere spurgt, om han vilde nedlægge Møllen, men han svarede nej, og det selvom Tilbudet lød paa 500 Rd. om Aaret Resten af hans Levetid og 300 Rd. aarligt til hans Hustru, hvis hun skulde overleve ham. I det samme Aar, nemlig i 1788, betaltes 1 Rd. for 1 Kubikform Sten.

Møllekroens forskellige Virksomheder fik efterhaanden hver sin Ejer, men det lykkedes Kristoffer Mentz at faa dem samlet paa een Haand igen. Brænderiet var i Mellemtiden nedlagt, og Mentz indsendte derfor en lang Ansøgning til Kongen om fornyet Tilladelse, bilagt en omtrent lige saa lang Anbefaling fra Amtmand Treschow. Skrivelsen, der er dateret 22. Marts 1834, indledes saaledes:

Saa sandt det er, at dansk Kornbrændevin er en nærende, oplivende og styrkende Drik, som baade Klima og Vane har gjort til en Nødvendighed, især for Agerdyrkere og Fiskere, hvis Arbejder er tunge og anstrengende og vedholdende, og hvis Levnetsmidler ikke sjældent ere af en tør, maadelig og lidet nærende Beskaffenhed, saa ønskeligt er det vist og, at enhver der henbringer sit Liv i Slid og Slæb ved magert Tractement, maatte kunne erholde denne sin Livdrik, hans næstneste Oplivelse og Styrkningsmiddel til billigste Pris ...

Amtmandens Skrivelse er holdt i samme Vendinger, men Majestæten var ubønhørlig, og Brænder blev den ærgerrige Mentz aldrig.

Rudolf Mentz overtog Kroen efter sin Far. Han befæstede Familiens sociale Position, blev Byens Patriark, og store Dele af Befolkningen var afhængig af ham. Han saa det som sin Opgave at varetage alle Borgernes Interesser, og kom Folk i Nød, var han den første til at træde til med kontante Laan eller paa anden Maade hjælpe dem i Vej. Samtidig var han en Despot, og det var hans Skyld, at Banen først kom til Gilleleje, efter at han havde forladt Byen. Rud. Mentz kunde optræde skarpt over for Folk, og en af de ældste, nulevende Indbyggere i Gilleleje, Bendt Andersen, fortæller dette lille Træk:

En 16-aarig Dreng, der kom kørende i en Høstvogn med Ærinde i Kroens Købmandshandel, blev standset af Mentz med Ordene: »Skrub af Vognen, Dreng, og laan mig den til at køre Sæd ind«. Det var med stor Forsinkelse, Drengen naaede tilbage til sin Far, en Gaardmand i Oplandet. Først blev Drengen skældt ud, men han forklarede da, hvorledes en dum Mand havde taget hans Vogn. Da han nærmere beskrev ham, svarede Faderen: »Du var vel ikke storsnudet over for ham? Den Mand skal man nemlig tage Hatten af for!«

Een Kroejer skulde ogsaa opnaa at blive Hotelejer, og det var F. N. Hansen, der i 1885 købte Kroen af Mentz. Bygningerne havde overlevet deres Tid, og derfor byggede Hansen Badehotellet paa den anden Side af Gaden. Kroen skulde saa rives ned, men i Stedet solgte Hansen den til en ny Vært. Kroen blev moderniseret og en ny Længe opført som Erstatning for den ældste — og Kroen fremtraadte som den kendes i Dag.

*

Gille Mølle var da forlængst nedlagt. Det skete, da Søborg Sø blev udtørret, Møllen i Haagendrup blev Afløseren, men da havde Gille Mølle udført sin Mission: at skabe en By.

NORDSJÆLLANDSKE SKÆMTESPROG

Da Ole Hansen forlangte in hæl Flaske Sprit, aa' Køvmandin sagde, a' han kuns hade Helflasker, men a' saadden in da kunde deeles, svarede Ole: „Jae, jøev teoretisk ka'skel“

„Næejl“ sagde Køvmandin, „Kvindfolk er int' skævt te' aa' styrel Skive og Sporvovne og Tog og Fabrikker, ja, heele Lande og Minnesteriummer styres a' Mandfolk! Ded eneste, Kvindfolk ka' styre, ded er Mandfolk!“

Da Mads Petter kom hjem te' Line og med vigtig Mine berettede, a' han vaa ble'ed Snefoged, sagde Line: „Ja, ja, men saadden smaa Fisk som dig og dine Lige ska' nu passe paa, a' di int' svømmer alt for højt op!“

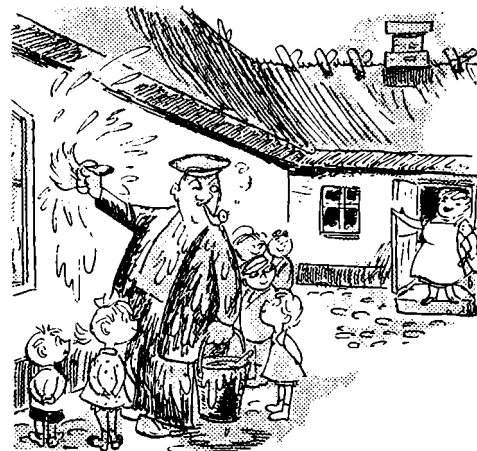
Da Marius etter in Dævs Arbejde i Dovterins Have hia'de skrevet 25 Timmer paa Regningen, aa Dovterin saa bemærkede, a' der i al Fald int' ku' være mere end som 24 Timmer, sæl om der ble' regned med it heelt Døgn, svarede Marius; „Saaeh? In Timmestid te' aa faa Mad i ka' vel int' være for meged!“

„Maren Kestine gaar ing te' stor Rigdom, naar hun blir givt, ded ska' jeg love for! Hun vil faa'ed som Blommen i en hæl Snes Æg, for di paa „Søgaard“ har dovvelt paa dovvelt!“ sagde gamle Sofie.

„En Balkjole te' en hjulbened Pige ska' laves saadden, a' Nederdeelen gøres længere end almindligvis, aa Lived ska' være temlig meged nedringed, for saa lægger man int' Mærke te'ed — Hjulbenene al'saal“ sagde Line Sykone.

„Ded er med Kys som med Pølser i en Daase — ded er svært a' faa fat i den fø'ste, di ander kommer a' sig sæll“ sagde Ole Nilen.

Om Provst Olsens Eulalia sagde Mads Murer, da hun fulled' de 50: „Hun ku' ha' givted sig med hvikken Mand, hun behavedel — Men-æh, hun behavede aldrig no'en!“

Lige ided Prokkeratorin vaa ved aa gaa fra Kontored, fik han i Forstuen Øje paa Jens Havremose og sagde: „Naa, sidder Di her! Ded vaa den Arv. Di vilde tale med mig om? Har Di vented længe?“ — „Ja, i over atten Aær!“ svarede Jens Havremose.

„Ded vaa no'ed a'ent i vore unge Daevel Nøv kalder di sig Kokkepiger, bare di ka' lukke en Daase Pølser op!“ sagde den gamle Krokone.

„Hvis fem Men'sker snakker om vos, saa siger di fire a' dom no'ed daa'ligt, aa den femte, der siger no'ed godt, gør'ed daa'ligt!“ sagde Mimre-Sofie.

Som de spiste i Nordsjælland

- og HVAD de spiste

★

Her er en Samling spændende Opskrifter paa Jule- og anden Mad fra Nordsjællands forskellige Egne

Af SUSANNE

Susanne Palsbo, Dagblads- og Radiojournalisten, kan jo baade skrive — og svare rigtigt paa det 20. Spørgsmaal, det ved alle. Knap saa mange ved, at hun er en fremragende Mad-Specialist, Forfatter af Kogebøger og flittig Gransker af gamle og nye Opskrifter. Her byder hun »Jul i Nordsjælland«s Læsere paa gamle nordsjællandske Retter, — men vær forberedt: en Del af dem er usædvanlig og haard Kost!

»Fremmed Mad smager bedst,« siger et gammelt Ord, og selvom det naturligvis ikke holder Stik altid, saa rummer det dog den Sandhed, at fremmed Mad smager saa rart anderledes. Men paa Jagten efter madmæssig Variation behøver vi saamænd ikke at gaa til fremmede Lande — vi finder den ligesaa godt paa vore egne Kanter, hvis vi blot gør os den Ulejlighed at gaa tilbage i Tiden!

Vi har haft Lejlighed til at kigge i en gammel Opskriftsamling, som har tilhørt en nordsjællandsk Bondkone. Hendes Navn staar ikke skrevet i den gamle Bog, men hun har enten haft en stor Familie rundt om i Nordsjælland, eller ogsaa har hun selv været tit paa Farten, for hendes Opskrifter er fra mange forskellige Egne. Vi oversætter en Række af dem til moderne Maal og Nutids-Sprog, og saa kan De jo selv se, om De har Mod til at omsætte hendes Forslag til Virkelighed. Der er nogle af dem, der forekommer moderne Mennesker mere end pudsige!

Melonsuppe fra Bregnerød.

En overraskende Suppe er Melonsuppe fra Bregnerød! Den lader til at være gammel, allerede da Opskrifterne bliver samlet, hvad man formoder maa være sket i Midten af forrige Aarhundrede, og Opskriften lyder:

Kødet af en lille Melon skæres i Terninger, som svitses i en Gryde i en stor Klump Smør. Peber og Salt drysses paa, Vand hældes ved, og det hele koger i $\frac{1}{2}$ Time. Lige før Serveringen kommes finthakket Kørvel, Persille og grøn Dild paa Suppen og faar et Opkog med den.

Fylt Mørbrad.

Fra Bregnerød kommer ligeledes den fyldte Mørbrad, der beskrives saaledes:

En stor Mørbrad pudses smukt af og faar en dyb Ridse ned igennem. En Fars laves af hakket Flæsk, Champignons, Løg, Salvie og Franskbrød oplødt i Mælk, Salt og Peber. Farsen lægges ind i Mørbraden, som bindes om og steges som sædvanligt, idet man lige til sidst jævner Sauce med et lille Glas Øl.

Det har formodentlig været det stærke, hjemmebryggede i gamle Dage — nuomstunder kan almindeligt Flaskeøl sikkert sagtens bruges!

Kaalrouletter med Blødpølse fra Gilleleje.

Gilleleje har Æren og Ansvaret for den saare fantasifulde Ret, der hedder Kaalrouletter med Blødpølse!

Her er Fremgangsmaaden den, at et passende Antal pæne Hvilkaalsblade sættes over Ilden i kogende Vand og faar et Opkog, saa de bliver bløde. De tages op, og det grove af Stilken skæres væk. En Blødpølse befris for Skindet, og paa hvert Kaalblad lægges en stor Skefuld af Pølsemassen, som formes til en langagtig Klump, saa Bladet kan rulles sammen om den. Der bindes for Rouletterne, som brunes i Smør. Vand hældes paa, og heri steger Rouletterne svagt i et Par Timer, til Kaalen er mør. Sauce, der gives til, er heller ikke almindelig: Den bestaar af smeltet Smør med Honning i.

Tør De?

Sursteg fra Helsingør.

En Ret, der var højt elsket i Nordsjælland i gamle Dage, var Surstegen. Nu er den næsten ganske gaaet

af Mode, men vi kigger alligevel paa en Opskrift fra Helsinge, der fortæller, hvordan man kan genopfriske den gamle Livret.

Kødet er et fint Stykke Inderlaar, der pudses smukt og spækkes med Spæk, der er dyppet i hakket Løg, Peber og Salt. Kødstykket gnides med Mel og brunes i Smør (i vore Dage vilde man vist bruge Margarine . . .), hvorefter det overhældes med 2 Deciliter Eddike og steger hermed i en Timestid. Saa hældes i Gryden desuden $\frac{1}{4}$ Liter Vand og $\frac{1}{4}$ Liter Øl plus 10 hele Peberkorn og 2 Laurbærblade. Naar den er helt mør, drysses den med rigeligt Puddersukker. Under Stegningen maa Kødet hele Tiden vendes nu og da.

De maa have haft gode Maver i gamle Dage, for meget kan man sige om Surstegen, og dejligt har den maaske nok smagt, men Diætmad, *det* er den ikke.

Krydret Sauce fra Asminderød.

Asminderød bidrager til Opskriftsamlingen med en »Krydret Sauce«, der egner sig lige godt til Kød og Fisk, og som sikkert vilde falde glimrende i Nutids-Gourmet'ers Smag. Recepten lyder:

Man tager samme Maal af Kryddernelliker, Kardemomme, Peber, Muskat og Ingefær og dobbelt Maal af Kanel, blander det med ligesaa meget Rasp som den samlede Vægt af Krydderierne, rører det op med Eddike, koger det et Stykke Tid, hælder det paa Flasker og venter en Maanedstid med at bruge Sauce.

For øvrigt forstaar man af Beskrivelsen, at Sauce anvendes, som vi i vore Dage bruger Engelsk Sauce, og Smagen skal ogsaa nok ligne en hel Del!

Kartoffel-Æblekage fra Helsingør.

For ikke helt at glemme Desserterne og de søde Sager vælger vi blandt Opskrifterne en Æblekage fra Helsingør. Den er med Kartoffler i, saa det har sikkert dengang været en sparsommelig Opskrift. I vore Dage da baade Smør og Æg koster en Formue, er det smaat med Sparsommeligheden, men vi bringer alligevel Opskriften, som den er, uden hverken at lægge til eller trække fra.

375 Gram kogte, revne Kartoffler kommes i en Gryde sammen med 60 Gram Smør og bages godt igennem. Gryden tages af Ilden, og man rører den revne Skal af 1 Citron og Saften af 2 Citroner i. Desuden 6 Æggeblommer, der er rørt længe og grundigt med 250 Gram Puddersukker. Naar det hele er blandet godt, kommes 5 søde Æbler, der er skrællet og skaaret i fine Terninger, i Massen og til sidst de stift piskede Hvider. Det hele hældes i et ildfast Fad og bages i en Time i en ikke for varm Ovn. Den lyder da godt, ikke?

Bedstemors Mandelkager fra Hundested.

Og lad os slutte med nogle Kager, som kommer fra Hundested, og som i Bogen kaldes »Bedstemors Mandelkager«. De laves saaledes:

65 Gram Mel æltes sammen med 185 Gram usaltet Smør (som vi i vore Dage skal bestille forud i Mejeriet!), 125 Gram Sukker og 300 Gram Mandler. Det bliver en temmelig stiv Dejj, men hvis den er altfor uhaandterlig, kan den gøres blødere med 1 Æg eller 2. Dejgen rulles ud og skæres i runde Kager, som bages ganske lyse ved svag Varme. Pladerne skal smøres godt, men saa skulde Resultatet ogsaa blive noget helt vidunderligt!

Præstens Rus

EN JULE- OG NYTAARSHISTORIE FRA GRÆSTED

Af ERLAND

I Høsten 1658 døde Provst Erik Hansen i Græsted, men endnu ved Juletiden var Kaldet ubesat. Man havde andet at tænke paa end at befordre Præster fra et Embede til et andet. Svensken var i Landet. Han laa ved København og truede den med Fordærv, og rundt om i Landsbyerne, og Købstæderne med for Resten, huserede svenske Ryttere i Hobetal.

Græstedembedet blev betjent af Nabosoggenes Præster, og der var ingen Udsigt til Forandring for det første. Hver Søndag rullede en Karosse ind i Græsted Præstegaard, snart fra Blistrup, snart fra Helsinge og snart fra en af de andre omliggende Præstegaarde, og de fremmede Præster holdt foran Stentrappen, som de havde gjort saa tit, naar de var paa Besøg i den salige Provsts Tid. Nu som før ringedes der til Højmesse i Græsted Kirke. Der var ingen synderlig Forandring at spore. Ogsaa i Præstegaardsstuen stod alt ved det gamle, for da der ingen ny Præst var kaldet, havde Provstens Søster, gamle Faster Birgitte, og hans Datter faaet Lov til at blive boende der foreløbig.

Nu stod, som sagt, Julen for Døren igen, og i Præstegaarden forberedte man sig paa at tage imod den. I Stegerset stod Faster Birgitte og Gertrud, Provstens Datter, ved Vinduesbordet, og foran sig havde de alt, hvad Præstegaarden ejede af Kobber, Tin og Malmsager. Spredt over hele Bordet stod Kedler, Krus, Lystestager, Dørslag og Mortere, og Luften i Stegerset var tung af Dunster fra Brændevin og Trippelse. Der blev pudset til Højtiden. Udenfor sneede det jævnt og stille, og vidste man ikke, at Kirketaarnet ragede op over Ladelængens Rygning, vilde man have haft svært ved at faa Øje paa det, saa tæt faldt Fnuggene.

»Jeg gad vidst, hvordan Hans klarer sig i det Vejr!« sagde Gertrud. »Tror du, han er kørt fra Helsinge nu, Faster?«

»Han klarer sig nok, skal vi tro, og han er jo saa gammel i Gaarde, at han ved Besked med, hvornaar vi spiser Nadver en højhellig Aften, saa han sørger nok for at være hjemme til Tiden.«

»Ja, men Svenskerne, Faster?»

»Svenskerne? Man skal ikke tro alt, hvad man hører, Barn, jeg hørte godt, at Karen Bødkers stod og fyldte dig med Historier om Svenskens gale Streger; men din Fader sagde altid, at Svensken ikke var saa slem, som han blev gjort til.«

»Det var, fordi Fader havde været Feltpræst hos Svenskerne, før han kom til Græsted. Karen sagde, at de har været i Esum i de sidste tre Dage, og alt, hvad de ser, er deres, siger de.«

»Man skal ikke tro alt, hvad der siges, Barn!«

Faster Birgitte dyster Kluden og pudser paa en Kobberkeddel. Hun er selv lige saa optaget af Rygterne om, hvad Svenskerne har bedrevet i Esum, som Gertrud er, men hun finder det bedst at snakke saa lidt som muligt om de Ting. Gertrud kan tids nok faa Bekymringer. I Tavshed arbejdes der med Husgeraadet.

»Hvor kan det være, at Fader blev svensk Feltpræst?« spørger Gertrud lidt efter. »Havde han da ikke Kald herhjemme først?«

»Jo, han var Kapellan ved St. Olai i Helsingør, men saa fik han vel Lyst til at faa Luft under Vingerne, og det blev hans Lykke, Gud kan styre alt saa underligt, Gertrud.«

»Fortæl mig om Nürnberg, Faster. Det var altid saa rart, naar Fader fortalte om gamle Dage. Hvordan gik det til, at Fader blev kendt med Moder dernede?«

»Det ved jeg saamænd daarligt, Gertrud, men en Lykke var det, at Krigen endte for din Fader og Moder, som den gjorde.

Du ved nok, at din Fader, da han meldte sig under Gustav Adolfs Faner, blev sat ind ved Johan Banérs Kyradsér-Regiment og var Præst der, saa længe han var med i Krigen. Hele Turen ned igennem Nordtyskland gjorde han med. Han var med alle Steder, hvor det gik hedt til, og imellem, som han berettede de syge og saarede, førte han selv Vaaben.«

»Og kom han aldrig selv noget til?«

»Saaret blev han aldrig, men han kom jo i Fangenskab, ved du nok. Det var ved Würzburg nede ved Mainfloden. De havde kæmpet sig frem og stod foran Fyrst-Biskoppens stærke Slot Marienburg, som det nok kostede dem meget Blod at storme, men taget blev Slottet, og der indrettede Hæren sig paa at blive en lille Tid. Medens de laa der, var det, at din Fader paa en Tur ned ad Floden blev fanget sammen med en ung Kornet der, saa vidt jeg husker, hed Oluf Bjørkfelt. Det var i Efteraaret 1631, og de blev som Fanger ført mod Syd af Tillys Hær, og det var nok en Tur, de oplevede noget paa. De laa sammen med Tillys Landsknægte omkring Rothenburg nede i det frankiske, og de var ogsaa med at storme Byen. Det var der, at Tilly tvang Borgmesteren til at drikke tre Potter Vin i eet Drag. Ellers havde han brændt Byen af, for taget den fik de jo, selv om det holdt haardt. Det husker du nok din Fader fortalte om. Han kunde fortælle alle de mange Oplevelser meget bedre, end jeg kan.«

»Nej, vist ikke nej, Faster! Fortæl nu videre. Hvordan kom Fader saa til Nürnberg?«

»Saa tænd du et Lys da, for vi maa ikke glemme Arbejdet over al min Snak om det gamle. Nadveren er omtrent færdig, og et andet Aar skal vi ikke gemme Pudsningsen til det sidste Øjeblik. Jo, ser du, Tillys Hær drog videre ad Nürnberg til, og uden for Byen slog de Lejr. Derfra var det, din Fader og Bjørkfelt flygtede en mørk Decembemat og slap ind i Byen. De blev modtaget godt, kan jeg tro. De vidste Besked med alt i Belejringshæren og maatte give Forklaring baade hos Raad og Borgmester. Ingen af dem var jo almindelige Landløbere, og de fik begge to Kvarter hos en af Stadens Raadmænd, en rig Købmand, der hed Lorenz Weber og boede paa Markedspladsen eller Torvet, hvad det nu hed, lige ved Sebalduskirken. Der gik de nok og havde deres kronede Dage, som man siger, og det var der, din Fader traf din Moder. Hun hed Gertrud ligesom du, og hun var Lorenz Webers eneste Datter.

Det Krus, du satte op i Karhylden før, har været din Moders,

og det har en hel Del at gøre med, at din Moder og Fader fik hinanden. Men det har sagtens ikke noget paa sig, det der fortælles om Kruset. Man hører saa meget af den Slags. Naa, saa blev de jo gift — —«

»Nej, Faster, lad mig høre det med Kruset ogsaa!«

Gertrud havde taget Kruset igen og stod og saa paa Billederne, der var graveret paa det. Det var Billeder fra Nürnberg, den gamle Borg, Markplatz med Frue Kirke og Schöne Brunnen paa den ene Side og de to store Kirker, Sanct Sebaldus og Sanct Lorenz paa den anden Side.

»Hvorfor maa jeg aldrig høre Historien om Moders Krus. Jeg er da to og tyve Aar til Sylvesterdag og ikke noget helt Barn længere!«

»Det er heller ikke derfor, Gertrud, men det er Ammestuehistorier. Naar en ung Pige er bestemt for en Mand, og hun holder af ham, saa skal hun kunne se hans Ansigt i Bunden af Kruset, hedder det sig; men jeg har aldrig troet det, selv om din Moder rigtignok sagde, at hun, Aftenen før din Fader friede til hende, havde set hans Træk i Kruset. Hun var dengang paa samme Alder, som du er nu, og saa kan man tit bilde sig ind, at man ser det, man gerne vil se!

De Svenske var rykket længere og længere ned i Tyskland, og lige efter Nytaar 1632 laa Gustaf Adolf i Frankfurt. Der kom Dronning Marie Eleonora ned til ham, og i Marts Maaned rykkede Svenskerne med Kongen og Dronningen i Spidsen for Hæren ind i Nürnberg. Det var den 21. Marts. Jeg husker Datoen, fordi din Faders og Moders Bryllup stod Dagen efter Indtoget. Gustav Adolf og Dronningen overværede det, og hele Nürnberg var nok paa Benene. De blev viet i Sebalduskirken, og din Fader og Moder talte tit om, hvor smukt det lød, da Vielsen var forbi, og de alle sang »Vor Gud han er saa fast en Borg«. Paa forskellige Sprog sang de, men lige godt gik det, naar Svenskerne sang »Vår Gud är osz en vældig borg«, og Tyskerne stemte i med »Ein' feste Burg ist unser Gott«. Ja, det var dengang! Siden rejste de ned i Sydbayern, kom tilbage til Nürnberg igen og kæmpede med Wallensteins Tropper, og under alt dette var din Moder ogsaa med. Hun fulgte Dronningens Hofstab sammen med Kammerpigerne. Saa kom det store Slag ved Lützen i November, der, hvor du ved den svenske Konge faldt, og da Dronning Eleonora rejste hjem som Enke, fulgte din Fader og Moder med, medens Hæren blev liggende dernede lige til Freden 1648, da de tredive Aars Kampe endelig fik Ende. Oluf Bjørkfelt hørte de aldrig noget til mere. Han skal nok ellers ogsaa have været forliebt i din Moder, men han var saa ung, kun 17—18 Aar, og din Fader blev altsaa den lykkelige, der førte Lorenz Webers Datter til Alteret. Ja, saadan kan det gaa, naar man har Lykken til Staldbroder, Gertrud!«

»Moder var smuk, ikke Faster?«

»Det var hun, og vi holdt alle saa meget af hende, Barn. I 1634 rykkede de ind her i Græsted Præstegaard, og jeg husker saa godt de første Aar, da din Moder lærdes her i Fadebur og Stuer. Nytaarsaften 1636 blev du født, og paa det nye Aars første Dag døde din Moder, Gertrud. Kun saa kort havde vi hende. Din Fader blev stille og indadvendt efter den Tid, og en Overgang talte han meget om at rejse ned til Hæren igen. Han vilde baade glemme og mindes. Heldigvis fik vi ham dog overtalt til at blive her, du og jeg, og det var nok dig, der havde størst Andel deri, skønt du var saa lille. Hvad jeg ikke kunde med Ord, udrettede du med dine blanke Øjne og dit Smil, naar du laa i Vuggen, og han kom og kigede til dig!«

»Og nu er vi to alene tilbage, Faster!«

Baade Faster Birgittes og Gertruds Øjne er duggede. Stille bærer de Sagerne ind og sætter dem paa Plads. Ilden lyser fra Revnerne i Bilæggeren, og udenfor daler Sneen stadig ned over Byen. Lysene titter ud fra Vinduerne i Gaardene rundt om, og Julehyggen spores overalt.

»Nu kommer Hans vist!« raaber Gertrud ind i Stuen. Hun staar ved Vinduet i Stegerset og kigger ud paa Gaardspladsen. »Jeg kan høre, Hestene stamper i Porten.«

Og rigtigt — ind i Lysstriben fra Vinduet ser hun en Kane komme. — Det er Hans med de brune — men hvad er det? Er han ikke alene?

»Ja, gør kun det, at vi snart kan komme til at holde Hellig-aften!«

Gertrud forsvinder skyndsomst, og Officeren, en Major, begynder at børste Sneen af sin Vams.

Da Faster Birgitte kommer til, gør Majoren sin dybeste Reve-rents, beklager meget, at han saaledes falder med Døren ind i

Hun havde staaet ude i Stegerset med Ryggen vendt mod Stuen...

Frem af Porten kommer den ene Rytter efter den anden, flere og flere, alle med Hjelme paa Hovedet og Karabiner slængt over Ryggen. Hestene stejler og pruster, sparker Sneen op i store Skyer.

»Sid af, Folkens!«

Græsted Præstegaard har faaet svensk Indkvartering!

Netop som Gertrud vil løbe ind i Stuen efter Faster Birgitte, bliver Stegersdøren revet op.

»Nej, bliv kun her, lille Jomfru! Vi skal saamænd ikke gøre hende Fortræd!«

Gertrud stirrer paa den tilsneede Officer og stammer noget om, at nu skal hun kalde.

Huset paa en Juleaften, men Krig er Krig, og han vil sætte Pris paa at faa Tag over Hovedet og Mad paa Bordet til sig og Folkene.

Det er ikke Meningen, at Præstegaarden skal huse dem alle. De skal fordeles over hele Byen, men Majoren vil selv blive her sammen med en halv Snes af Kyradsereerne. Han siger det i en forekommende Tone; men Faster Birgitte mærker nok, at her nytter ingen Modsigelse eller Parlateren.

Paa mindre end en halv Time er godt og vel et halvt Hundrede Ryttere i Kvarter rundt om i Byen.

Af Fjender at være er Svenskerne meget skikkelige, tænker Gertrud. Endnu har de da hverken plyndret eller stukket Ild

paa nogen Steder, og Folkene nede i Borgestuen opfører sig rigtig net, synes hun. Met det er maaske Majorens Skyld . . .

Ja, Majoren! Hun ved ikke rigtig, om hun er bange for ham eller ej. Beleven og ridderlig er han af Væsen, det lader sig ikke nægte, men hans Øjne tør hun ikke møde mere. Saa underligt som han dog stirrer paa hende. Hun havde staaet ude i Stegerset med Ryggen vendt imod Stuen. Døren stod aaben, og hun kunde da mærke, hvorledes hans Øjne hvilede paa hende. Der var ikke noget ondt i hans Stirren eller uærbødigt, snarere var den ransagende, men hun led den ikke — og dog. Hun kunde ikke blive klog paa, hvad det var, hun følte, naar han saa paa hende.

Efter Nadveren tog Faster Birgitte Spændebibelen ned fra Borddeskabet og gav sig til at læse i den, Gertrud tog en Postillebog, og Majoren gjorde sig det behageligt i Vingestolen ved Bilæggeren med en Pibe.

Ud paa Aftenen hentede Gertrud Æbleskiver, Majoren rykkede hen til Bordet, hvor der blev sat et Krus Gammeltøl til ham.

Samtalen gik det kun saa som saa med. Hvad skal man sige til vildfremmede Mennesker.

»Har det Krus været længe her i Præstegaarden?« sagde Majoren pludselig. Han holdt Kruset hen til Lyset og betragtede det nøje.

»Det kom her, da min Broder blev Præst her,« svarede Faster Birgitte.

»Jeg ser, her staar »G. W.« i Laaget, er det Præstens Navnetræk kanske?«

»Nej, det er min Broderkones. Hun var fra Sydtyskland.«

»Ja, Kruset er fra Nürnberg, ser jeg nok. Jeg kender baade Borgen og Kirkernel«

»Naa, saa Majoren har været i Nürnberg?«

»Det har jeg. Jeg har set det meste af Tyskland lige fra Pomern til Rhinen. Under Gustav Adolf var jeg et helt Par Gange i Nürnberg.«

De sad tavse en Stund, saa var det atter Majoren, der talte.

»Jeg har set det Krus før eller i hvert Fald et, der lignede det meget,« sagde han. »Er I ked af at sige mig Navnet paa eders Broders Kone?«

»Hun hed Gertrud Weber — —«

»Og var Datter af den rige Lorenz Weber i Nürnberg,« afbrød Majoren hende.

»Ja, hvor ved I — —«

Majoren havde rejst sig og gik nu op og ned ad Gulvet. »Jeg ved endnu mere,« sagde han. »Hvem skulde have drømt om det, hvem skulde dog — —«

Og han maatte have fat i Kruset igen.

»Saa hed eders Broder Erik Hansen?«

»Ja, han gjorde, men hvor kan I sige os alt det?«

»Har Eders Broder aldrig nævnt en vis Oluf Bjørkfelt, en Kørnet ved samme Regiment, som jeg nu er Major ved? Oluf Bjørkfelt det er mig.«

— — —

Helligdagene var gaaet, og endnu laa Rytterne i Kvarter i Græsted. Men det passede ikke Kyradsernerne rigtig, det Græsted-Kvarter, Gud ved ogsaa, hvad der pludselig havde stukket Ma-

joren, siden han havde givet Ordre til, at Byen skulde behandles lempeligt. Var det Højtiden, der havde stemt ham mildt, eller skulde Mandskabet kanske suge paa Labben, fordi Majoren havde forset sig paa et Par blaa Øjne i Præstegaarden?

Han syntes, der ligesom var ved at blive lidt Mening i Tilværelsen igen, Præstegaardshyggen havde faaet Tag i ham, og han vilde blive, saa længe han kunde forsvare det.

For Faster Birgitte og Gertrud blev Dagene og navnlig Aftenene, naar Majoren fortalte om Trediveaarskrigen, om de gamle sydtyske Steder, Floderne og Bjergene, en Række af Oplevelser.

»Som Verden dog ogsaa er lille,« tænkte Faster Birgitte. »Her sidder vi gemt i en gammel Præstegaard med vore Minder, som vi tror, vi er ene om, og saa — — —!«

Lille Nytaarsaften brød den Styrke, der skulde videre, op og red ud gennem Aggebo ad Valby til. Majoren fulgte med, men han havde lovet at komme tilbage til Græsted allerede Dagen efter og fejre Gertruds Fødselsdag.

En Vagtmester fik Kommandoen over Styrken, der blev fordelt ligelig paa Gaardene i Valby og Mønge. Selv blev han i Valby.

— — —

Major Oluf Bjørkfelt sad i Græsted Præstegaard hos Faster Birgitte og Gertrud.

Majoren og Gertrud sad ved hinandens Side paa Vinduesbænken bag Egebordet; men Faster Birgitte gik saa underlig rastløs fra Stuen ud i Stegerset og tilbage igen. Hun var snart her, snart der. Lysene i Stagerne blinkede i de smaa Ruder, som lyste med svag Metalglans, og »Uroen«, der hang ned fra Loftsbjælken over Bordet, bevægede sig langsomt rundt i sin Snor.

Majoren havde taget Gertruds Haand i sin, og de talte dæmpet sammen. Faster Birgitte kom og gik, hun havde tusinde Ting for.

»Faster!« kaldte Gertrud, »kom lidt! Hvad siger du til at flytte til Värmland, naar Faders Efterfølger rykker ind her?«

»Hvad jeg siger til — — hvad mener du, Barn?« Faster saa spørgende fra den ene til den anden og gjorde sig megen Umage for at se ud, som om hun virkelig ingenting forstod; men paa hendes Øjne saa de, at hun nok ikke var saa uvidende endda.

»Jeg maa desværre forlade Præstegaarden her i Morgen,« sagde Majoren, »men gaar alt, som Gertrud og jeg har bestemt, saa kommer jeg igen, naar Krigen er forbi, og henter jer begge. Saa tager vi hjem til mit, naar Præsten har lagt mine og Gertruds Hænder sammen. Gertrud har sagt ja — hun er med sine nys fyldte 22 Aar ikke bange for mine 44, og nu maa I ogsaa sige ja, Faster Birgitte!«

»Jeg saa jo nok, hvor det bar hen,« sagde Faster og klippede saa underligt med Øjnene, »men hvor tør du, Barn, du kender ham jo daarligt?« Hun smilede til dem, og hendes Smil sagde dem, at de kunde regne med hendes Velsignelse.

Alligevel sagde Majoren: »Jo, Faster Birgitte, Gertrud tør nok. Nürnberg-Kruset har vist sagt god for mig. Det har nok anden Gang — — —«

Gertrud blev rød og lagde sin Haand over Majorens Mund.

Saa sagde hun stille: »Moders og mit Krus skal faa en Hædersplads, naar vi kommer hjem til Värmland!«

I FAMILIE MED HELE FARUM

Af BENE LARSEN

Redaktør Bene Larsen, der bor i Farum, giver en Karakteristik af Gdr. Karl Larsen, Solvang, som en 75 Aars Fødselsdagshyldest ved Juletid.

Da Karl Larsen den 9. Juli i Aar fyldte 75 Aar, var der ikke et eneste Flag oppe i Farum modsat af, hvad der stod i Avisen. Ikke en Blomst indfandt sig paa »Solvang« fra Gartneren paa Hovedgaden, ikke et Telegram fra Stationen. Hvad var det? Var ikke Karl Larsen baade amts- og landskendt?

Jo, men det havde den gode Grund, at Karl Larsen ikke var hjemme. Han morer sig med at fejre Fødselsdag under de forskelligste Himmelstrøg, og denne gang sad han i Østrig, i Golling paa »Hausl Wiert«, hvor Værten overrakte ham en Buket af Edelweiss. Selskabet, han rejste med, fejrede ham ved til sidst at drikke Te med Rom i, men nogle tog fejl og drak Rom med Te i, hvorved de blev saa glade, at alle vilde ud at danse, og Karl Larsen fik saa sandelig en Aften ud af det.

Med stor Gestus havde Karl Larsen indledet Dagen med at traktere Selskabet, der baade var dansk og svensk, paa Øl og blive hyldet paa begge Sprog. Saa kørte man til Benhuset i Hallstadt, hvor der er saa smaat med Jord, at Folk kun kan ligge begravet i 8 Aar. Saa tages de op, Pandeskallen mærkes med Navn og stilles paa en Hylde i Benhuset til Beskuelse. Uanfægtet af denne Indledning nød man en herlig Frokost i St. Gilgen. Senere igen en Øl i et »Gasthaus« med Udsigt til Hohen Salzburg. Man nød ogsaa to l Hvidvin i Peters Kælder, og til Festen om Aftenen var der tre Sange. Ja, dem havde Karl Larsen selv med hjemmefra og for øvrigt ogsaa skrevet. De havde været brugt nogle Gange, men med lidt Rettelser var de lige gode for det og gjorde som sædvanligt Lykke.

*

Der er vist ikke i Danmark en saa vidt berejst Gaardmand som Karl Larsen. Han tog fat i 1914 med Cykletur i Norge, men saa standsede Krigen ham, dog kun nogle Aar. Og hvor har han ikke været? Han henter fra Reolen 1. Bind af sine Rejsedagbøger, der fylder en hel Hylde, og som med hans legendariske Grundighed er ført til mindste Enkelthed. Der staar alt, hvad han har set og oplevet, spist, drukket og betalt, rigt illustreret med Fotografier og Prospektkort. Paa sin første store Rejse i 1920 kørte han og hans Kammerat rundt i en mystisk Bil, Karl Larsen havde bestilt i Paris, men hvor kun Chassiset var færdigt, da den skulde hentes, og Karl Larsen, som skulde hjem til Farum og høste, tog Vognen, som den var, satte en Havebænk paa tværs, stoppede Hø i et Par Sække til Sæder, og saa kørte de to, iført Flyver-

dragt og blød Hat, hjem gennem Europa uden at vække synderlig Opsigt.

Hjemme paa Gaarden var en dygtig Forkarl, saa Karl Larsen kunde nok slippe afsted, men ikke hvert Aar, for

Karl Larsen udklædt til Karneval 1953, hos en af Rejsedeltagerne, — som Oberst i Jordanhæren: rødtribet Shirting om Hovedet, Khaki-skjorte og Bukser. Medaljerne er danske, men Distinktionerne engelske, laant af Sønnen, Frede, der var Soldat i den britiske Hær i Palæstina efter Krigen

han blev ogsaa Sogneraadsformand foruden meget andet. Afsted skulde han dog. Det laa ham i Blodet. Var det en Arv fra ham Spaniolen, der i 1650 strandede her med sit Skib og blev giftet ind i Karl Larsens fædrene Familie? Faderen var som ung meget mørk, og to Fætre havde sorte Øjne. Af Ydre er der intet spansk ved Karl Larsen. Snarere er han en sjællandsk Udgave af Finnen Paasikivi.

*

Ud af Dokumentskabet trækker Karl Larsen et Stamtræ saa forgrenet, at det vil kun han kunne hitte ud af. Den udenforstaaende ser bare saa meget, at han praktisk taget er i Familie med alle Gaardene paa Egnen — Sejlgaarden, Fuglsang, Akaciegaarden, Gammelgaard, Nordtofte, Brudegaarden, Rendebækgaarden, Paltholm og Hvilebækgaarden. Den sidste er af Stavnholt, og her

Ved Pyramidernes Fod, Rejseselskabet i blandet arabisk-europæisk Paaklædning for Lejligheden:
Karl Larsen siddende burnusklædt paa Ørkenens Skib med Tropehjælmen foran sig

var hans Farmor født. Hendes, *Inger Nielsdatters* Farfar var Sognefoged *Lars Nielsen*, der i det 18. Aarhundrede skrev den ældste Bondedagbog, som kendes, og som delvis har været trykt.

Karl Larsens Far var *Niels Larsen*, der ejede Slægtsgaarden i Farum. Den gaar tilbage til 1739. Da var den delt i to Halvgaarde. Den ene Halvdel fæstede *Ole Petersen* 1739, den anden 1757. Men 1766 gav Staten, hos hvem han var Fæster, ham Skøde paa Ejendommen. Den gik i Arv til *Morten Olsen* og *Ole Mortensen*. Da han blev Enkemand, giftede han sig med *Inger Nielsdatter*. Hun blev Enke tre Gange, og i hendes tredie Ægteskab med *Lars Nielsen* fra Holte, Efterkommer af Spaniolen fra 1650, fødtes *Niels Larsen*, der 1869 overtog Fødegården »Solvang«. Karl Larsens Kones Fader var fra Skovmosegaard i Bregnerød, og hendes Onkel var Rigsdagsmanden *Peter Hansen*, der udgav *Lars Nielsens* Dagbog, hvoraf der nu kun findes enkelte Eksemplarer, deraf et hos Karl Larsen. Karl Larsens Svigermor var fra Gammelgaard i Farum. Man var indgiftede i de gamle Familier. 1766 kom ganske vist nye Folk til, da Staten solgte sine Gaarde, men de vedblev at være »nye«. Mange forsvandt.

Karl Larsen overtog Gaarden 1. November 1904 og blev gift 1907. Forældrene levede deres sidste Dage under hans Tag paa »Solvang« i den lille Lejlighed ovenpaa, hvor han selv nu bor i Stuehuset. 1937 forpagtede han Gaarden til Sønnen *Poul*, som overtog den helt og holdent til Maj 1952. Da var Fru Karl Larsen død, og Karl

Larsen havde nok at gøre foruden at passe en Gaard. Oprindeligt var denne paa 89 Tdr. Land med 30 Køer. Nu er den efter Udstykning paa 78 Tdr. Land med 17 Køer. Med den Udvikling, Farum tager, kan det forudses, at al Agerjord forsvinder. Karl Larsen har fra 1942 været Amtsforsmand for »Foreningen til Bevarelse af danske Slægtsgaarde«, men han kan øjne, at hans egen ikke bliver bevaret.

*

Det er lettere at nævne, hvad Karl Larsen ikke har været med i, siger man. Sogneraadets formedelst 200 Kr. om Aaret fra 1921—29, Medlem af Sogneraadet fra 1937—43. Da var han fyldt 60 og vilde ikke mere. Han har været Brandfoged og Snefoged, Formand for eller Bestyrelsesmedlem i Foreningsforeningen, Turistforeningen, Formand for Kornnævn under første Verdenskrig, i Fugleskydningsselskabet, Farum Borger- og Grundejerforening, Værgeraadet, Farum Bylav — der administrerer den umatrikulerede Jord, som er fælles for alle Matrikelejere — Husmandsbrugskommissionen for Frederiksborg Amt, Næstformand i Amtets Landboforeningers Bestyrelse, Suppleant i Skatteraadet Medstifter af Den konservative Vælgerforening for Farum—Lynges—Uggeløse—Slagslunde—Ganløse Sogne. Han kom i Forbindelse med *Asger Karstensen*, da denne var ved at danne *Det Konservative Folkeparti*. Piper sendte Bud efter ham om at lade sig opstille til Valg, men Karl Larsen sagde

Nej. Derimod blev han Farum Kommunes Repræsentant i Siangerupbanens Bestyrelse fra 1929—48, og 1940—42 var han Formand for Landbrugsministeriets Byggeudvalg for Hillerødkredsen, der igangsatte en vis Beskæftigelse, som skulde holde Arbejderne borte fra Tyskerne. Han blev Formand for Brændselsudvalget under sidste Krig.

Noget skal nok være glemt. Noget har Karl Larsen endnu beholdt, 14-15 Stykker Tillidshverv. Han er stadig i Landkreditkassen som Kredsvurderingsmand, Vurderingsmand og Vurderingsformand i Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger, Medlem af Landmandsbankens Delegation i Farum og Formand for Sognets Jagtforening. Paa Væggen hænger to Bøsser og Jagttasker under et prydeligt Gevir. Han er ogsaa stadig Ejendomskylds-Vurderingsmand og Medlem af Bestyrelsen for »Frederiksborg Amts historiske Samfund«. Her er vi ved et særligt Kapitel i hans Tilværelse, for Karl Larsen er kendt viden om som historisk Skribent.

*

Da den ene af hans fem Sønner forpagtede Gaarden, begyndte Karl Larsen for Alvor at kaste sig over Topografi. For øvrigt, siger han, var de helt tossede til at vælge mig til alting. *Til sidst havde jeg 37 Bestillinger.* Under Krigen, da det ikke var til at komme frem, kørte jeg sommetider 60 km om Dagen paa min Cykel, naar jeg var ude at syne. Men i 1942 blev jeg altsaa lidt mere arbejdsløs, og saa tog jeg ind paa Arkiverne i København. Der studerede jeg Farums Historie og skrev den i tre Eksemplarer. Raad til at trykke den er der aldrig blevet, men Sogneraadet har det ene Eksempplar liggende. Deri fortæller jeg, hvem der har haft Jord i Farum fra 1682 til nu. 1682 var det Aar, da Chr. 5.s danske Matrikel blev indført. Gaardene i Farum laa inde i Byen langs Hovedgaden — Lindegaarden i Krohaven, Gedevasegaarden, hvor Apoteket nu er, Palholm, hvor Andersens Kulforretning og Bageriet ligger, Nygaard paa »Bøgelys Grund. Men saa begyndte Gaardene at flytte ud. Karl Larsens Slægtsgaard blev revet ned 1870, men bygget op samme Sted, ud for Majtræet. 1908 ved den store Brand gik den ogsaa med, men blev opført paa samme Grund i sin nuværende Skikkelse.

I Karl Larsens Stue staar et Chatol fra Hørsholm Slot. Paa Væggen hænger Billeder med Kammeraterne fra Askov 1901—02 og fra Befalingsmandsskolen ved Garden, hvor Karl Larsen laa sammen med Højskolekammeraten *Lars Bækhoj*. En gammel Hædersmand i Ramme er hans Morfar, Sognefoged *Peter Mathiassen*, der ejede Fuglsang og var hædret med Sølvkorset. Ellers fylder Bøger og Arkivskabe op langs Væggene. Her gemmes Karl Larsens Familie- og dermed Farum Sogns Historie.

*

Men næsten lige saa bevandret er Karl Larsen i den store Verden. Han besøgte Tyskland det Aar, da man fik en Million for 10 kr. Han sejlede til Færøerne. Han besøgte en af sine Wienerdrengene i 1928, og mens denne var til Eksamen, tog Karl Larsen en Afstikker til Budapest. Han sejlede Østersøen rundt, fo'r 1936 fra Hamborg til England, rundt om Skotland og ind i fire norske Fjorde for 280 Kr. Dengang kostede en Snaps og en Øl 22 Øre, en Romtoddy 50 og en Flaske Champagne 4 Kr. Saa sejlede han paa Rhinen, kørte med Bus gennem Holland, Belgien og Frankrig, hjem over Italien og Schweiz. Nok saa anstrengende, sommetider i Seng Kl. 4 og op Kl. 6. Han besteg Mont Blanc, fik som andre danske Italien-Syge og maatte derned baade 1951 og 1952.

Saa drømte Karl Larsen to Nætter i Træk, at han vuggede paa Middelhavet. Sydhimlen hvælvede sig over ham. I det fjerne saas Omrids af Sfinxen og Pyramiderne. Mænd af mørk Lød løb rundt i hvide Natskjorter. Det maatte betyde noget, og det gjorde det. En skønne Dag kom en Bekendt ind ad Døren med Tilbud om Plads i en Selskabsrejse til Orienten. Karl Larsen sprang til. Det var jo Drømmen, der gik i Opfyldelse. Han kom til Grækenland, Tyrkiet, Ægypten og Syrien. Næste Aar tog han Palæstina med. 1955 nøjedes han med Jugoslavien, og i Aar blev det Østrig, hvor han igen besøgte sine Wienerdrengene, nord og syd for Donau.

Hernede fejredes altsaa 75 Aars Dagen. Derfor blev den ikke markeret i Farum. Men derfor skal Karl Larsen med her. Selv om det er sent, er det aldrig for sent at ønske »Glædelig Fest«.

Dansk Film begyndte hos Snedkeren i Nellerød

*Den nordsjællandske Landsbysnedker Jens Poul Andersens
Opfindelser danner Grundlaget for de fleste af Fotograferingens Fremskridt
Hidtil ukendte Oplysninger om den originale og geniale Opfinder*

Af ANDERS HANSEN

Det er vanskeligt i Korthed at angive *Jens Poul Andersens* Profession. Man fristes til blot at kalde ham Geni. Han var Maler, Snedker, Mekaniker, Urmager, Optiker, Violinbygger, Spillemand, Fotograf og Konstruktør af en lang Række sindrige Apparater til mange Formaal. Men først og sidst var han den geniale Opfinder, for hvem intet teknisk Problem var uløseligt. Hans Opfindelser paa Fotograferingens Omraade var banebrydende og af uvurderlig Betydning. Det er udelukkende *Jens Poul Andersens* Fortjeneste, at vi i Dag i levende Billeder kan se, hvordan Livet formede sig i Danmark omkring Aarhundredskiftet. Danmark ejer Verdens næststørste Samling af disse gamle Film. *J. P. Andersen* ernærede sig hovedsageligt som Snedker i Nellerød ved Helsingø, men som fotografisk Mekaniker er han uden Sidestykke i Historien. Han opfandt Smaabilled-Kameraet, Fremkalderkassetten og et Filmkamera, der baade kan optage, kopiere og fremvise levende Billeder. Alle hans Idéer, Konstruktioner og geniale Apparater kom til Verden i det lille Snedkerværksted i det hyggelige Nellerød.

*

Ejendommeligt nok er ikke mange klar over hvor stor, *J. P. Andersens* Betydning blev for Fotograferingens Kunst. Han bør have en Hædersplads — ikke blot i Nordsjællands, men i Danmarks Historie for sit enestaaende Arbejde. *Jens Poul Andersen* virkede i det stille, og han gjorde ikke noget for at blive kendt. Han forlod sjældent sit lille Hus i Nellerød, og ingen kom rigtigt paa Talefod med ham. I Dag er kun ganske faa levende af dem, der kendte ham personligt.

Jens Poul Andersen blev født i 1844 i Huseby ved Arresø. Han lagde tidligt stor Fingernemhed for Dagen og tilbragte det meste af sin Tid i Faderens Huggehus. Han sagde selv om sin Skolegang: »De fleste af Børnene var ikke stort klogere, da de kom ud af Skolen, end da de gik ind i den«. *P. C. Skovgaard* sørgede for, at den opvakte Knægt kom i Malerlære i Frederiksværk, men 22 Aar gammel satte *J. P. Andersen* sig paa Skolebænken i Den classenske Skole i samme By for dog »at lære noget ordentligt«. Han forbavsedede Gang paa Gang sine Lærere ved sin ene-

Den unge
Jens Poul Andersen
i sit Værksted, —
med den rundpuldede
paa Hovedet

staaende Evne til at trænge ind i Naturfagernes Mysterier. Saa blev han Snedker, og herefter begyndte hans eventyrlige Opfindelser at vrimle frem i det lille Hus han havde i Nellerød fra 1876 til sin Død i 1935.

Han havde nok at bestille, for Egnens Beboere opdagede hurtigt, at den mærkelige Snedker med den rundpuldede Hat og de spidse Træsko var en Tusindkunstner, der kunde alt, lige fra at reparere en Kommode og lave en Pumpe til at faa strejkende Symaskiner og Vækkeure til at snurre igen.

J. P. Andersen havde lært sig selv alt. Der eksisterede af gode Grunde ingen Maskiner til Fremstilling af de Ting, han fik Idéerne til. Og selvgjort er velgjort, for aldrig har man set saa sindrige og effektive Drejebænke og Høvlebænke som i hans Værksted. Han lavede alt sit Værktøj selv, ligesom han ogsaa selv drejede de Skrue og Bolte, han havde Brug for. Naar han kunde overkomme sin enorme Produktion — han arbejdede altid alene — skyldes det, at han var oppe længe før Dag og aldrig lagde sig før langt hen paa Natten. Dette Arbejdsprogram holdt han, til han var firs. Altid kunde man se ham i Værkstedet, opslugt af sine Konstruktioner og Tegninger eller ved Drejebænken. Altid begyndte den lange, magre Skikkelse foroven med den uundværlige rundpuldede sorte Hat og endte forneden ved de spidsnæsedede »franske«

Træsko. Kikkede man rundt i Mesterens Værksted, saa man mærkværdige Apparater, Tegninger og mærkelige Stykker Værktøj fra Gulv til Loft, alt paa sin ganske bestemte Plads. Hans konstruktive, eksakte Sindelag paalagde ham den pinligste Orden i alle Forhold. Hvordan skulde ellers alle de forskelligartede Ideer nogen Sinde kunne gennemgaa de snørklede Stadier fra Tanke via Tegning, Beregning og Fremstilling til Fuldendelse?

*

En Dag byggede Snedkeren et Fotografiapparat efter Anvisninger i Kleffels Haandbog i Fotografi. Resultatet var godt, men ikke godt nok, syntes Andersen. Og saa lavede han et efter sit eget Hoved. Han byggede videre og eksperimenterede, og i 1876 kunde han indsende Ansøgning om Eneret paa sit »lette transportable Kamera til Anvendelse uden Mørkekammer«, som han selv kort forinden havde opfundet.

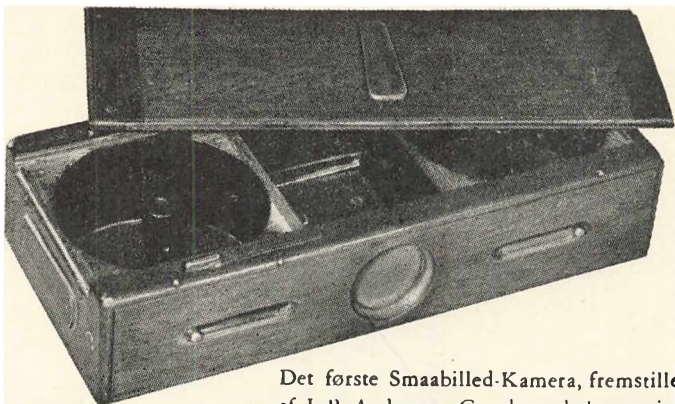
Jens Poul Andersen og Hoffotograf Elfelt fotograferet sammen ved Huset i Nellerød. Billedet er sjældent, fordi det ved denne Lejlighed lykkedes at faa vristet den rundpuldede Hat af J. P. Andersens Hoved, formentlig, fordi han blev overbevist om, at det vilde blive et teknisk bedre Billede...

Hoffotograf Peter Elfelt foreviger med Nellerød-Snedkerens Filmkamera Warnemünde-Rutens Aabning i 1903

Dette Apparat var en kolossal Forbedring, idet han dermed havde opfundet Fremkaldet-Kassetten i Forbindelse med Optager-Kassetten. Derved undgik Fotografene den mægtige Oppakning, de ellers altid maatte slæbe rundt med, naar de skulde fotografere i fri Luft. Snedkeren havde lagt Grunden til den moderne udendørs Fotografering. Kong Christian IX gav ham Eneret paa Opfindelsen i fem Aar. Som saa mange andre Opfindere havde J. P. Andersen ikke Penge nok til at sætte Apparatet i Masseproduktion, saa han tjente intet nævneværdigt paa det. De Apparater, der udgik fra Nellerød, var Haandarbejde af allerfineste Kvalitet. Han lavede bl. a. en Dobbeltkassette, der kun vejer halvt saa meget som Nutidens Enkeltkassetter.

Den Opfindelse, Snedkeren tjente mest paa, var Fotografiapparatet, der for et halvt Aarhundrede siden var kendt som »Goertz Photo Stereo-Binocle«, et Kamera af Form som en Søkikkert. Det havde to Objektiver, eksponerede dobbelt, og Billedet havde, set i Stereoskopet, 3D-Virkning. Han tjente et Par Hundrede Kroner paa det ... Afregningen var ham en stor Skuffelse, for han vidste saa godt som andre,

Det første Smaabilled-Kamera, fremstillet af J. P. Andersen. Ganske enkelt og simpelt, men i Stand til Optagelse af ca. 400 Billeder paa een Opladning

at Apparatet blev solgt i hundredtusindvis Jorden over af det tyske Firma, som tog hele Fortjenesten. Men saadan gik det alle hans Opdagelser. Kort og godt: han blev snydt. Han lavede et Utal af fotografiske Apparater. De fineste af dem blev udstillet i København 1888 paa den store Nordiske Udstilling. Her fik han en af sit Livs bitreste Skuffelser. De udenlandske Kameraer, udført efter hans Principper, fik hædrende Omtale, mens hans egne — endog forbedrede Udgaver — blev forbigaaet i pinlig Tavshed.

*

Smaabilled-Kameraet er opfundet af Jens Poul Andersen. Det vil sikkert undre mange, eftersom det jo dog hedder et Leica-Apparat. Andersen opfandt sit i Halvfemserne, men Leitz udtog først Patent paa sit i 1922! Snedkerens haandgjorte Apparat var intet mindre end et teknisk Vidunder med sin korte Brændvidde, lysstærke Objektiv og mange Optagelser uden ny Kasette-Ladning. Det havde Fordele, som end ikke de mest moderne Kameraer er i Besiddelse af. F. Eks. kunde Snedkerens Apparat tage ca. 400 Optagelser pr. Film, hvor man nu maa nøjes med 36. Hans Billedfelt paa den uperforerede Film var mere end dobbelt saa stort som det er nu. Filmfremføringen kunde ske med een Finger i Lyntempo, og Opladningen var fjederpaavirket i en meget enkel, driftsikker Konstruktion. Naturligvis kunde Billedsøgeren flyttes fra det brede Format til Højkant-Formatet.

Ikke mindst dette Apparat bliver højt berømmet af en af J. P. Andersens faa gode Venner, den kendte danske Rejse-Journalist *Holger Rosenberg*. Han medbragte Andersens første Smaabilledkamera paa sine mange Rejser, og det har præsteret Tusinder og atter Tusinder af førsteklasses Optagelser. Det kan bruges endnu. Som bekendt var Holger Rosenberg den første hvide Mand, der betraadte det indre af Siam og Kina, og herfra kunde Nellerød-Mandens Kamera føre øjensynlige Beviser for, hvad Rosenberg saa og berettede om.

— Det var solidt Kram, Andersen lavede, fortæller Holger Rosenberg. Nu har Apparatet fulgt mig i over 35 Aar, og det holder stadig. I 1908—09 rejste jeg gennem Siam og tværs over Kina med de mest primitive Befordringsmidler. Engang laa Apparatet i min Bagage paa Ryggen af et Muldyr, som styrtede ned ad en et Par Hundrede Meter høj Fjeldside og slog sig ihjel. Men Apparatet holdt, og det tog ingen Skade af, at en Kuli tabte det ned i en af Burmas Floder. Et af Andersens Filmapparater fik samme haarde Behandling, men det kan ligeledes bruges i Dag.

*

En af J. P. Andersens største Fortjenester maa siges at være Fremstillingen af Filmkameraet. Det vil være urigtigt at paastaa, at han opfandt det, eftersom han var bagefter Brødrene Lumiere i Paris og Edison i Amerika. Men forskellige Optegnelser tyder paa, han havde tænkt paa levende Billeder samtidig med Lumiere, men ikke gjort Alvor af Ideen, før han blev tilskyndet dertil af Hoffotograf Elfelt, som rejste til Paris straks efter Meddelelsen om Lumieres Opfindelse. Han vendte tilbage og tog straks til sin Ven i Nellerød og forklarede ham det interessante, han havde set. Men saa langt fremme var Snedkerens Tanker om levende Billeder, at han kunde fremstille et Filmkamera kun paa mundtlig Forklaring fra Elfelt. Andersens Kamera var langt mere fuldkomment end Lumieres. Problemet med Filmens Passage forbi Objektivet løste han bedre end Franskmandene, og hans Kinematograf havde Hastighedsmaaler, saa Filmfoto-grafen altid kunde have det rette Tempo.

Nellerød-Snedkerens Forbedringer lyder af saa lidt i Dag, hvor vi har Kameraer, der præsterer mere end 100.000 Optagelser i Sekundet, og vi kan fotografere Lyd ... Men før Andersen var der ingenting.

En Elfelt-Optagelse fra Kongejagten paa Hveen i 1903. Kong Oscar II staar i graat Jægerantræk Nr. 2 fra venstre. Kongen stirrede under hele Filmoptagelsen ind i Kameraet, maaske lidt af Interesse for den nymodens Fotografering, — men mest, fordi Elfelt under sit interessante Arbejde havde glemt at tage Hatten af!

Den gamle Jens Poul Andersen, som han skulde ses i sit Værksted i Nellerød.
Billedet er taget af Elfelt i 1926, da J. P. Andersen stadig arbejdede, — i dette Tilfælde med et Øjeblikks-Kamera med Negativ-Format paa 25 Gange 31 cm

Hoffotograf Elfelt var J. P. Andersens nære Ven. De to Pioners Venskab betyder, at vi i Dag i levende Billeder kan se, hvordan Livet formede sig i Danmark omkring Aarhundredskiftet. Andersen lavede Kameraerne, og Elfelt fotograferede paa Livet løs. Snedkeren var saa hurtig i Vendingen, at Elfelt kunde begynde allerede i 1896 med Optagelserne af den første danske Film. Der er bevaret ca. 4000 Meter Film fra Aarhundredskiftet. Kun Frankrig har en større Samling af de første Film i Verden.

*

Det var en Begivenhed, naar Snedkeren kom til Hoffotografens Atelier, der dengang laa paa Kulortvet i København. Den gamle Snedker havde altid en ny Tingest med i sin slidte Mappe, nye Finesser til Fotografiapparater og andet fotografisk Udstyr. Mange af Nellerød-Geniets Apparater bruges stadig hos El-

felt. De er praktisk taget uforgængelige og uovertrufne i Kvalitet. Det eneste, Snedkeren tog imod af Traktament efter den lange Rejse med Vognen fra Nordsjælland, var fire Rundtenommer med Fedt og Spegepølse. Aldrig andet, og udover denne spartanske Spise indtog han hjemme næsten aldrig andet end Fisk. Naar man besøgte Snedkeren, kunde man som Regel paa hans Torsk i Spisekammeret se, hvad Dag i Ugen det var. Han skar nemlig Torsken ud i syv Stykker, eet til hver Ugedag ...

Dyrlæge Gram i Helsingø — ogsaa en nær Ven af Snedkeren — efterlod sig et Par fotografiske Plader, der beviser, at J. P. Andersen paa samme Tid som Lumiere i Paris har optaget Verdens første Farvefotografier. Intet inden for Fotograferingen var ham fremmed. De kemiske Processer satte han sig ind i, og han lærte sig Engelsk og Tysk for paa et Par Studierejser at kunne sætte sig ind i alt, hvad han fornemmede af Nyt. Han sammensatte selv sine Objektiver

som den fineste Optiker. Passede Krystallerne ham ikke, sleb han dem selv.

Han konstruerede en Vidvinkel, der tillod at se næsten hele Synskredsen i eet Billede. Der har eksisteret et Billede af Kulturvets hele Rundkreds. Altsaa har Landsbysnedkeren antagelig opfundet Wide Screen-Panorama Optagelserne, som Amerikanerne nu fylder Alverdens Biografer med. Noget saa simpelt som Kamera-Stativet har han lavet til hele Verdens Tilfredshed, genialt i al sin Enkelthed.

Patentbureauerne forhindrede J. P. Andersen i at blive velhavende. 15 Aar før andre konstruerede han den første Selvbinder, men Patentbureauet, han henvendte sig til, tog ham ikke alvorligt. Man forlangte saa stor en Garantium paa Bordet, at han opgav Patentet. Sine Forbedringer af Skrivemaskinen, Sættemaskinen og Mikroskopet udtog han ikke Patent paa. Han stolede ikke paa Bureauerne efter sine mange Skuffelser.

Iøvrigt behøvede J. P. Andersen ikke Ros og Anerkendelse, dertil var han for selvsikker. Han var klar over Betydningen af de Ting, han lavede. Men han

glædede sig, da Dansk Fotografisk Forening i 1906 tildelte ham sin Sølvmedaille, og da han blev nævnt med Hæder i Nordisk Konversations Leksikon.

Før Filmens Fremkomst rasede Stereoskop-Galskaben. Alle vilde se tredimensionale Billeder i »Kukkas-serne«. Til Hoffotograf Elfelt lavede Nellerød-Snedkeren i hundredvis af fine Stereoskoper. Kejserinde Dagmar fik eet af dem. Stereoskoper var almindelige, men Snedkerens var det ikke. De havde bl. a. variabel Øjenafstand, hvilket var en stor Opfindelse dengang.

J. P. Andersen var Snedker og levede ganske jævnt og tarveligt. Han blev Særling i sine senere Aar, talte aldrig med nogen, først fordi han nødigt talte, dernæst fordi han med Tiden var blevet stokdøv. Men hans Opfindelser blev alligevel Grundlaget for Fotograferingens kolossale Fremskridt, og han skal nævnes blandt de store Danskere.

Til sine Optagelser har den danske Hoffotograf naturligvis meget fine nye og dyre Apparater. Men naar han fotograferer Gala-Aftenerne paa Det kgl. Teater, er det Nellerød-Snedkerens Træ-Kamera, der staar paa Scenen . . .

EFTERLOD SIG »MUSEUM« PAA 5000 NUMRE

Den 1. Maj i Aar døde Gartner Arnholt, Vedbæk, i en Alder af 60 Aar efter, fra han i 1919 bosatte sig i Søllerød Kommune — at have brugt saa at sige al Fritid til Indsamling af gamle Ting fra Kommunen —

især Bopladsfund. Han efterlod sig en Samling paa circa 5000 Numre. Samlingen gav han til Kommunen, hvor den opbevares paa Nærumgaard, og naar den med Tiden er blevet nøjagtig nummereret, vil den blive tilgængelig for Offentligheden. Gartnerens Gave har ført med sig, at ogsaa andre er blevet interesseret i at give gamle Ting til Samlingen, og i Forbindelse med den store Interesse, som er skabt i de senere Aar for Indsamling af Fotografier, takket være Landsudvalget til Indsamling af Fotografier, er der kommet mange interessante Billeder. Her offentliggør »Jul i Nordsjælland« et Fotografi fra Samlingen. Man ser Hovedbygningen til den i 1890 nedlagte Fabrik Godthaab, som laa imellem Stampen og Raadvad. Det var en Bomuldsfabrik med engelske og tyske Arbejdere, en Snes Stykker ialt, og det gamle Originalfotografi er en Gave fra Apotheker Müller, Kong Salomons Apotheke paa Østergade i København.

Moderne Industri paa Frederikssunds Stenalder

150 Familier ved Roskilde Fjord »lever« af Østersskaller. —
Da Havet stod højt i Fjorden, vrømlede det med Østers. — I
Dag findes ingen Østers, men Folk tjener Penge paa de gamle

Af ERIK PAGH JENSEN

OSTREIDAE

Saadan hedder Østers paa Latin. Navnet dækker over en Gruppe Muslinger, der med mange Arter er spredt over tropiske og tempererede Have. De kendes paa Skallernes bladede Struktur og uregelmæssige Façon samt ved at mangle Skal-Hængsler og ved kun at have een Lukkemuskel. Østers findes i Dag langs Europas Vest- og Sydkyst, fra det vestlige Norge til Sortehavet. I Danmark forekommer Østers i Vadehavet og omkring Fanø og Rømø. Kun i den mellemste Del af Limfjorden er en saa talrig Bestand, at Østersfiskeri kan betale sig. Naar Østers ikke findes i de øvrige danske Farvande, er det, fordi Vandet her er lidt for salt.

Før mange, mange Aar siden — omkring 2—3000 før Kristi Fødsel — levede langs Roskilde Fjords Bredder Mennesker. Det var Stenalderfolk, og de hentede Føden, hvor den var lettest at finde. En stor Del tog de fra Fjordens Bund — Østers. Paa den Tid laa den ene store Østersbanke i Fjorden ved Siden af den anden, og vore Forfædre behøvede ikke at sulte. Slog alt andet fejl — Østers kunde de altid finde. Ogsaa i Dag lever Mennesker ved Roskilde Fjord af Østers. Ikke saadan, at de hveranden Dag faar Østers til Middag, men fra Havbunden hentes Millioner af gamle Østersskaller op. Dem er der Penge i. Mange.

Skallerne er Stenalder-Østers Efterladenskaber. Paa Fjorden ligger hver Dag Gravemaskiner paa Pontoner, og Maskinernes Skovle henter den ene Ladning Skaller op efter den anden. Paa moderne Fabrikker i og omkring Frederikssund knuses Skallerne, tørres, lægges i Sække og sælges til Hønsseavlere, der blander dem i Hønsfoderet. Østersskaller indeholder 98 Procent ren Kalk, og naar Hønsene faar dem, lægger de tykskallede Æg. Danske Hønsseavlere kan langt fra aftage hele Skalleproduktionen, Størstedelen eksporteres — og Stenalderens Østers er i Dag med til at bringe haard Valuta til Nationalbankens slunkne Valutakasse.

Hvorfor lever ingen Østers i Roskilde Fjord nu? Der er flere Grunde. Østers er fintfølede Væsnere. De trives kun, hvor Forholdene er lige netop, som de vil have det. De kræver en ganske bestemt Vandtemperatur, Vandet skal have et bestemt Saltindhold, og de vil have Tilstømning af frisk Vand. En Østers lever af de mange ganske smaa Plantedele, der er i Havvandet. Som vi gennem vor Føde bruger Kalk til Bygning af Skelettet, tager en Østers Kalk fra Havet til sin Skal. En Østers kan blive omkring 10—12 Aar, og i den Tid vokser Skallen stadig.

I Dag er Betingelserne i Roskilde Fjord ikke, saa Østers kan trives. Dr. *Milthers*, »Danmarks geologiske Undersøgelser«, fortæller, at paa Stenalderens Tid saa Roskilde Fjord helt anderledes ud end nu. Vandstanden var højere, Havet skar sig i Fjorde og Vige dybt ind, hvor nu er Land. Bl. a. var Arresø forbundet med Havet, og i Hornsherred naaede Havet ind til Skuldelev og Selsø.

Paa den Tid var Vandet lidt varmere og lidt mere saltholdigt end i Dag, Tilførslen af frisk Vand større. Man mener, det skyldtes Tidevandet. Dets »Knudepunkt« er i Dag i Vesterhavet ud for Esbjerg. Paa Stenalderens Tid var det — efter de seneste Undersøgelser — i Skagerak, og derfor var Forskellen paa Flod og Ebbe i de indre danske Farvande langt større end nu. Det betød, at Vandet i Roskilde Fjord steg og sank kraftigt, at de mange Østers hele Tiden havde »rindende« Vand, og at de livsvigtige mikroskopiske Plantedele, de levede af, i stort Omfang fra Verdens-

En ny Industri er vokset op ved Frederikssund: Skallevirksomhederne

havene drev ind i Fjorden. Alt var, som Østers kan lide det. Vore Stenalderforfædre nød ogsaa godt af det kraftige Tidevand. De kunde ved Ebbe gaa ud i Fjorden og skrabe lige saa mange Østers, det passede dem.

I Danmark findes nu kun Østers i Limfjorden. Den store Fjord, der egentlig ikke er en Fjord, staar i direkte Forbindelse med et Verdenshav, og derfor er

Tvillingebrødrene *Helbo Hansen* begyndte for 25 Aar siden i Horns Herreds Kær og Moser, — her staar en af Brødrene, maaske spejder han efter deres egne Gravemaskiner, — maaske er det ogsaa værd at kigge lidt paa Konkurrenterne.

Betingelserne for Østers til Stede. Dog er Forholdene saaledes, at hvis ikke Mennesker havde Haand i Hanke med Østerskolonien, vilde den hurtigt uddø. Østerskompagniet henter hvert Aar Yngel fra Udlandet, og derved holdes Liv i Europas nordligste Østersbestand. Limfjordsøsters regnes blandt de bedste i Verden. Det er, fordi Forholdene ikke er helt tilfredsstillende. Vore Østers yngler kun hvert andet Aar og bruger flere Kræfter til at vokse sig store og velsmagende end deres Søstre og Brødre andre Steder, der yngler hvert Aar.

I Naturen foregaar Udviklingen som Regel langsomt. Kun lidt sker fra den ene Dag til den anden. Det tog ogsaa mange Aar, før Temperaturen og Saltindholdet i Roskilde Fjord ændredes. Men Forandringer skete, og en Dag kunde Østers ikke længere trives i Fjorden, de døde, og ingen nye kom til. Vore Forfædre maatte sammensætte Menuen uden Indslag af Østers. Tilbage var paa Havbunden kun Millioner og atter Millioner Østersskaller. De laa skjult under Overfladen — gemt og tilsyneladende glemt.

For omkring 25 Aar siden blev man klar over, at Østersskaller var gode at blande i Hønsfoder for Æggenes Skyld. Samtidig fandt Tvillingebrødrene *Helbo Hansen* ud af, at i Kær og Moser i Hornsherred, hvor Havet for mange Aar siden skar ind i Landet, laa Østersskaller paa Bunden. De pumpede Moserne tomme for Vand, gravede Skallerne op og solgte dem. Det gik glimrende. Men en Dag var alle Moser og Vandhuller tømte, og Brødrene saa sig om efter nye Muligheder. Blikket faldt paa Roskilde Fjord.

Her havde omkring 1935 *Axel B. Lange* startet en Produktion af Skaller til Hønsfoder, der var gravet op fra Fjordbunden. *Helbo Hansen*-Brødrene tog ogsaa fat, senere startede *Harald Frederiksen* en Skallevirksomhed, og for lidt over et Aar siden gik ogsaa

Holbæk-Firmaet *Hotaco* i Gang med Gravemaskiner paa Jagt efter Stenaldertidens Østersskaller.

En helt ny Industri er vokset op om Frederikssund. Paa Fjorden ligger den ene store Gravemaskine ved Siden af den anden, og Skovlene bringer under megen Støj de gamle Skaller op. Fra Skallevirksomhedernes Tørrerier langs Fjordbredden driver mørk Røg fra høje Skorstene over mod Hornsherreds skovklædte Skrænter. Omkring 150 Familier lever direkte eller indirekte af Skallevirksomhederne, og den store Eksport bringer anseelige Beløb til Danmark.

Jagten paa Østersskaller kan være lige saa spændende som at søge Olie, grave efter Guld eller dykke efter sunkne Skatte. Konkurrencen mellem Skallefirmaerne er haard. For alle gælder det at have Gravemaskiner i Gang de bedste Steder — dér, hvor Skallerne er flest. Der kan være langt mellem de tidligere Østersbanker, og det gaar ikke at have Gravemaskinerne flakkende om i forgæves Søgen. Skallerne skal komme til Fabrikkerne i en jævn Strøm. Ellers gaar det ud over Produktionseffektiviteten.

Firmaerne har Søkort over Roskilde Fjord, og Kortene granskes nøje. Man prøver at forestille sig, hvor

Østers i Stenaldertiden havde de bedste Forhold. Her sættes Gravemaskinerne ind. Der er Tider med Skuffelser, andre med stort Udbytte. Det kan ikke betale sig at have Gravemaskiner i Gang, hvor Skallelaget paa Fjordbunden er under en Meter. Firmaerne har været ude for Banker, hvor Laget var over otte Meter. Hvor meget over kunde de godt lide at vide, men Gravemaskinerne kan ikke naa dybere.

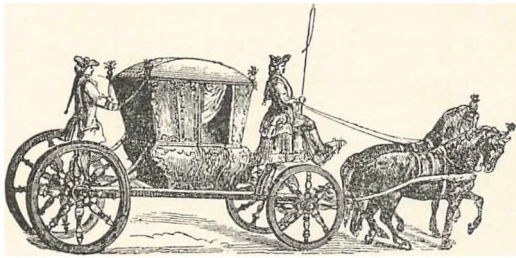
Naar Gravemaskinernes Skovle dukker op af Vandet, er de fyldt med Mudder, Sten, Skaller — og Oldtidssager. Det sidste dog ikke hver Dag, men alligevel saa ofte, at Skallefirmaerne har været i Stand til at forære Nationalmuseet mange Flintøkser, Benpilespidser og andre gamle Ting. Der er ogsaa blevet en Del til Museet i Frederikssund og til lokale Samlere.

En Dag er Skalleeventyret i Roskilde Fjord forbi, og den sidste Østersskal solgt til en Hønsavler her eller i Udlandet. Saa maa Fabrikkerne lukke, og de 150 Familier finde noget andet at leve af. Naar det sker, ved ingen. Endnu synes der Masser at tage af, og Gravemaskinerne paa Fjorden vil endnu en Tid høre med til Billedet af Frederikssunds travle Hverdag.

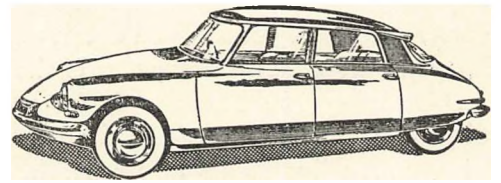

Østersskallerne dynges op til hele smaa Bjerge —

FRA KONGEVEJ

TIL MOTORVEJ

Nordsjællands gamle Veje og Livet paa dem gennem Tiderne

Af NIELS FRIIS

Gennem Aarhundreder har Nordsjælland, naar Tællen var om Veje, været højt favoriseret frem for det øvrige Land. Der har været mange Grunde til dette Forhold, men først og fremmest skyldes det naturligvis Tilstedeværelsen af de kongelige Slotte, til hvilke Danmarks Monarker skulde kunne færdes uhindret ad forholdsvis ordentlige Veje. At Nordsjællands Natur er en af Perlerne i det danske Landskab har derimod gjort mindre til Sagen, thi det er jo først i Løbet af det sidste Aarhundrede, at vort Lands Naturskønheder blev opdaget: Først i Begyndelsen af 1800-Tallet prøvede Digttere og Malere for Alvor at finde deres Emner iblandt dem, og lidt efter lidt var det, at dette førte til Bybefolkningens Længsel og Stræben ud i det frie — det Forhold, som Nordsjælland mere end noget andet Stykke Land nu er præget af. Det er mindst af alt »turistmæssige« Hensyn, Nordsjælland skylder sine gamle traditionsrige Veje, men udelukkende rent praktiske.

Vejene blev her som overalt i Landet til af transportmæssige Grunde, selv om det i Nordsjælland ganske vist fra Begyndelsen var Transporter af særegen Karakter, det drejede sig om.

*

Vejsystemet Nord for København er jo den Dag i Dag i fremtrædende Grad — først Aaret 1956 ændrede paa afgørende Maade dette Billede — præget af de gamle, saakaldte Kongeveje, der ved deres Navn direkte minder om, at de er blevet til paa vore Kongers Initiativ, og oprindelig ogsaa til deres Brug. Helt til Frederik den Andens Tid maa vi tilbage for at finde

Kongen kommer — ad Kongevejen

Oprindelsen til den ældste, Kongevejen fra København til Hillerød. Den blev anlagt i Slutningen af Kongens Regeringstid, da han havde bygget det prægtige Frederiksborg og ønskede at kunne rejse nogenlunde let frem og tilbage mellem sin Hovedstad og sit nye Landslot. Denne ældgamle Kongevej ved man meget lidt om, men dens Linjeføring har været i alt væsentligt den samme som i vore Dage.

Kongevejen var gennem Aarhundreder en fuldstændig lukket Vej, og den maatte kun benyttes af de kongelige Herskaber, deres Hofembedsmænd og Tjenerskab, eller af andre Embedsmænd, der var i Besiddelse af Nøgler eller Passertegn. Da der efterhaanden forefaldt mange Overtrædelser af de bestaaende Forbud mod at færdes paa Vejen, maatte der indrettes adskillige Porte, ansættes Portvagter og holdes skarpt Opsyn. Hvad Befolkningen angik, var denne henvist til at benytte den almindelige Hillerødvej, der udgik fra Søborghus og førte over Buddinge, Kollerkolle og Hillerød til Frederiksborg. Kun om Vinteren, naar Kongevejen var frosset, aabnedes den for almindelig Trafik — det var jo nemlig først og fremmest Frygten for at faa den kørt ned og ødelagt, der fremkaldte de mange og strenge Forbud.

*

Kongevejen København—Hillerød var Grundstammen i Vejnettet i Nordsjælland. Til den føjedes allerede i Frederik den Andens Tid en Vej, der dog næppe blev Kongevej i egentlig Forstand; denne Vej udgik fra den nuværende Vejgaffel ved Rude og førte til Hørsholm, uden dog at følge den nu kendte Vejs Rute; den gik antagelig over Gl. Holte og Sandbjerg, men er nu længst forsvundet. Udenom og mellem disse Kongeveje, men uden Tilknnytning til dem, løb de almindelige Veje ad højst krogede Baner; de fulgte som Regel Markskel, Vandløb og andre naturlige

Livet ved Byporten og Acciseboden. — efter at Kongevejene er blevet aabnet for Godfolk; men der skulde betales Told, Accise, af en Række Varer. Accisen blev ophævet i 1850

Skel og var for adskilliges Vedkommende næppe andet end Hjulspor. Befolkningens Forbindelse med Kongevejene bestod alene i, at den havde Pligt til at yde Hoveriarbejde ved deres Vedligeholdelse og Istandsættelse.

Selv om Kongevejene altsaa ikke var aabne for almindelige Mennesker, kunde der godt være særdeles livlig Færdsel paa dem, især om Sommeren. De kongelige Residenser paa Slottene var af ret fast Karakter, saa det var ikke fordi Majestæterne selv kørte saa voldsomt meget paa dem. Men til og fra Slottene skulde fra Tid til anden adskillige Personer: Hoffolk, der skiftede, Skuespillere, Sangere og Musikanter, der skulde optræde, Regeringsemdsmænd, der skulde ud for at forelægge Sager, fremmede Gesandter, der skulde aflevere deres Akkreditiver, Vareleverandører, og sidst men ikke mindst ogsaa ret betydelige militære Transporter. Til Bevogtningen af de kongelige Slotte medgik dengang anselige Styrker, der marcherede frem og tilbage ad Kongevejene.

I Længden, og efterhaanden som Landets økonomiske Liv udvikledes og differentieredes, kunde disse Vejanlæg, trukket efter direkte og naturlige Linjer, dog ikke holdes lukkede, og den voksende Trafik krævede ogsaa nye og bedre Veje. Man indkaldte da, under den ældre Bernstorff, franske Vejbygningsingeniører, først og fremmest den berømte *Jean Marmillod*. Han begyndte sin Virksomhed i 1764, blev to Aar senere sat fra Bestillingen, fordi hans Anlæg var for kostbare, men kom inden længe atter i Spidsen for den danske Vejbygning, som han ledede til 1775. Hans vigtigste Arbejder herhjemme var foruden de klassiske nordsjællandske Veje Roskilde Landevej; hans Indsats er mindet ved den Sten, som Københavns Amts Vejvæsen for en lille Menneskealder siden rejste til

hans Ære i Vejgaffelen ved Rudegaarden, hvor Hillerød- og Fredensborgvejene skilles.

Ved de franske Ingeniørers Indsats fremkom en Række nye Chausseer, som Vejene nu kaldtes efter deres Byggemaade, og Kongevejene udbyggedes efter moderne Principper. Paa denne Tid havde Frederiksborg Slot til en vis Grad tabt sin Betydning som kongeligt Slot. Nu var det det skønne hvide Fredensborg ved Esrum Sø, der var Hovedresidensen om Sommeren, og derfor gik Vejen København—Fredensborg forud for alt andet; da Marmillod rejste bort i 1775, var den færdig og Vejen Hørsholm—Helsingør planlagt eller i Arbejde.

*

Bygningen af disse Veje skete paa en for Kongen og Staten særdeles billig Maade. Kørselen af Materialerne var paalagt Landbefolkningen som »Ægtkørsel«, medens der som Regel udkommanderedes meget store Styrker Soldater, ofte op mod flere Tusinde Mand, til at udføre selve Vejanlæggene. Resultatet blev i 1780'erne bl. a. Vejen fra Hørsholm til Helsingør og desuden Forlængelsen af Roskilde Landevej helt til Korsør. De mange Soldater, der trak Læsset, var for det meste Infanterister, men de stod under Kommando af Ingeniør-Officerer, der havde planlagt Anlæggene og bar Ansvaret for deres Udførelse i Marken. I disse Aar fik Militæret en betydelig Indflydelse paa Vejtjenesten her i Landet, som siden bevaredes og udbyggedes, og som varede ved helt til den seneste Modernisering af Vejvæsenets Organisation.

Naar Vejene var anlagt som rigtige Chausseer, skulde de jo ogsaa vedligeholdes, og ganske som det er Tilfældet i Dag, da man maler de motorkørende for Millioner og atter Millioner, som kun for en Dels Vedkommende gaar til de Vejformaal, hvortil de opkræves, lod man ogsaa i hine Tider de Vejfarende betale. Det skete ved at der opkrævedes en Vejafgift; oprindeligt var der en Bom for hver Mil, senere meget færre; det var de sidste af disse Bomme, der saa sent som for 40 Aar siden forsvandt fra Vejene udenfor Københavns Porte, og saaledes ogsaa ved Kongevejens Begyndelse, hvorfra mange ældre endnu husker dem. At de bibeholdtes saa længe her, skyldtes den Omstændighed, at kun her var Trafikken saa forholdsvis livlig, at det kunde betale sig at opkræve den relativt lille Afgift.

Det er en ganske ejendommelig Ting, at den mest

Bommen ved Nørreport

karakteristiske af Nordsjællands nordgaaende Landeveje, Strandvejen, skønt den er meget gammel af Oprindelse, aldrig paa noget Tidspunkt har været Kongevej. Den naaede aldrig at blive det af den simple Grund, at Kongen og Hoffet ikke havde Anledning til at færdes her, i hvert Fald ikke i saadan Udstrækning, at en »Ophøjelse« af den var nødvendig. Ganske vist laa ved Vejens nordlige Ende et kongeligt Slot, det prægtige Kronborg, men det var altid Fæstning langt mere end det var et kongeligt Slot, og selv om vore Konger og deres Familie af og til har boet paa det, saa var det dog ikke saa lange og saa faste Residenser, det drejede sig om som for Frederiksborg, Fredensborg og siden Hørsholms Vedkommende.

*

I Kongevejstrafikken, som efterhaanden blev den »tætteste« i Landet, dannede sig utvivlsomt tidligt de første danske Færdselsregler. Oprindeligt var de naturligvis ikke skrevet ned, og da de først blev det, som f. Eks. i Vej-Forordningen af 1793, saa de ganske pudsige ud, set med Nutidens Øjne.

Her et Par Eksempler: en tom Vogn bør vige for en belæsset og for en Karet eller en Chaise og videre: enhver skal være pligtig at vige af Vejen for Posten og Postilloner, naar disse blæse i Hornet; hvo som ikke viger, bøder 48 Skilling.

Mange andre Bestemmelser er der, og endelig møder vi, i meget primitiv, men ganske klar Skikkelse, Reglen om Højrekørsel: Naar 2 Vogne møde hinanden paa Veien, bør enhver holde til sin høire Side. Den er jo den Dag i Dag Grundreglen i al Trafik her i Landet.

Da Kongevejen var udlagt som Chaussé, var den belagt med harpet Grus og var omkring 20 Alen bred.

Langs Grøfterne, for hvis Udseende der var nøje Regler, saades der »Høfrø«, d.v.s. at der som den Dag i Dag var Græsrabatter. Kongevejen og de andre nordsjællandske Veje i Tilslutning til den fik efter Udbygningen megen Betydning for Landets Post- og Passagertrafik, ikke mindst, da ogsaa dens Fortsættelse, Strækningen København—Roskilde—Korsør var udbygget. I 1798 aabnedes Deligenceforbindelsen København—Helsingør over Hørsholm, og Aaret efter oplevede Kongevejen endogsaa det første Tilløb til den internationale Trafik, som jo adskillige Aar senere i saa høj Grad skulde komme til at præge den. Det var, da der blev givet svenske Postdeligencer og Postilloner Ret til at

Gammelt Billede af »Ægtekørsel«. Bønderne blev udkommanderet til at køre Vejmaterialer

gennemkøre Landet fra Helsingør til København og videre over Korsør og Fyn til Hamborg. Det hedder i den officielle Meddelelse herom, at de skal respekteres ganske paa samme Maade som de danske, og at enhver er pligtig at vige af Vejen for dem, naar de som de danske bruger Posthornet.

Hvor nøje Kongevejene svarer til deres Navn, ses ikke blot af den Omstændighed, at Strandvejen, fordi den ikke anvendtes af Hof-

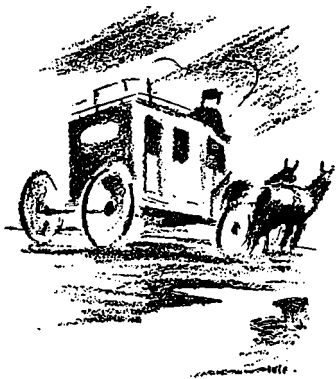
fet, aldrig fik Navnet eller Betegnelsen Kongevej, men f. Eks. ogsaa af at den store, klassiske Kongevej stopper op i Hillerød ved Slotet. Længere Nord paa havde Kongerne ikke Anledning til at komme, undtagen maaske, naar de skulde paa Jagt; her var der store, tætte Skove, og længere ude ved Kysterne Klitter og øde Sandarealer, hvor Sandflugten hærgede, og hvor Bebyggelsen kun var tynd. Der laa saaledes udpræget Realitetssans bag gamle Tiders store Vej anlæg.

*

Den Dag i Dag er de nordsjællandske Kongeveje et karakteristisk Træk i Billedet af Nordsjælland, deres Streger giver ligesom Nordsjællandskortet »Rygrad«, og selv om de maaske ikke netop fører gennem Landsdelens mest karakteristiske Landskaber, trukket som de er i alt væsentligt efter Linealen, saa har de dog indtil nu været Udfaldsvejene ud i den Natur, der er en af de højst priste og mest besungne i vort Land. At deres Vejføring, for at bruge et moderne vejteknisk Udtryk, har været rigtig, fremgaar jo bl. a. af, at den har kunnet holde op igennem Tiderne og frem over alle tekniske Fremskridt. Kongevejen laa fast, alt rettede sig efter den, og den fik derved Indflydelse ogsaa paa Bebyggelsen.

Nogle vil maaske være tilbøjelig til at tro, at det vældige trafikale Fremskridt, der skete i Nordsjælland i Aaret, der svandt, Indvielsen af Motorvejen til Hørsholm — der snart fortsættes videre Nord paa — har fortegnet Billedet af de gamle Vejes Betydning. Det har det ikke, tværtimod.

benhavn—Roskilde—Korsør var udbygget. I 1798 aabnedes Deligenceforbindelsen København—Helsingør over Hørsholm, og Aaret efter oplevede Kongevejen endogsaa det første Tilløb til den internationale Trafik, som jo adskillige Aar senere i saa høj Grad skulde komme til at præge den. Det var, da der blev givet svenske Postdeligencer og Postilloner Ret til at

Den klassiske Kongevej vendte hin Januardag, da den nye, brede Færdselsaare aabnedes for Kørsel og overtog Afviklingen af Trafikken paa Fredensborg og Helsingør, paa ny tilbage til i højere Grad end før at varetage sin ældgamle, oprindelige Funktion: fortrinsvis at være Forbindelseslinjen mellem Hovedstaden og Hillerød, med det kongelige Slot

Frederiksborg. Selv om den privilegerede kongelige Færdsel her forlængst er hørt op, er den aarhundredgamle Strækning stadig en Hovedlinje i dansk Vejtrafik. Det var i Sandhed noget evigt, noget stedsevarigt, de gamle Konger skabte, da de anlagde deres Kongevej ud gennem det skønne nordsjællandske Landskab.

✱

DEN LILLE GARDE I HILLERØD

✱ ✱ ✱ ✱ Af JAMES B. GIERN ✱ ✱ ✱ ✱

Vor Medarbejder i Romeo, Michigan, U. S. A., Fabrikejer *James B. Giern*, har sendt »Jul i Nordsjælland« denne Artikel om en Dreng-Garde i Halvfemserne, længe før Byernes nu saa almindelige Pige- og Dreng-Garder.

Hver Gang, der havde været Indkvartering i Hillerød af Soldater, legede vi Dreng Soldater i Baggaarde, Haver og paa Gader, og i Midten af Halvfemserne viste Karl(?) Øllgaard, Søn af Birkedommeren, særligt Organisationstalent. Han var Overgeneral, og han fortjente det, for han havde en flot Uniform med Sølv-Distinktioner, hvide Skindhandsker, Fangsnore, — og en rigtig Officerssabel. Det var Udstyret, der afgjorde, hvilken Rang man fik, en nogenlunde akceptabel Sabel gjorde selvskeven til Officersrangen. En Dreng, der mødte med en mægtig tyrkisk Krumsabel, maatte grædende og rødmende gaa hjem med uforrettet Sag: Ikke fundet værdig til Optagelse i Korpset. Udrustningen gav Syersker og Mødre et stort Arbejde, Uniformer blev rigget til, men Bandler og Hue kunde dog give Adgang til Garden. Af den gamle Mesterfotograf Rathsachs Billede, som han tog i Slotsgaarden, kan det ses, at der blev udfoldet Fantasi hos Hillerøds Kvinder. Det paahvilede den elskværdige Sløjdlærer Korsgaard at lære os at lave fine Træsabler — det var ingenlunde let — men den vigtigste Person for os var den gamle Gymnastik- og Fægtmester, Assessor Fromm, — for Geværerne blev »justeret« af ham. Naar alt var bragt i Orden, begyndte den egentlige krigsmæssige Træning, herunder særligt Geværgrab. Men det

var ikke let at finde en passende Baggaard. Pensionisterne klagede en Del over Sergentens barske »R...r...etc«, og især var det galt med Kommandoraabet »Ge.e.e...værr ved fotttt«, ledsaget af en mindre Jordrystelse. Generalen, eller for Resten tror jeg, vi nøjedes med en Kaptajn, raabte »Præs...ss..en...ter Gevær«, inspicerede Tropperne og beordrede March. Saa hundrede Trommerne, og med Fane i Spidsen trampede vi ned ad Slotsgade. Det satte unægtelig Liv i den søndagsstille By. Langt ud forbi Fredensborgvejen, ud til Skoven, marcherede Kolonnen, dér byggede vi Fæstning af Sten — indøvede Forsvar og Angreb og fik Skrammer og blodige Næser, som blev behandlet af Doktor Karl Aabye. Han tog sig iøvrigt af Ven og Fjende med lige stor Omhu.

Paa Hjemturen kneb det. Træthed og Sult gjorde det af med Disciplinen, Soldaterne faldt ud af Fodslag, og efterhaanden begyndte det at ligne en fejg Flugt, en slagen Hær. Skandaløs Desertering var almindelig, og naar Hæren naaede en menigs Port, gik han simpelthen ud af Geledet og forsvandt.

Til sidst var der kun Kaptajn Øllgaard og Dr. Aabye tilbage, men de var ogsaa Naboeer og fulgtes ad hjem til Mor.

★

Efter nogen Tids Forløb blev den lille Garde demobiliseret. Det skyldtes den daarlige Disciplin og de ringe Muligheder for Forfremmelse — men først og fremmest de velsignede fredelige Tider, vi levede i.

Fotograf Rathsach, den første, tog dette Billede af Hillerøds Garde omkring 1895. — Mange af »Soldaterne« er døde, og det har været vanskeligt at identificere alle paa Billedet.

Yderst til venstre ses Kaptajn Øllgaard.

Nærmest mod Muren bag den hvide Klat og forsynet med Doktor-Distinktioner Karl Aabye.

Drengen, som sidder (med sribet Bluse) paa Vognen, var Søn af Redaktør Rasmussen.

I samme Række Ernst Hedin (født Jensen), senere Kæmner i Helsingør — er nu død.

Foran Fanebæeren Laurids Larsen, Søn af Restauratør L. — senere Afdelingschef hos Fønnesbech (død).

Tredie Mand fra venstre Mikael Svendsen.

Knælende (fra Laurids mod venstre) Kruger (søn af Arrestforvarer Kruger). Tredie Mand fra ham

Sofus Petersen, senere Karetmager. Derefter Otto

Andersen, Søn af Købmand A. Tredie Mand fra

ham James B. Giern. Trommeslageren i Midten,

den botte Aage Rathsach.

Julenissens Avislæsning

Som sædvanlig har Julenissen i Aarets Løb holdt Øje med de Fejl, som hans Kolleger, Sætter- og Trykkernisserne ved de nord-sjællandske Blade, har begaaet. Her er en lille Prøve fra Samlingen. Julenissen har ikke nævnt Navnene paa de forskellige Blade, hvor han har gjort sine Fund, men har vedføjet Oplysninger om Egnen og Tidspunktet, hvor Begivenhederne, der omtales, er foregaaet.

Hyggeaften.

Helsingør, 18/11 1955: »Overmatros Jacobsen havde ogsaa Ordet og fortalte om et Forlis paa Havet, hvor 15—16 Mennesker blev derude, kun 4 blev reddet. Alt i alt en rigtig god Hyggeaften, som alle var tilfreds med.«

Elefanter i Kirken.

Birkerød, 26/11 1955: »Alterskranken er dannet af fem Elefanter ...«

Mere end een Gang?

Hillerød, 7/12 1955: »... Ungkarle i Alderen mellem 30 og 50 dor dobbelt saa ofte som gifte Mænd paa samme Alderstrin.«

Ændres Københavnerne?

Hillerød, 22/12 1955: »Den lille Amerikaner har ikke Spor lettere ved at faa sine Penge til at slaa til, end vi herhjemme. Det viser sig bl. a. paa Bilmarkedet, hvor Økonomer har fundet ud af, at Københavnerne er ved at ændres.«

Store Forhold.

Hillerød, 29/12 1955: »... om Natten paa Gaden en meget fuld Dame, der vaklede af Sted, støttet til en Banevogn med en Baby i.«

Etnografisk Interesse?

Hillerød, 1/1 1956: »Vild købes. Erik Hansen, Telf. Hillerød 118.«

Motorsport.

Frederiksværk, 11/1 1956: »Som Afslutning vistes en Farvefilm, hvor man blev præsenteret for General Motors nyeste Jetbil, der bliver røvekørt paa Firmaets Forsøgsbaner i USA.«

Med Følge —

Hundested, 27/1 1956: »Arveprinsen ankom Kl. 11 sammen med Orlogskaptajn Brünn og en Adjunkt.«

Et gammelt Værtshus.

Frederiksværk, 29/2 1956: »Det opnaaede Resultat er bemær-

kelsesværdigt smukt. Det Indre af den 1500-aarige Bygning fremtræder nu som et moderne og velindrettet Hotel.«

Uheld?

Helsingør, 29/2 1956: »Chaufføren slap som ved et Uheld helt uskadt fra Rutcheturen.«

Kam til Haaret?

Melby, 1/3 1956: »Han omtalte det sidste Aars Arrangementer og appellerede til Medlemmerne om at støtte den socialdemokratiske Presse og Partiets Kamfond.«

Kul eller Oliefyring?

Frederiksværk, 5/4 1956: »NN Vaskemaskine er et dansk Industriprodukt paa Ildmarch fremad!«

Kom ind paa —

Frederiksværk, 18/4 1956: »Borgmester Thøgersen knyttede nogle Bemærkninger til Sagen og kom ind paa Afløb fra Rendestenen.«

Konsulenten eller Kommunisten?

Helsingør, 20/4 1956: »Konsulenten gav en populær Fremstilling af den Lærlingeordning i Landbruget, som har været paa Tale i fem Aar ... Kommunisten kunde kun anbefale, at man arbejdede videre med Sagen ...«

I sin Fars Lænestol.

Hillerød, 22/4 1956: »Professor Aage Bohr har haft mange fine Tilbud fra Udlandet, men han har som sin Far aldrig ladet sig friste heraf. Nu har han overtaget sin berømte Faders Lænestol ...«

I Junglen —

Hillerød, 11/6 1956: »... førtes til Sygehuset, hvor det konstateredes, at Dolken var trængt ind i Jungleregionerne ...«

Aktieselskab?

Hørsholm, 4/7 1956: »Til Aktieselskabsregistret der navneat »Trappevalde« ...«

Lyst eller mørkt?

Birkerød, 28/7 1956: »Brød fra WC ind i Pengeskabet.«

I Underetagen —

Hørsholm, 2/10 1956: »Efteraarets Nyheder vi nu vise Dem i vorerdele og Slacks kan i Kjoler, Bluser, ned nyindrettede Afdeling i Underetagen.«

Grev Horn

Portræt udført af Kobberstikkeren
Andreas Flint, der giftede sig med
Ulrikka Linnérhielm

Ulrikka Linnérhielm

(1768-1847). Grev Horns Svigerinde,
der fulgte ham til Hørsholm,
gift 1803 med Andreas Flint

Knud Lyne Rahbek

Kobberstik af Flint, —
det eneste, der blev stukket,
mens Rahbek levede

Til Revolutionsmøde i Hørsholm Præstegaard

Af EYVIND RAFN

Her fortælles om de berømte Revolutionsmænd fra den idylliske Hørsholm Præstegaard i 1796. Forfatteren, kendt Kobberstik-Kender, bruger til Artiklen, der har nye Træk fra Revolutionsmødet, en fin, lille Samling Kobberstik.

Studerekammeret i Hørsholm Præstegaard har engang været Ramme omkring et af de mest revolutionære Møder, som er holdt i Danmark.

Det begyndte med den rene Idyl. Denne er skildret af en af Deltagerne i Mødet, *Knud Lyne Rahbek* (1760—1830). Han havde forladt sin Bopæl paa »Bakkehuset«, som laa helt ude ved Frederiksberg Bakke nogle Dage i den tidlige Forsommer 1796 for at feriere lidt hos sin Ven Sognepræsten i Hørsholm, den senere Biskop Frederik Carl Gutfeldt, som var Byens første Præst, efter at Hørsholm omsider var blevet et Pastorat for sig — ved kgl. Rescript af 1. Maj 1790. Rahbek holdt meget af Gutfeldt, som han har beskrevet som »skjøntalende, underholdende, indgode Gutfeldt« hos hvem Rahbek værdsatte at faa engang imellem, hvad han kaldte »en aandelig Næsevarme«. Den 15. April var Gutfeldt kaldet til Sognepræst i Korsør, saa det var sidste Gang der i længere Tid var Mulighed for at besøge Gutfeldt paa den skønne Hørsholmegn, som de begge satte højt. Og sammen gik de to Venner da en Tur derud. Ved Folehavegaard blev de, efter hvad Rahbek skriver i sine »Erindringer«, overrasket »af det uventede Syn af tree høyst elegante Figurer, sysselsatte med at rive Hø i Sletten nedenfor, en høi, rank, velskabt ung Mand i fine hvide Underklæder, skinnende, hvidt Linned og to ligeledes hvidklædte unge Fruentimmer, med fine sneehvide Solklæder om Hovedet. Det var den os da begge ukiendte Grev Horn. De blev os vaer, og Horn, der, som en ivrig Kirkegiænger, alt havde hørt Gutfeldt prædike, og altsaa kiendte ham, kom

op paa Høien for at hilse paa os, forestille os sin Kone og hendes Søster, og indbyde os hiem paa en Skaal Melk.« —

*

Greve *Claës Frederic Horn*, hvis Slægt stammer fra Aboegnen i Finland, var født 18. Maj 1763 i Stockholm, velset af Gustaf III ved Hoffet og uddannedes ved Livregimentet til Hest og blev 1783 Kammerjunker og Major. Tre Aar senere giftede han sig med den unge svenske Adelsdame *Marie Linnérhielm*, og ved samme Tid ændredes hans Stilling til det svenske Hof, hvis Kritikere han tilsluttede sig mere og mere. Og da han kort efter arvede den gamle, kønne Herregaard »Hufvudsta« lidt nordvest for Stockholm, blev denne det naturlige Mødested for de Sammenkomster i Vinteren 1792 mellem de to andre svenske Adelsmænd Anckarstrøm og Ribbing og som endte med Mordet paa Gustaf III under Maskeballet den 16. Marts paa Stockholms Slot. Allerede den 24. Maj 1792 oplæstes Svea Hofrets Dom ifølge hvilken Horn dømtes til at lide Døden paa samme Vis som Struense led den i København tyve Aar tidligere ved at blive halshugget og lagt paa Stejle og Hjul. Men den 15. August ændredes Dommen ved Regeringsbeslutning til Landsforvisning paa Livstid, og endnu samme Aften førtes Horn med Hustru og Svigerinde fra Stockholm, og de tog alle Ophold i Danmark, hvor Horn 1794 købte Folehavegaard, som han ejede, til han Efteraaret 1798 købte Ludvigsborg ved Høsterkøb, hvor han boede som Inderste og levede af sine svenske Midler med sin Familie. Rahbek og han vedblev at komme sammen Resten af deres Dage. De tilbragte ogsaa mange Timer i hinandens Selskab efter at Gutfeldt var flyttet til Korsør, for Tilfældet vilde, at de begge i Gutfeldts Efterfølger fandt en ny Ven, som Rahbek præsenterede for Horn. Rahbek kendte ham

Dette Billede forestillende Biskop Pavels har haft en ejendommelig omtumlet Skæbne, bl. a. er der flere Gange malet paa det, heldigvis dog ogsaa af den ansete norske Portrætmaler Captain Munch, som kendte Pavels personlig. Det menes derfor at ligne Pavels godt.

rigtig godt i Forvejen. Det var ingen ringere end Manden, som blev Norges berømteste Prædikant i den svære Eidsvold-Tid og senere, som Johan Nordahl Bruns Efterfølger, Biskop i Bergen: *Clavs Pavels*. Han var født 1769 i Norge. Efter fra 1793 at have været Kapellan dér, kaldtes han den 26. Maj 1796 til Gutfeldts Efterfølger. Pavels havde stærke literære Interesser og havde virket som Medarbejder ved Tidens mest ansete literære Tidsskrift *Minerva* allerede, mens han i København læste til teologisk Embedseksamen. *Minerva* redigeredes af Rahbek. Det var saaledes Aandsfæller i forskellige Aldre, som havde fundet hinanden in persona allerede i de to Maaneder i 1796, hvor Pavels logerede i Præstegaarden i Hørsholm hos Pastor Gutfeldt for af denne at blive sat ordentligt ind i Menighedens Anliggender, før Gutfeldt flyttede til Korsør og Pavels Embedstid begyndte officielt.

*

Gutfeldts Evner har været farlige nok. Pavels har efterladt sin egen Skildring af ham. Den staar at læse i en lille uanseelig Bog, som i 1866 udkom i Bergen indeholdende Uddrag af Pavels Dagbøger og forsynet med et kort Tillæg med Uddrag af hans Stambog. Her læser vi, hvad Pavels mente om sin Efterfølger: »I de to Maaneder han endnu blev boende paa Hirschholm, efter at jeg var kommet dertil, omgikkes vi næsten daglig, og fandt jeg ham end ikke i alle Ting, f. Ex. hans vel djærve og undertiden lidt frivole Rundtalenhed (!) efter mit Hjærte, mit Hoveds Bifald vandt han dog helt. Han havde et beundringsværdigt Omgangstalent og en sjælden Evne til at fortælle.«

Som man vil se havde Pavels en ret spids Pen. Han havde desuden skarpt Blik for Mennesker, I Hørsholm fik han ingen stor Tilhørerkreds, hvad han ofte selv raillerede over, men efter allerede i 1802 at være blevet res. Kapellan ved Sanct Nicolai Menighed i København udviklede han sig til fuldstændig Modepræst.

I Skuespilhuset traf Rahbek en anden af Tidens intellektuelle, som ikke allerede da var, men som kort efter saa tragisk skulde

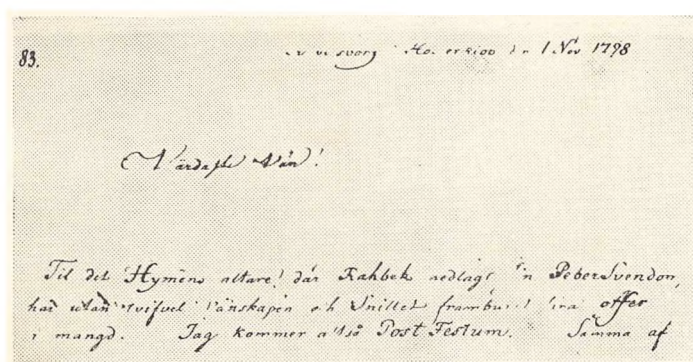
blive landsforvist efter at have søgt Tilflugt paa Hven, nemlig *Malthe Conrad Bruun* (1776—1825). »Jeg blev«, skriver Rahbek om ham, »snart indtaget af hans personlige Elskværdighed, hans Blidhed, hans Varme for alt ædelt og godt, hans ualmindelige rene Sæder, ligesom ogsaa i Ildebrandens Dage hans Raskhed, Tjenstfærdighed og personlige Uforsagthed bragte ham højt i min Gunst.« Men der var Kløer bag Blidheden! Den lille, spinkle Godsejersøn fra »Ulstrup« paa Thistedegnen havde just da udsendt Bogen »Aristokraternes Katekismus«, som Sjællands Biskop Nicolai Edinger Balle oversendte til Det danske Cancelli med Anklage om, at *Malthe Bruun* deri angreb Statens Forfatning. Bruun frygtede Landsforvisning. Rahbek gemte ham paa Bakkehusets Loft nogen Tid, hvorefter Bruun gik ud til den ham helt ukendte Papirmøller Chr. Drewsen (1745—1810) paa Strandmøllen og bad denne skænke ham et Skjulested, til han paa en Baad kunde slippe til Hven. Skønt Drewsen havde holdt sig udenfor alle politiske og literære Stridigheder, gemte han Bruun paa »Springforbi« og bragte ham hver Dag Mad og Vin i sine Lommer, indtil han fik en Baad hos Cancelliraad Holm paa hvilken Bruun sejlede over til Hven ledsaget af Huslæreren paa Strandmøllen Forfatteren edsvoren Translatør *H. G. Sveistrup* (1770—1824). Bruun boede paa Hven i halvandet Aar, men forlod Øen flere Gange og var baade i Nordsjælland og Skaane.

*

Det var hos Sognepræsten *Clavs Pavels*, at *Rahbek* og *Horn* ud paa Eftermiddagen den 1. November 1796 indfandt sig sammen med *Bruun*, der Natten før havde sneget sig over Øresund i aaben Baad fra Hven og var gaaet i Land i Rungsted og spadseret til Folehavegaard. Allerede paa Turen fra Folehavegaard til Præstegaarden var de saa ivrigt optagne af at debattere »Frisinds sande Tanker« i saa tydelige Ord, at enhver tilfældig

I Paris virkede allerede i 1789 den nu verdenskendte Kobberstikker *G. L. Chrétien*, født 1754 i Versailles. Omkr. 1801 har han stukket dette Portræt af den »revolutionære« *Malthe Conrad Bruun*, det eneste, som kendes.

Brudstykke af Brev fra Grev Horn til Rahbek

forbipasserendes Citat af næsten ligegyldig hvilken Sætning overfor Myndighederne vilde have bragt Triumviratet alle som en i dødelig Fare. De fortsatte Diskussionen under mere sikre Omstændigheder i Præstegaardens Studerekammer, hvortil de forlagde Residensen, da de havde spist. Og her flød Revolutions-talerne i eet Stræk til over Midnat, hvor Mødet kulminerede for »ved Maaltidets Ende blev Pavels Stambog taget frem, i hvilken fandtes en nydelig Tegning, hvor Krone, Scepter og andre Despotismens og Vantroens Symboler vare dyngede sammen paa et Baal for at betegne den forestaaende Guldalder, da alt dette skulle afskaffes.« Uden Ord drak de fire en stille Skaal, mens Rahbek til Slutning som tilfældigt pegede paa den symbolske Tegning!

*

Aarene randt, Bruun var sejlet ligesaa forsigtigt tilbage til Hven, som han var kommet, og der fortsatte han med upolitiske, ganske uskyldige Arbejder som t. Eks. Oversættelse af

Horats Oder, bl. a. »Sang til Kierlighed«, af hvilken han havde faaet det første udgivet tidligere paa Aaret i det paa Hofboghandler Poulsens Forlag udsendte, nu meget sjældne Maanedsskrift »Iris og Hebe« — derpaa levede han atter en kort Tid i København, men blev saa landsforvist paa Livstid og døde i Paris saa tragisk som vel muligt lige efter, at Dommen blev ophævet — men uden at han, som da var verdensberømt geografisk Skribent, naaede at faa Ophævelsen at vide.

Mens Bruun levede i livsvarig Landsforvisning avancerede Pavels hurtigt til Kongegunst og Hofembeder — i 1805 blev han Slotspræst paa Akershus ved Oslo og fra da af er han til sin Død knyttet til Norge, ogsaa som Skriftefar for Christian Fredrik og siden som intim Ven med Carl Johan. Pavels efterladte Dagbøger giver et lødigt Bidrag til Norges Kulturhistorie — ja saa fornem blev han, at en ABC Rahbek og han skrev sammen, før han blev Slotspræst, kendes nu i kun et Eksemplar, omtalt i »Jul i Nordsjælland« Aargang 1952 (af Chr. Grünwald), maaske fordi Rahbek tilintetgjorde hele Oplaget paa hvilket Hørsholms tidligere Sognepræst staar som Medarbejder!

Ogsaa Horn, der levede under Navnet Fredrik Claesson, havde sat Pavels saa højt, at han i Stambogen skrev:

*Forfulgt og miskjendt gaaer jeg hen
Min Skæbnes Luner Trods at byde:
Kun jeg det Vidnesbyrd maae nyde,
At Pavels var min Ven.*

Kiøbenhavn, d. 30. te Mai 1801. Fredrik Claesson.

Grev Horn døde 1823 i København. Han var afholdt dér i vide Kredse for sit venlige, men overfladiske Væsen. Hans Efterslægt lever i vore Dage i den ansete franske Slægt: de Linsingen i Paris, hvor iøvrigt velbevaret Gravmæle taler til os om Malthe Conrad Bruun — Splejsen fra Thisted, som alene bevarede »Krudtet« i sig fra Revolutionsmødet i Hørsholm.

GAMMEL FARUM-TEGNING

Et af Landskabsmaleren Fredrik Chr. Kiærskous mest kendte Malerier er fra Farum. Kiærskou, som fødtes den 26. Maj 1805 i København, blev saa anset som Maler, at han udnævntes til titulær Professor med Bolig paa Charlottenborg, hvor han ofte var repræsenteret paa Udstillingerne. Et af Malerierne, som udstilledes der, var det kendte med Motiv fra Farum. Det tilhører Statens Musæum for Kunst og er nu deponeret i Slotsforvaltningen. Men det viser sig, at Kiærskou har udført mere med Motiv fra Farum, end man har vidst i vor Tid, thi for ganske nylig dukkede der en meget smukt udført Tegning op i København. Den er udført allerede i 1832, og via Kunstforeningens Udlodning den 8. November samme Aar tilfaldt Kunstværket den i sin Tid kendte og ansete Kammerraad Zeiner i Helsingør. Billedet, som ses her, er med hele sin redelige og nøjterne — maaske lidt tørre — Fortællemaade et for Kiærskou typisk Billede. Netop fordi det stammer fra vor lidt nøjterne og i alle Detailler saa nøjagtigt arbejdende Kiærskou, er Billedet af blivende Værd ikke mindst for

den lokalhistoriske, nordsjællandske Topografi, fordi der næsten intet findes af gamle Kunstværker med Motiv fra Farum.

E. R.

Farum 1832

==LÆNKERNE I BIRKERØD KIRKE==

af BORELLA-HANSEN

Borella-Hansen, Hillerød, fortæller, med Udgangspunkt i Barndoms minder fra Birkerød, om Birkerød Præsten Henrik Gerner og hans Skæbne.

I Løbet af de sidste Par Menneskealdre er der i en Mængde af vore gamle Kirker afdækket en Rigdom af middelalderlige Kalkmalerier, der i et letfatte-

Henrik Thomsen Gerner

1629-1700, Præst i Birkerød 1656-93, Biskop over Viborg Stift
Maleri paa Frederiksborgmuseet, af Karel v. Mander

ligt Billedprog fortæller Bibelhistorien og viser, hvordan de gode ledes ind til Paradisets Lyksalighed, medens de onde i store Bundter stoppes i Gabet paa en glubende Djævel af saa rædselsvækkende et Udseende, at han næsten virker komisk.

I mange Kirker, navnlig paa Møn og Falster, er Hvælvingen, Vægge og Korbuer helt dækkede af disse fantasirige Fremstillinger, som ofte er forbløffende moderne i Komposition og Personfremstilling.

En Juleaften var jeg sammen med et Par Børnebørn til Gudstjeneste i en af Nordfalsters smaa lyserøde Landsbykirker, der netop er fyldt med Kalkmalerier,

og midt under Præstens Prædiken søger en lille Haand ind i min, og en Stemme raaber højt — »Morfar!« Jeg tysser paa den lille: »Du skal tie stille, indtil Præsten er færdig.« — Der gaar en lille Tid i Ro, men saa kan han heller ikke holde sig længere. — »Jamen Morfar! det er da nogle skægge Tapeter de har.« — Siden da har jeg ofte tænkt paa, at al den Anskuelsesundervisning paa Vægge og Hvælvinger ikke er til Gavn for Koncentrationsevnen under Gudstjenesten i vore Dage. Noget ganske andet var det, dengang Kalkmalerierne blev til. Da talte Præsten Latin. Bibelen var ikke tilgængelig for Menigmand, der forøvrigt yderst sjældent kunde læse eller skrive og saa var det jo meget praktisk, at Menigheden i Lighed med Nutidens Halv- eller Helanalfabeter kunde faa Bibelhistorien ind pr. Tegneserieteknik.

*

I min egen Barndom blev jeg sendt i *Birkerød Kirke* baade til Jul, Paaske og Pinse, for saa skulde der ofres til Præsten og Degnen, og den Bestilling havde vi Børn igennem hele vor Skoletid. Hvad vor smukke gamle Præst med det lange hvide Gudfaderskæg sagde, havde vi ingen klar Forestilling om, vi sad der jo kun i Embeds Medfør, og det var ikke Kalkmalerierne, der distraherede os, for de sad endnu godt gemt bag de mange Lag af Hvidtekalk, men der var noget andet, der altid i højeste Grad talte til vor Drengfantasi. Det var Henrik Gerners Lænker paa Væggen tilhøjre for Døren. Dem blev vi aldrig færdig med at betragte, og alt imens tog »Svenskerne paa Kronborg« og »Gøngenhøvdingen« saa ganske og aldeles Tonen baade fra Præst og Degn!

Vi fulgte i Tankerne Hans Rostgaard til »Ulvehullet« i Danstrup Hegn, hvor han narrede Svenskerne ved at skyde sin Hest og kaste sin Hat og sin Kappe i Vandet, eller vi fulgte den tavse Oluf Stenwinkel til Skafottet eller Henrik Gerner til Pinebænken. —

*

Alene for at gense de Lænker gik vi glad og gerne i Kirke, og Henrik Gerner blev igennem dem vor Barndoms store Helt og Forbillede.

Skulde det ske, at nogen af os engang blev lagt paa Pinebænken, saa skulde ingen Magt paa Jorden faa os til at røbe vore Venner, selv om vi blev pint som Henrik Gerner i samfulde seks Timer paa Rad — det var alle vi Drenge enige om! —

Der blev senere hen i Livet Lejlighed for nogle af de Drenge til at vise, om de ogsaa i Praksis var i

Stand til at leve op til vor Barndoms store Forbillede, og der var virkelig dem iblandt, der bestod Prøven! Nogle betalte med Livet, i de Aar hvor det makabre Møbel »Pinebænken« igen var taget i Brug i Danmark, som paa Gerners Tid. —

Henrik Gerner var af skotsk Afstamning, og hans Far var Renteskriver i København. I 1656 var Sognepræsten i Birkerød, Jens Hermansen, blevet træt og aflægs, og Henrik Gerner blev, efter at have afsluttet sine teologiske Studier, ansat hos ham som Kapellan. I to Aar havde Gerner studeret ved engelske og hollandske Universiteter, hvad ikke var almindeligt paa den Tid, hvor det mest var de franske og tyske Universiteter, der trak de unge Nordboer til sig.

Hans indgaaende Kendskab til det engelske Sprog blev hans Skæbne! — —

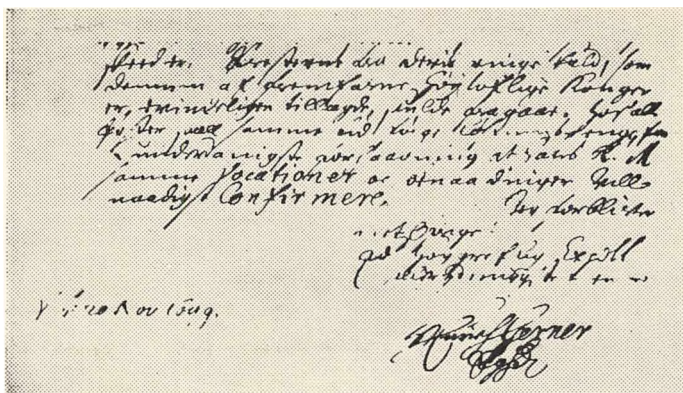
*

Gerner blev jo, efter at Svenskerne havde besat Kronborg, inddraget i en Sammensværgelse med det Formaal at tilbageerobre Fæstningen efter en af Hans Rostgaard nøje udarbejdet Plan, hvori en af

↑
Naar De næste Gang gaar forbi Birkerød Kirke, saa se rigtigt paa den. Den staar som et prægtigt Monument over Danmarks Storhedstid, men Vanen sløver, og til Hverdag konstaterer man bare, at den ligger der

Det indre af Birkerød Kirke efter Afdækningen af Kalkmalerierne

Henrik Gerners Haandskrift

Hovedopgaverne var at overtale den engelske Oberst Hutchinson, der var i svensk Sold og garnisoneret paa Kronborg, til at slutte sig til Sammensværgelsen. Denne uhyre farlige og vanskelige Opgave tog Gerner paa sig — og løste den med Glans. Hutchinson blev vundet for Planen, og de 1000 Rigsdaler, som han forlangte for sin Medvirken, skaffet til Veje, og alt syntes i den skønneste Orden, da Sammensværgelsen blev røbet af en Student. Han plaprede løs om Sagen i et Brev, der blev opsnappet af Svenskerne.

Over Hals og Hoved bragte Hutchinson sig i Sikkerhed paa de engelske Orlogsskibe, der laa paa Helsingørs Rhed, og han undgik saaledes den Skæbne, der blev Ingeniøren Oluf Stenwinkel til Del.

Efter umenneskelig haard Tortur og lang Tids Indespærring i et af Kronborgs Kasse matters værste Fangehuller blev han henrettet og lagt paa Hjul og Stejle.

Ogsaa Gerner blev fængslet og pint paa det grusomme, uden at det lykkedes Svenskerne at faa ham til at røbe een eneste af sine Medsammensvorne. Til sidst blev ogsaa han dømt til Døden, og først faa Timer før, at Dommen skulde have været exekveret, blev han benaadet. Det betød dog ikke Frigivelse eller Fritagelse for at bære de tunge Lænker. Han førtes til Helsingborg, og først ved den endelige Fredslutning kom han igen paa fri Fod, mærket for Livet af den haarde Medfart.

*

Fra disse Dage, hvor han kun havde den visse Død for Øje, er bevaret nogle Breve, som bedre end noget andet giver et Vidnesbyrd om hans stærke og mandige Personlighed.

Efter at Dødsdommen var blevet ham forkyndt, skrev han saaledes et Brev til Hustruen, hvori det bl. a. hedder:

»Eftersom jeg har i Dag ved 10 Slet faaet Bud, at justificeres og mig ingen Tid mere forundes, endog jeg det haver begært, saa er det min Formaning til jer, at I for den Døds Skyld, som Christus har taalt og den

Trøst, som den hellige Aand meddeler alle bedrøvede Hjerter, intet bekymre Eder videre om mig end det jeg her udi ombeder: At I først og fremmest bestiller en Ligkiste med 6 Ringe udi, et Par fine Linbuxer, en ren Skjorte, en fin Nattrøje, en Nathat og et Stykke rødt Klæde.

Derhos anmoder 4 Dannekvinder af Byen, som mit Legeme udi Kisten vil indvikle, siden saamange enten Borgere eller hvem I synes det kan bortdrage, enten her til Kirken eller til Birkerød fra Byen ages, om det maa tilstådes, hvorom jeg i Særdeleshed vil have anmodet Kommandanten.«

Dernæst beder han Hr. Peder i Lynge, Mester Hans i Ramløse og Kone og Børn om at komme »snarest og senest Fredag Morgen hel tidlig!«

I en Tale, som han nedskrev i Dagene lige før Dødsdommen skulde exekveres, og som han havde haabet at faa Lov til at holde paa selve Skafottet, hedder det bl. a.:

»Maatte nogen sige, det er dog forskrækkeligt at se Dødens Overilse for Øjnene. Dertil svarer jeg Nej! thi en Del Mennesker ligger paa Deres Sygeseng udi Dødsangst og pines længe, men her er en snargang fra det forgængelige til det uforgængelige.«

Det eneste, der piner ham er, at han skal adskilles fra Hustruen, som han elsker saa højt:

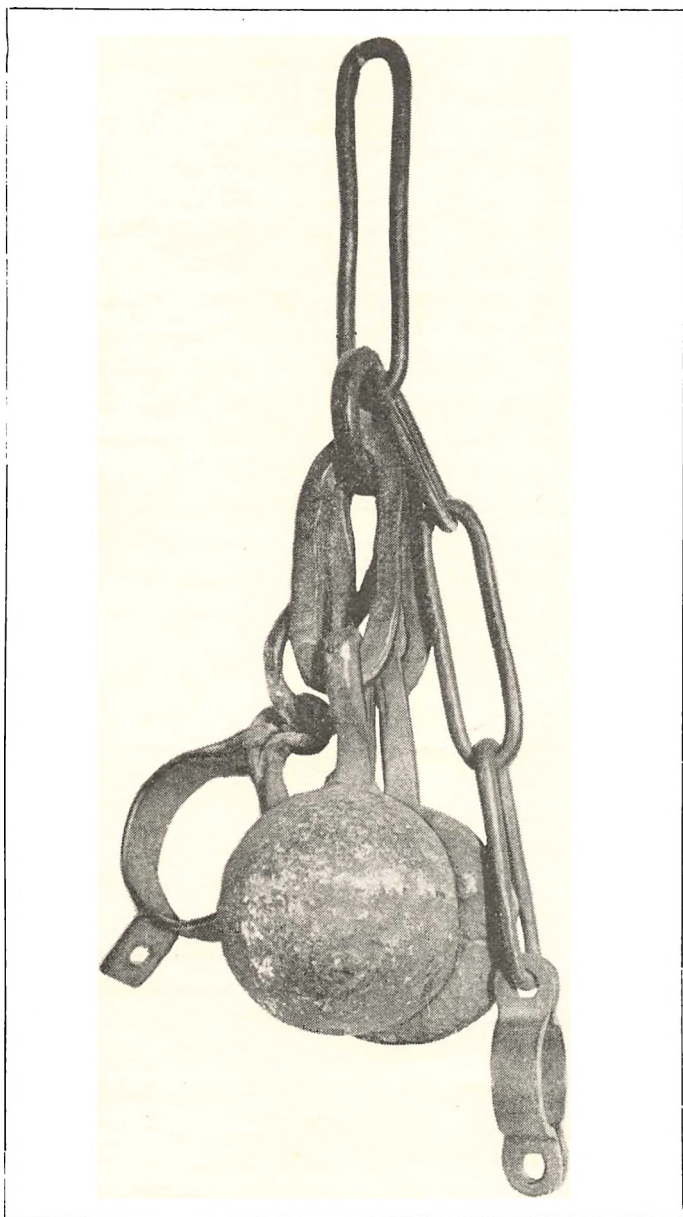
»Thi min Hustru og jeg er eet Hjerter og eet Kjød! Og se, nu er Døden med Kærligheden i Kamp, hvo som stærkes ellers er. Vort Ægteskab har været kort, dog fuldt af Møje, fuldt af Uro, fuldt af Sorg, Bedrøvelse, Overlast og Genvordighed, ja fast mere end nogen kan tænke. Dog haver din Ægteskabs Tro og Kærlighed ikke været des ringere. Jammeren og Verdens Elendighed Kvitterer jeg nu, men min kjære Hustrus Sorg bliver des større.« — —

Til Slut hedder det:

»Tvende Ting har jeg nu at uddele.

Birkerød gamle Præstegaard

Gerner's Lænker i Birkerød Kirke

1/ Blodet skjænker jeg de svenske Dommere, i Synderlighed Kongen af Sverrig, hvilket min bedrøvede Hustru haver saa ofte anmodet om Benaadning, — og lader dennem svare dertill

2/ Den hastige Fraskillelse forend Glasset er udrunden, skal være for Frederik den 3die, Kongen af Danmark. Hannem haver jeg tjent huld og tro ved en svoren Ed, som nu skal besegles med mit Blod. —«

Denne Tale blev altsaa ikke holdt, men ingen tvivler paa, at Henrik Gerner vilde have bevaret sin mandige Holdning til det sidste, hvis han havde maattet vandre den samme Vej som Oluf Stenwinkel.

Blandt Danmarks Frihedskæmpere igennem alle Tider vil hans Navn lyse med en særlig Glans, og hans tunge Lænker paa Kirkevæggen vil tale til fjerne Tiders danske Dreng, som de talte til os, da de for et halvt Aarhundrede siden fik vor Fantasi til at spille.

*

I Slutningen af Henrik Gerner's Brev til Hustruen, som er skrevet med Døden lige for Øjnene, hedder det:

»Lad ikke Sorgen faa Overhaand hos Eder, men som I altid haver været, beviser Eder taalmodig og gudsfrygtig. Tænk, at Eders Husbond dør for en ærlig Sag! Haver god Omsorg for de to smaa Dukker, med hvilke Gud os haver velsignet. Mit Navn hverken kan eller skal blive Eder eller dennem til nogen Forhindring eller Forhaanelse i nogen Maade men mere til Ære og Renomé.« — —

Disse Ord af Henrik Gerner kunde have staaet paa hans Mindesmærke ved Præstegaardshaven, men stærkere end alle Ord taler Lænkerne paa Kirkevæggen til os, om Gerner's »Ære og Renomé«.

De Lænker er Birkerøds dyreste Klenodie! — —

Skattefuldmægtig - og Naturlyriker i Nordsjælland

Hos Antonius Nielsen, Forfatteren til »Kongevejen«

Af VAGN HEISELBERG

Paa Rudemarken ved Frederikslundskoven, den sydligste af Nordsjællands Skove, boer Antonius Nielsen i et moderne Rækkehus. Hvad for saa vidt var Skuffelse Nr. 1. For da man begyndte Eftersøgningen af Forfatteren til »Kongevejen«, til »Et Aar« til »Mange Sind«, »Lykke«, »De store Dage«, »Jagtglæde« og »Fra Dyrenes Verden«, ventede man vel at naa Maalet efter en tidlang Travetur gennem sjællandske Skove ivrigt spejdende efter det rige Dyreliv, Antonius Nielsen er saa mesterlig en Skildrer af. Maa-

let: Huset han skulde bo i, maatte, som han selv har skildret det »være gammelt og lavt. En voksen mand kan staa paa stenbroen og naa tagskægget med haanden. Væggene er helt groet til med vedbend. Til begge sider for gangdøren er der vinduer malet hvide med blomster indenfor. Ruderne er smaa. Blomsternes blade fylder dem helt.«

Efter dette havde man ikke ventet et moderne Rækkehus med Køleskab, El-Komfur og Vaskemaskine.

Synet af Manden var Skuffelse Nr. 2. Det gik om-

Antonius Nielsen —
Digter og Skattefuldmægtig

(Fot. V. H.)

trent een, som det gik den unge Digter Frank Jæger, der beskrev sin Skuffelse saaledes: »Til en literaturhåndbog opgav han som sit borgerlige erhverv ikke skovrider, men fuldmægtig i Københavns skattevæsen. Det gjorde ondt langt ind. Den grønne frakke, jeg i fantasien havde ikklædt ham, forvandlede sig til det gråeste jakkesæt, og skovmandsskægget segnede for virkelighedens ragekniv. At hans far var skytte var langtfra nok til at reparere det knuste billede.«

*

Men dermed ophørte ogsaa Skuffelserne. Antonius Nielsen, Dobeltmennesket: Skattefuldmægtig og Naturlyriker af den allerfineste Sort, viste sig som et fint Menneske, en hjertevindende Personlighed. Skattefuldmægtigen var bleven tilbage derinde i København. Herude, hvor Frederikslundskoven bogstavelig talt hopper over Kongevejen og bliver til Rude Skov, er det Naturelskeren, den fine Skildrer af alt, hvad der rører sig især imellem Skovenes Løvhang, der lever.

*

Lysten til at skrive dukkede op allerede i Skoletiden. Det begyndte med Skandale paa Roskilde Katedral-

skole, hvor den ungdommelige Skytte-Søn optaget som han var af Per Pryd (Andr. Vinding's) lidt frimodige Facon, refererede en Skoleudflugt i en Avis paa denne lidt flabede Maade. Naar det ikke gik værre, end Tilfældet blev, skyldtes det den unge Gymnasiasts gode Forhold til sin Rektor, Krarup, senere Rektor paa Herlufsholm. Og Antonius Nielsen blev senere Redaktør af Skolebladet »Pallas Athene«. Siden drog han til København for at studere Statsvidenskab. Men Lysten til at skrive havde ikke forladt ham. Hver eneste Lørdag-Søndag rejste han hjem. Gik paa Jagt hele Søndagen med Faderen, der var Gods-Skytte — og i hele Sommerferien gik den unge Student paa Jagt. Med Bøsse og Hund. Der blev ikke altid skudt noget. Det var heller ikke det primære. Det var den Mulighed for nær Kontakt med Naturen, og alt det, der rørte sig i den, som Jagten gav. Og navnlig Samværet med Hundene. Man lærer meget om Naturen ved at færdes sammen med Hunde. De er gode Opdragere.

Oplevelserne i Naturen var saa stærke, at Antonius Nielsen begyndte at fæstne dem til Papiret. Det blev til nogle »Breve«, som han sendte til Pressens Magasin, hvis Redaktør Sten Drewsen blev saa begejstret for den unge statsvidenskabs-studerende, at han antog ham til at skrive Jagtbreve, hjalp ham til Rette, rettede og vejledte.

Kammeratskab med Sigurd Schultz, den senere Museumsdirektør, og den senere Læge Gullestrup, der nu bor i Give, førte til et af disse inspirerende Gennemlæsninger af hele Forfatterskaber. I dette Tilfælde af Karl Gjellerups, og det satte Tanker i Gang hos Antonius Nielsen, som siden gav sig Udtryk i »Kongevejen« — vel Forfatterskabets hidtidige Højdepunkt. Det er en Bog, som bringer Lise i mange forpinte Sind og giver Optimisme til mangan en af Læserne.

I særlig Grad er der noget betagende over Antonius Nielsens Skildring af Døden og af den Kærlighed, der varer ud over Døden.

— Døden opfattes ellers som noget uhyggeligt, noget skæbnsvangert?

— Døden er en lige saa naturlig Del af Livet som alt andet, Døden kan ogsaa have sin store Skønhed ... Maaske kan det synes sært, men da jeg stod ved min Faders Dødsleje maa ... ja, maa jeg sige, at det maaske var en af de skønneste Oplevelser. Min Far var en stærk Mand, og at høre ham sige af sin inderste Overbevisning:

— Jeg er ikke bange for at dø ... jeg kan ikke nægte, det virkede stærkt paa mig. Næsten stærkere end Sorgen.

*

Vi er saa negative i meget af det, der skrives i vor Tid. Der prækes Skræk og Rædsel. Hvorfor er vi

Mennesker saa bange for det positive, den positive Livsholdning? Livet i Naturen byder dog een at indtage en livsbekræftende, positiv Livsholdning. Selv Døden er der noget ophøjet over. Og Kærligheden mellem to Mennesker maa være saa stærk, at den kan bære Døden ogsaa — og bære over Døden.

— Kongevejen ...?

— Ja, den har ikke noget at gøre med Navnet paa Vejen her Nord for Huset. Kongevejen er jo selve den Vej, der skal gaa gennem Menneskets Tilværelse, den Vej, Mennesket selv skal gaa, hvor alle skal færdes.

— Selv om Deres Bøger bærer stærke Præg af Deres Oplevelser, er de fri for Tendens, for løftede Pegefingre — og fri for Dem selv?

— Jeg søger i hvert Fald at være saa anonym, som det er muligt. Det er Oplevelserne, de almengyldige, ja, maaske med et stærkt Ord de evigtgyldige, jeg føler Pligt til at give videre, vise Samtiden Vej til Oplevelser, de maaske ikke selv vilde finde ...

Jeg har den lykkelige Evne at huske Oplevelser, Synsindtryk til de mindste Enkeltheder, de ligesom brænder sig fast, og da mange af Oplevelserne i Naturen jo er tidløse, almengyldige, kan jeg stadig »bruge« af mine Oplevelser for Aar tilbage. Det kan knibe at faa Tid at færdes saa meget i Naturen, som man maaske kunne ønske det, men saa maa man ind-

rette sin Tilværelse derefter, lægge Tiden tilrette ...

... og haabe paa Ægtefællens Forstaaelse?

— Jeg har den Lykke at have en Kone, der er lige saa interesseret i mit Skrivearbejde, som jeg selv. Hun har altid været mig en stor Hjælp og Støtte — og forstaaende, selv om jeg skulde skrive i de sene Aften-timer.

Men om tre og et halvt Aar er jeg færdig i Kommunens Tjeneste, og saa skulde der gerne blive Tid til mere Skriverseri, til nye Ture i Naturen.

— Hvad har De mere paa Hjærte?

— Jeg har overalt i min Søgen og i mit Arbejde ledt efter Skønheden, og det var Skønheden i Naturen, der drog mig; ofte finder man den paa Steder, hvor man mindst ventede at finde den — ikke alene hos Dyrene, men ogsaa hos Mennesker; og den Skønhed, jeg har fundet, har jeg søgt at give videre til andre. Det vil jeg ogsaa fremover.

Men hvad jeg skal arbejde med, naar jeg faar mere Tid? Jo, jeg længes efter Tid til en stor Opgave, som altid har interesseret mig: at skildre Herregaarden, Landsbyen og Landsbyhaandværkerne, som i Virkeligheden aldrig er blevet skildret tendensløst. De præsterede gediegne Ting. De vidste, at Herregaardene stod bag dem, forstod at værdsatte det gode Haandværk. Det har Stationsbyerne, og hvad der følger med dem ødelagt. Det er en Opgave, jeg glæder mig til.

Stenløse-Præsten, der blev ordineret som en Biskop

Af NILS GUSTAFSSON

Realskolelærer NILS GUSTAFSSON, Hillerød, fortæller her om Magister JACOB MUUS, der i 1716 søgte det ledige Præsteembede i Stenløse og til sin Overraskelse blev ordineret med Pomp og Pragt, som om han var Biskop, — fordi Czar Peter den Store ønskede at se en Bispe-Ordination.

I det sidste Aar, Ludvig Holberg opholdt sig som Student paa Borchs Kollegium i København, blev der optaget en Præstesøn fra Kerteminde ved Navn Jacob Muus. Han havde selv ansøgt om Optagelse paa Kollegiet, hvad der var en ret usædvanlig Fremgangsmaade, idet Konsistorium selv udpegede Alumnerne. Jacob Muus var imidlertid paagaende, og det lykkedes ogsaa for ham at slippe ind paa det berømte Kollegium, hvor han snart tog ivrig Del i Studenterlivet.

Jacob Nielsen Muus var født 1. Juledag 1691 i Kerteminde, hvor Faderen Niels Jacobsen Muus var Kapellan, og her holdt han, som han selv udtrykker det, sin »første Græde-Messe«. Efter Studentereksamen 1708 kom han til København for at studere Teologi, da han som Faderen skulde være Præst.

I 1716 blev han Magister og valgtes samme Aar til Inspektør paa Borchs Kollegium, men denne Stilling havde han kun et halvt Aars Tid, idet han ret uventet fik et Præstekald.

I Begyndelsen af Oktober 1716 var Czar Peter den Store kommet til Danmark for at forberede en dansk-russisk Landgang i Skaane mod den fælles svenske Fjende. Czaren beskæftigede sig under sit Ophold her i Landet med alt andet end Invasionen i Sverige, som forøvrigt ogsaa blev opgivet. Russernes Ophold i København gav derimod nærmere Indtryk af en Invasion end et Fyrstebesøg!

En Dag bad Peter den Store om at maatte overvære en Bispevielse, og da man gerne vilde opfylde Ønsket, overvejede man Mulighederne for en Ordning, der kunde tilfredsstillende Czaren; man stod nemlig paa det Tidspunkt ikke over for Besættelsen af nogen Bispestol, men Præsteembeder blev jo nu og da ledige, saa det blev derfor besluttet at ordinere en Præst, som var det en Bispevielse, det drejede sig om.

I Stenløse Præstegaard var Præsten til Stenløse og

Veksø Menigheder, Hans Windekilde, netop død i September 1716, og dette Embede skulde nu besættes. Ved Gennemgangen af Ansøgningerne fandt man ogsaa en fra Inspector paa Borchs Kollegium, Jacob Muus, der sluttede sin Ansøgning med følgende Bøn stilet til Kongen, Frederik IV:

»Kast Landets Fader fra dit Ansigts Tvilling-Fackler
Een Naades Straale ned til een af Landets Stackler
Som betler om det Brød, jeg ved Gud unde vil
Saa fremt Hans Salvede sit FREDRICH setter til.«

Jacob Muus fik Besked paa at holde en Prøveprædiken i Slotskirken en Onsdag, men da Kongen var forhindret i at være til Stede, skulde Muus prædike en Gang til næste Onsdag. Da man nu sagde om ham, at han var saa lille og saa ung, valgte han at prædike over Teksten »Alt formaar jeg i Ham, som gør mig stærk« (Paulus' Brev til Phill. IV, 13).

Hans Prædiken maa have behaget Kongen, for den 23. Oktober blev Jacob Muus kaldet til Sognepræst i Stenløse, og samme Dag fik Biskop Christen Worm Ordre til at ordinere ham — men paa Bispevis af Hensyn til Peter den Store! Allerede et Par Dage efter, Søndag den 25. Oktober fandt Højtideligheden Sted i Vor Frue Kirke, der var udsmykket med kostbare Tæpper, ligesom der var stillet Stole frem med smukke Hynder. Foruden Czaren var mange af Ministrene til Stede sammen med en lang Række fornemme Personer, der alle i største Hast var blevet indbudt Dagen før. Czaren overværede Ordinationen fra Kongestolen, men det kneb virkelig paa et ret tidligt Tidspunkt for ham at være passiv Tilskuer. Han vilde være i Begi-

Vor Frue Kirke, med Spiret i Behold, paa den Tid, da Jacob Muus blev kaldet til Præst i Stenløse — og bl.v. ordineret i Vor Frue Kirke som om det var en Bispevielse

venhedens Centrum, og han forlod derfor sin Plads og gik op i Koret, hvor Ministrene sad. Han blev begejstret som et Barn, da Biskop Worm kom frem foran Alteret iført sit Bispeskud, og han var saa imponeret over den lange Tale, Biskoppen kunde udenad, at han besluttede, at Patriarken derhjemme herefter skulde holde lange Prædikener — udenad! Da Præsterne gik frem og lagde deres Hænder paa Jacob Muus, gjorde Czaren det samme, og da Muus efter Ordinationen gik rundt og gav de forsamlede gejstlige Haanden, rakte Czaren ogsaa sin Haand frem, men Jacob Muus tog den ikke, han gjorde i Stedet for en dyb Kompliment for hans kejserlige Majestæt!

TAG OGSAA OM VINTEREN

med

Frederiksværkbanen

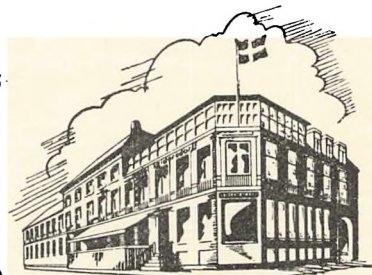
Hotel

„Leidersdorff“

HILLERØD

TELEFON 37 . 38 . 679

Bøger — Regnskaber
Reklame- og farvetryk
Blanketter - Visitkort
»Jul i Nordsjælland«

C. Nordlundes Bogtrykkeri
Oswald Terkelsen
Slotsgade 3 / Hillerød / Telefon 175 / Privat 1250

Herreekvipering

Aage Løkke

FREDERIKSVÆRK . TELEFON 345

— en god Forbindelse

KOSMORAMA

FREDERIKSVÆRK

Telefon 455

Frederiksværk Dampvaskeri og kemiske Tøjrensning

G. LARSEN

TELEFON 18

Den
RIGTIGE

Ur- og Guldsmedeforretning

S. P. Løkke & Søn

URMAGER OG GULDSMED
FREDERIKSVÆRK
TLF. 286

Vagn Nielsen

STATSAUT. SKIBSMÆGLER
FREDERIKSVÆRK

Telegram-Adresse: »Neslein« . Telefon 185

KNUD V. ERNERS

BAGERI OG CONDITORI

Nørregade 23 . Frederiksværk . Tlf. 62

-- Alt *elektrisk*

*Smukke Bordlamper . Moderne Lampetter
Alt i El-Køkkenudstyr . Brødrister og Strygejern*

KNUD LØTH

aut. Installatør

Tlf. Frederiksværk 177 — Nørregade 20

Hotel Strandborg

FREDERIKSVÆRK . TLF. 293

De smaa Haver med god og billig Mad
Hyggelige Værelser med Centralvarme

Einer Petersen

Den gamle Smedie

J. THISTEN-NIELSEN
Frederiksværk — Tlf. 556

Hegn
Gelændere

Porte
Laager

Alt i Kleinsmedearbejde

Gør Julen festlig --
Giv en Nyttégave fra

O. RAASCHOU-NIELSEN

Frederiksværk . Telefon 150*

Forretningen med det store Udvalg

A S
Frederiksværk
Trælasthandel

TRÆLAST . BYGNINGSARTIKLER

HAVNEVEJ 7 — Tlf. 6 (3 Ledninger) og 12

MØRTEL . STØBEGODS . BRÆNDEL

— C. V. BERNTSEN

HARALD KORSGAARD PETERSEN
Slagter- og Viktualieforretningen

Strandvej 96, Frederiksværk (ved
Staalvalseværket) - Telefon 626

*Prøv vor hjemmelavede Medister,
den er lavet af Flæsk og ikke af Klister.*

Alle vore Varer er gode, friske og delikate.

Een Gang Kunde — altid Kunde!

A S
Poul
LIEBERKIND

Frederiksværk — Telefon 17

Gennem Generationer det rigtige Indkøbssted for gode
Manufakturvarer af enhver Art

HAKA

EL VASKEMASKINE

.... den bedste
.... den mest moderne

Hovedforhandler

Handelsfirmaet

AGENDA

C. Frederiksen . Frederiksværk . Telefon 515

Premier IS

Aug. Højrup

FREDERIKSVÆRK . TELEFON 269

STORT UDVALG I
Vine og Cigaretter

Frederiksværk Materialhandel

CARL HANSEN

Tlf. 26

★ *Fornuftige Julegaver!*
Fikse Julegaver!

KORT SAGT: JULEGAVER FRA

JENS HOLTEGAARD

Frederiksværk . Tlf. 83

Vi hjælper Dem altid paa Gled, hvis De mangler Ideer

HOTEL ROYAL

(Ove Walin)

Nørregade 2, ved Kirken

FREDERIKSVÆRK - TLF. 110

Stedet, hvor De spiser godt!

TORVEBILEN - FREDERIKSVÆRK

ERNST NIELSEN

(H. Chr. Nielsens Eftf.)

Telefon 45

Dag og Nat

Behagelige Vogne med Centralvarme

Restaurant »Skoolyst«

VED TORVET

Frederiksværk

Tlf. 372

STOR SAL

Hyggelige Selskabslokaler

Harry Løkke

Optiker . Urmager . Guldsmed

NØRREGADE 29 . TELEFON 184 . FREDERIKSVÆRK

NØRREGADE 24 TLF. 64

H. ANDREASEN
FREDERIKSVÆRK

ISENKRAM - GLAS - PORCELEN - Udstyr - Sport

Stort Udvalg i Julegaver til hele Familien

Statsautoriseret Revisor Carl Johansen

Gl. Kongevej 164 København V Telefon Hilda 250

træffes **stadigvæk** den første Fredag i hver Maaned
i Frederiksværk paa Frederiksværk Bogtrykkeri fra
Kl. 10-12 og efter Aftale. Telefon Frederiksværk 285

JULEGAVER

HELE FAMILIEN FAAR GLÆDE AF

Alt i Boligmontering faar De hos

Det er Nørregade 20 over Gaarden

Konto oprettes gerne

BANKEN

FOR

FREDERIKSVÆRK OG OMEGN

AKTIESELSKAB

Byens
bedste
Spisested

Frederiksværk Kro

(Laur. Mathiesen)

Torvet

TELEFON 85

FISK

er en god og sund Spise

Friske Varer — Billige Priser

*

Hans Rasmussen

Fiskehuset . Nørregade 5 . Frederiksværk . Telefon 855

Julegaver — Nytaarsskæmt

Noget har man altid glemt --

Se indenfor hos os

Vi har et stort Udvalg i Bordkort, Pynt og Sange
til festlige Lejligheder. Alt i Papirvarer og Legetøj

Forhandler af Tekno og Lego Legetøj

Frits Hansen . Nørregade 16

Telefon Frederiksværk 314

Julegaver til hele Familien

Viggo Svendsen

Urmager — Guldsmed — Optiker

Frederiksværk Telefon 201

OIL-O-MATIC

Oliefyr

sejrer stort ude i Verden

Frederiksværk Smede- og Maskinværksted
W. Larsen . Tlf. Fr.værk 95 & 467 . Fredens Allé 7

Frederiksværk Bogtrykkeri

Etableret 1924

ALF JENSEN
GODTHAABSVEJ 4
TELEFON 285*

Joh. Reitzel & Co.

MURERMESTRE
Frederiksværk
Telefon 49 & 587

SPAREKASSEN FOR FREDERIKSVÆRK OG OMEGN

Frederiksværk Tlf. 340 . Hundested Tlf. 34 . Liseleje Tlf. 251
Indlaan ca. 20 Millioner

INDLAAN — UDLAAN
Boksanlæg . Sparebøsser . Døgnbox
ALLE SPAREKASSEFORRETNINGER UDFØRES

GRAND HOTEL FREDERIKSVÆRK

Telf. 8

V. HANSEN

ARNE HENRIKSEN

Tømremester — Maskinsnedkeri

Karsemose

Telefon Frederiksværk 97

Ogsaa alt vedrørende Sommerhuse

Udsøgte Vine fra

**Den gamle
Røbmandsgaard**

P. BJØRNSBÆK-OLSENS VINHANDEL . FREDERIKSVÆRK

Tlf. Nr. 2 og 288

HOTEL FREDERIKSVÆRK

~ ~ Torvet ~ ~

Nye, moderne Værelser med varmt og koldt Vand hele Aaret. Telefon paa alle Værelserne

SMUKKE SELSKABSLOKALER

Have-Terrasse

Hver Dag Aaret rundt nystegte Frederiksværk-Aal

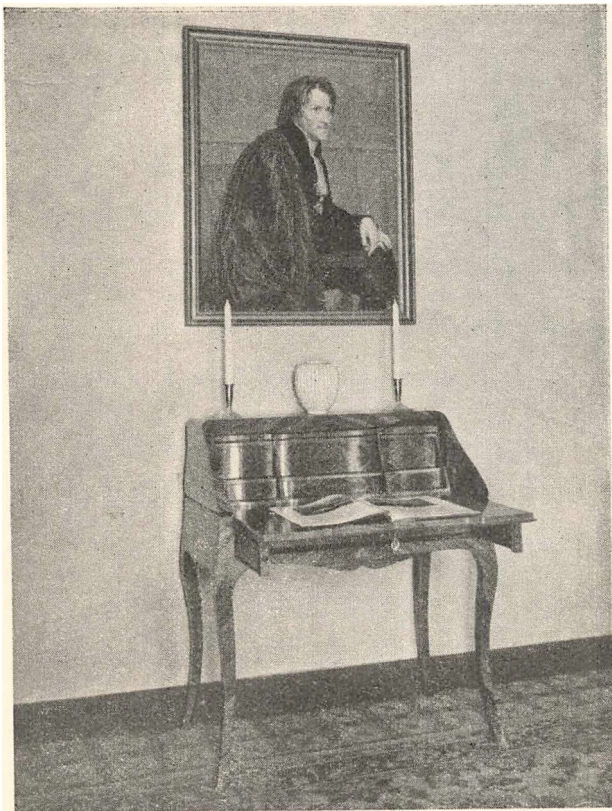
Bernh. Hansen

V. WILLUMSEN

ENTREPRENØR

GILLELEJE

Tlf. 76

Det gammeldags Haandsnedkeri

udføres endnu paa Borella-Hansen & Co.s Værksteder.
Vi løser enhver Møbelopgave, enten det drejer sig om
Stilmøbler eller moderne Ting, og vi giver Dem Teg-
ninger og Forslag gratis

BORELLA-HANSEN & Co.

Tlf. 598 . Hillerød

Cykler - Radio - Fjernsyn

Støvsugere

Symaskiner

Grammofon-Plader

Autocycle

Salg og Service

Alle kendte Mærker

Hans Blom

Helsingø Tlf. 71

Alt i Trælast og Bygningsartikler

Forhandling af Støbegods
fra Lange & Co.

Isoleringsmaterialer til Stalde

Tlf. Helsingø 350 og 351

Henning Olsen

aut. Installatør

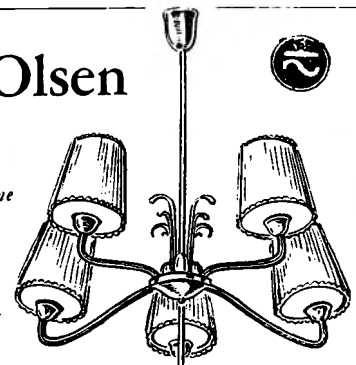
Lys . Kraft . Varme . Hegn

Alt i Lamper, Kroner og Skærme

Køleskabe

Alt til elektrisk Køkken

Frederiksværksgade 11 A
Hillerød . Telefon 481

Alt Dansk Staal er

SIEMENS MARTIN *Staal!*

EFFO

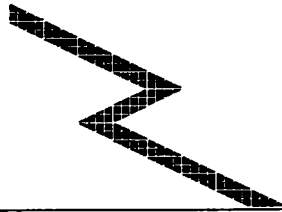
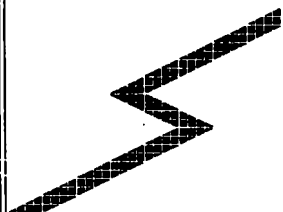
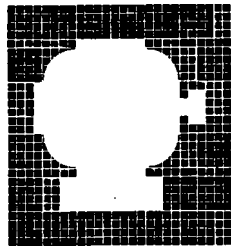

Andelselskabet
Elektricitetsforsyningen
for Frederiksværks Omegn

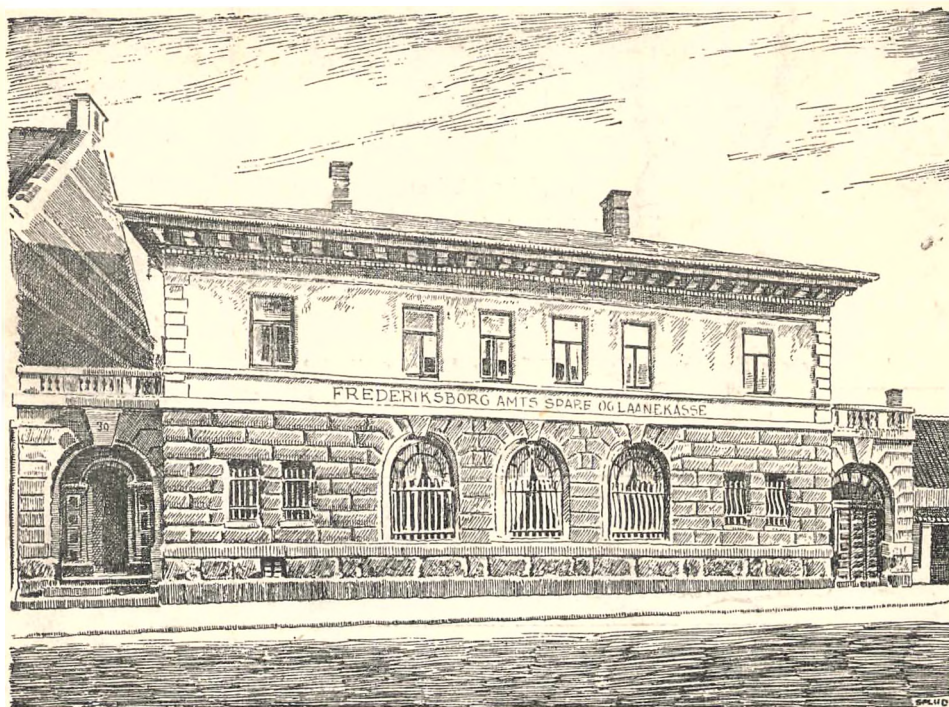
leverer Strøm til Lys, Kraft og Varme til følgende Sogne:

Torup, Melby, Kregme, Vinderød, Lille Lyngby, Strø, Græse, Sigerslevvester, en Del af Slangerup Landsogn og Tibirke og Ramløse Sand

OVER FØLGENDE TRANSFORMATORSTATIONER:

1. Hundested, 2. Lynæs, 3. Torpmagle, 4. Torup, 5. Melby,
6. Evetofte, 7. Vinderød, 8. Brederød, 9. Kregme, 10. Hundested
Havn, 11. Ullerup, 12. Strøllille, 13. Strø, 14. Sigerslevøster,
15. Sigerslevvester, 16. Græse, 17. Hørup, 18. Store Lyngby,
19. Meløse, 20. Hald, 21. Hundested Isværk, 22. Hundested
Motorfabrik, 23. Vinderød Enghave, 24. Støverled, 25. Hundested Vandværk, 26. Asserbo, 27. Liseleje, 28. Tollerup, 29. Kikhavn, 30. Nødebo Huse, 31. Sverkildstrup, 32. Lynæs Vandværk, 33. Søndergade, Lynæs, 34. Vinderød By, 35. Auderødlejren

Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse *Stiftet 1842*

Inlånskapital ca. 100 millioner kr. — Reserver ca. 8 millioner kr.

Hovedkontoret

i Hillerød

er åbent daglig kl. 9—15
fredag desuden kl. 17—18
lørdag kl. 9—12³⁰

Telefon 78
5 ledninger

★

Innskud modtages
til forrentning

Lån ydes

Boxrum udlejes

Filialernes åbningstider:

Birkerød

Daglig 10—15,
lørdag 10—13,
fredag 17—18. Tlf. 478

Farum

Daglig 11—14,
lørdag 11—13,
fredag desuden 17—18.
Tlf. 248

Fredensborg

Daglig 10—15,
lørdag 10—12³⁰. Tlf. 232

Frederikssund

Daglig 10—15,
lørdag 10—13. Tlf. 35

Ganløse

Daglig 10³⁰—12. Tlf. 35

Gilleleje

Daglig 10—13,
lørdag 10—12. Tlf. 170

Græsted

Daglig 14—16,
lørdag 10—12. Tlf. 70

Helsingø

Daglig 11—12 og 13³⁰—15³⁰,
lørdag 10—12. Tlf. 244

Hornbæk

Daglig 10—13. Tlf. 15

Hørsholm

Daglig 11—14,
lørdag 11—12³⁰,
fredag desuden 17—18.
Tlf. 507

Jægerspris

Daglig 10—12. Tlf. 57

Lillerød

Daglig 12—15,
lørdag 10—12,
fredag desuden 16³⁰—17³⁰.
Tlf. Allerød 38 ;

Skibby

Daglig 11—13. Tlf. 158

Slangerup

Daglig 14³⁰—16,
lørdag 10³⁰—12. Tlf. 26

Vexø

Daglig 13³⁰—15,
lørdag 13—14.
Tlf. Søsum 117

